

årbok

1994 – 1995

stafettpinnen

et tilbakeblikk,
et par årsmeldinger,
en statusrapport
og noen vyer fra et
avtroppende barneombud



ombudet
for barn og unge

Utgitt av Barneombudet november 1995
I redaksjonen: Trond-Viggo Torgersen og Martin Gaarder
Opplag: 1 000
Grafisk form: Graf, Oslo
Trykk: Morten Seyfarths trykkeri a.s
Serienummer: QK - 0204

stafettpinnen

et tilbakeblikk,
et par årsmeldinger,
en statusrapport
og noen vyer fra et
avtroppende barneombud

Norges første statusrapport	43
Ekspertkomitéens merknader	43
Forum for barnekonvensjonen etablert	44
Når barns rettssikkerhet møter rettens usikkerhet	45
Kulturkollisjon i strafferetten	45
Etterforskningen i overgrepssaker	46
Det barn forteller gjelds ikke	48
Utsatte barn og unge	51
Stortingsmelding om seksuelle overgrep	51
«Når Rødhette møter ulven»	52
Når slag erstatter ord	54
Barnevernets ungdomsorganisasjon	55
Rusmisbruk i familiene	57
Forskning	59
Tilgi dem ikke – de vet hva de gjør	59
Norges forskningsråd	60
Kommunene skaper ulikheter mellom barn	62
Urettferdige ulikheter	62
Kommuner lytter ikke nok til barn	63
Barn og unge er dyktige rådgivere	63
Mobilisering av fedre	65
Foreldrekompetanse	65
Konferansedager med menn og «En mandag med far»	66
Skolen	69
Elevenes arbeidsmiljø	69
Elevdemokratiet – et skinndemokrati?	72
Felles verdifag i skolen	72
Utrygg skolevei og nye skolekretsgrenser	74
Seksåringene inn i skolen	75
Reform 94 – en bra reform for hvem?	76
Rett til hjelp til å lære	77
Hørselshemmede småbarns rettigheter	77
Ulike kulturer i Norge	79
Samiske barn og unges levekår	79
Asylsøkerbarn	80
Første generasjon nordmenn	81
Nye roller – ny identitet	82
Barn og bildemedier	84
Når cyberspace blir lekeplass	84
«Natural born killers» – media dreper!	86
I megasonen – innendørs laserkrig	88

forord ved avslutningen

Siden jeg slutter som ombud for barn og unge i Norge rett før årsskiftet har jeg valgt å slå sammen årsmeldingen for 1994 og 1995 og utvide dette dokumentet til en slags årbok. Over litt flere sider enn vanlig har jeg benyttet anledningen til også å si noe om hva jeg har valgt å gjøre barneombudet til.

Denne trykksaken er derfor med hensikt mer preget av mine personlige vurderinger og avspeiler dermed forhåpenligvis et større personlig engasjement enn det som kjennetegner det pliktløpet en årsmelding fra barneombudet har vært tidligere i min periode.

Her finner du også mer generell informasjon og bakgrunnsstoff om ombudet enn det som har kommet fra kontoret i tidligere trykksaker.

Når jeg nå kan se tilbake på mine seks år som ombud for barn og unge avspeiler de seg som svært meningsfylte, svært krevende, svært lærerike og ikke minst svært gledesfylte. Det har i det hele tatt vært svært. Mye av *arbeidsgleden* har vært utløst av en meget kompetent og utrolig arbeidssom og lojal stab. Mye av *kreftene* har vært utløst av en til tider helt uforståelig uvilje mot å stå på barn og unges side hos ulike voksne med makt. Og *motet* har utvilsomt vært utløst av det tindrende klare kravet uheldige, utsatte og krenkede barn og unge har på en meget tydelig talsperson.

Etter å ha hatt det privilegium å få bruke både hjernen, hjertet og magefølelsen gjennom bitende motgang og strålende medgang på vegne av barn og unge, har jeg en klar følelse av at dette var vel anvendt liv. Jeg ønsker alle andre voksne den samme livskvaliteten.

Trond-Viggo Torgersen
barneombud



(Foto: Morten Hval, NTB)

barneombud i 14 år

Et ombud for barn og unge, slik vi har i Norge i dag, er både en utenkelig og fristende institusjon for mange andre land. En statsmakt som ønsker å huse en fristilt og godt faglig rustet talsperson for alle under 18 år er blant unntakene i verdenssammenheng. Et forpliktende unntak vi bør være stolte av.

Norge fikk sitt nasjonale barneombud allerede i 1981, som det første landet i verden. Idéen ble lansert av jusprofessor Anders Bratholm i en bok allerede på begynnelsen av 70-tallet. Etter en intens debatt i Stortinget, der det sto mellom å innføre et ombud eller et råd, ble loven skrevet på ekspressfart av to jusstudenter og vedtatt 6. mars 1981. Psykologen Målfrid Grude Flekkøy ble utnevnt som Norges og verdens første barneombud 1. september 1981. Hun satt i to fireårs-



Verdens første barneombud, Målfrid Grude Flekkøy, sammen med kirke- og undervisningsminister Tore Austad i 1982, ett år etter at barneombudet ble opprettet. (Foto: NTB)

perioder, som er maksimal virketid, og tok senere sin doktorgrad ved Unviertet i Ghent, med utgangspunkt i sin erfaring fra dette arbeidet. Fra 1989 har jeg vært ombud for barn og unge i Norge. Min andre periode ville vart til høsten 1997, dersom jeg ikke selv hadde ønsket å slutte 30. november 1995.

Umboðsmaðr

Å utnevne en *ombudsmann* er en gammel, nordisk tradisjon som i det minste har røtter tilbake til 1100-tallet. Gulatingsloven nevner *umboðsmaðr* eller *fjárhaldsmaðr* som i allmene tvistesaker kunne bli utnevnt og gitt fullmakter fra partene.

Loven sier også at dersom «ein mann vantar kunnskap eller dugleik til å føre eiga sak, skal kongens ombudsmann vere pliktig til å gjere det for han». Senere utnevnte Kongen ombudsmenn som på ulike områder som direkte forvaltet Kongens fullmakter. Ofte lå dette tett opp til det som senere ble lensmenn, kemneres og dommeres funksjoner.

Lov om barneombud

§2

Kongen oppnevner for 4 år om gangen et barneombud.

§3

Ombudet har til oppgave å fremme barns interesser overfor det offentlige og private, og skal følge med i utviklingen av barns oppvekstkår.

Sosialminister Tove Strand
Gerhardsen ønsker Trond- Viggo
Torgersen lykke til på hans første
arbeidsdag som barneombud i 1989.
(Foto: Signe Dons, Scanfoto)



I nyere tid vekket Sverige til live ombudstanken ved å utnevne Riksdagens Justiteombudsmann i 1809. Hans oppgave var å sørge for borgernes rettssikkerhet i forvaltningssaker ved å påse at kongemakten og dens tjenere holdt seg innenfor sitt fastlagte myndighetsområde. Altså nesten det motsatte av å være kongens stedfortreder, nemlig et ombud for menigmann mot kongemakten. Dette embetet la grunnlaget for den moderne ombudstenkningen. Ombudet skulle bli en rettssikkerhetsgaranti for borgerne mot en stadig voksende offentlig administrasjon. I denne tradisjonen utnevnte Norge sin første *Stortingets ombudsmann for forvaltningen* i 1963.

Det kjønnsnøytrale begrepet *ombud* dekker for barneombudets vedkommende hele spekteret av funksjonene *talsperson*, *lovvokter*, *veileder* og *informatør* for alle under 18 år. I så måte er barneombudet svært forskjellig fra de andre ombudenes mer ensartede oppgaver som *dommer* (sivilombudsmannen) eller *lovforvalter* (forbrukerombudet og likestillingsombudet og ombudsmannen for sivile tjenestepliktige/ombudsmannen for forsvaret). Forskjelligheten ligger forankret i barneombudets lov, som skisserer et stort ansvarsområde for kontoret og tillegger ombudet oppgaver som på mange måter ligger nærmere det politikk- og holdningsskapende arbeidet enn det forvaltningsmessige. Det er kanskje det som gjør kollisjonene med andre politiske interesser hyppigere enn det de andre ombudene er vant med. I så måte er det kanskje barneombudet og sivilombudsmannen som står lengst fra hverandre, både i sjel og arbeidsmetoder.

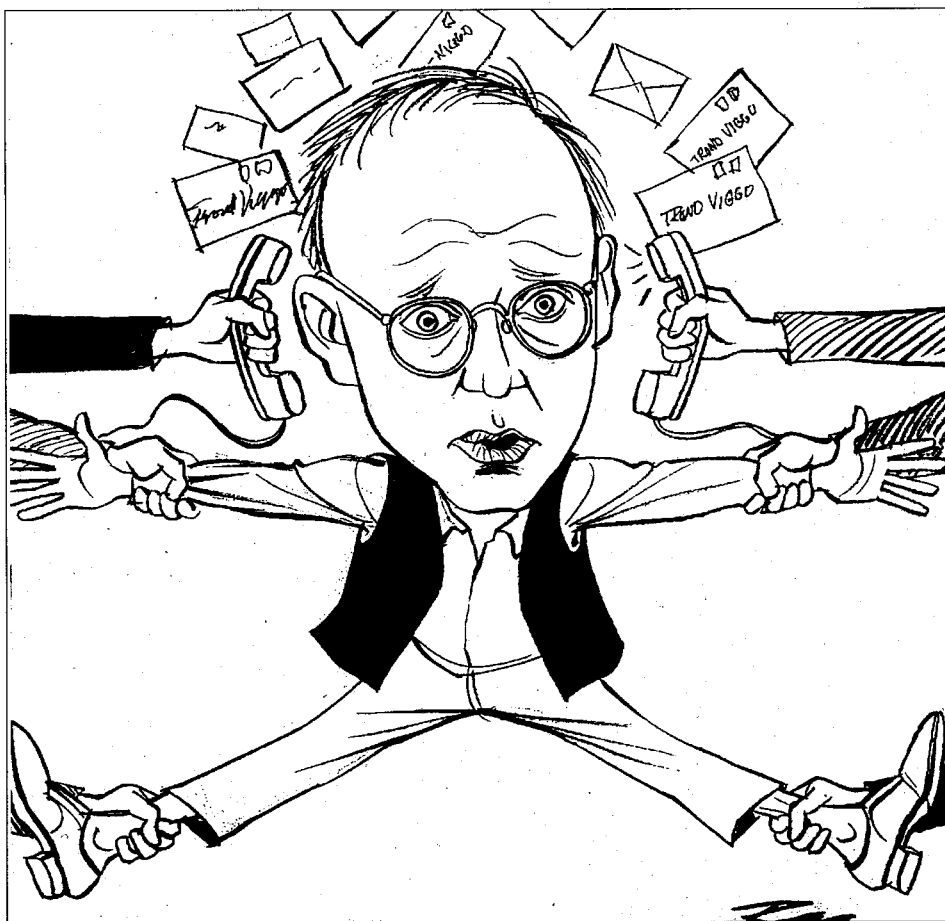
Personen og kontoret

Tradisjonen med en personifisert funksjon har fulgt ombudene. Fordelen med en slik personifisering er at funksjonen blir tydelig.

Ulempen er at *kontorets* funksjon kommer i bakgrunnen. Da jeg ble utnevnt som ombud var det et klart signal om at man ønsket en tydelig person. Med min bakgrunn fra TV var jeg allerede en kjent person som mange barn, og forsåvidt også voksne, var på fornavn

med. Kombinasjonen av en kjent person og et personfokusert kontor har vært en styrke jeg har forsøkt å bruke på en bevisst måte i arbeidet med å gi barn og unge en sterk talsperson. Men en tydelig frontfigur kan være svært skadelig dersom kontorets faglige integritet ikke er like tydelig. Arbeidet med å styrke kontorets faglige kompetanse, og dermed bemanningen, har vært en nødvendig følge av en sterk eksponeringen av lederen. Balansegangen mellom å være tydelig nok og samtidig ikke la seg innvadere av kravene om å være engasjert i *alle* anliggende som berører barn og unge koster strev og ubehag når prioriteringene skulle settes ut i live. De første årene med nytt ombud var derfor naturlig nok preget av at kontorets ressurser ble strukket til bristepunktet, uten økninger i staben.

Da jeg ble ombud fikk kontoret samtidig et tohodet ledertroll. Ett hode i Bergen der familien bor og ett hode i Oslo, der kontorets stab holder hus. En avtalefestet lik deling av min arbeidstid mellom de to byene fikk som naturlig følge en kraftig utbygging av kontorets interne kommunikasjon. Datautstyr i nettverk med modemtilkobling til Bergen-kontoret, intern datapost, almanakk-planlegging i database og prøveprosjekt med videofon ble en del av vår hverdag. Etter en innkjøringsfase er ombudet for barn og unge blitt et svært avansert statlig kontor, rent kommunikasjonsmessig.



De første årene med nytt ombud var preget av at kontorets ressurser ble strukket til bristepunktet. (Illustrasjon: Raa, Bergens Tidende)

Ulempene ved å ha en leder som tildels befinner seg et annet sted bør likevel ikke underkjennes. Det har kostet mange misforståelser og frustrasjoner. Kontorets natur og styrke ligger i å være rask på labben med faglig tyngde når anledningen til å fremme barn og unges sak byr seg. Det har mang en gang kostet ekstra krefter å spurte med mediens dead-lines i helene når slike anledninger oppsto. Desto mer energi har gått med når jeg har vært i Bergen ved en slik anledning. Fordelen ved å ha en slik deling har på den andre siden vært at det har blitt tid til fordypning og nytenkning fra basen i

Bergen. Det er i tillegg mye som fortoner seg anderledes når man ikke ser med utgangspunkt i en Osloadresse. Her har absolutt mine to tilværelser gitt ombudet som etat et tilskudd.

Ingen formell makt

I motsetning til de andre ombudene har ombudet for barn og unge ingen formelle maktmidler.

Barneombudet er ikke satt til å forvalte noe lovverk. Makten ligger i å overbevise folkeopponionen og politikere med fakta og gode argumenter. Til det har ombudet fått noen få, men virkningsfulle arbeidsredskaper nedfelt i sin lov. Det å ha innsikt og samtidig mulighet til å gå utenom tradisjonelle nivåer i de hierarkiske systemene, gir barneombudet en enestående sjanse til å nå fram til rette instans med sitt budskap. I ombudets korte tradisjon har vi da også henvendt oss til alle nivåer, fra ett enkelt barn, via skoler, kommuner, fylkesmenn, organisasjoner, departementer og stortingskomiteer til Kongen.

Lov om barneombud

§ 4

Ombudet skal ha fri adgang til alle offentlige og private institusjoner for barn.

Offentlige myndigheter, og offentlige og private institusjoner for barn skal uten hinder av taushetsplikt gi Ombudet de opplysninger som trengs for å utføre Ombudets oppgaver etter denne lov.

§ 5

Ombudet har rett til å uttale seg om forhold som går inn under arbeidsområde. Ombudet bestemmer selv hvem uttalelsene skal rettes til.

Staben

Etter mange år med svært anstrengt personalsituasjon består kontoret i dag, i tillegg til ombudet selv, av en fagstab som med utdannelse og erfaring dekker de fleste områder som angår barn og unge.

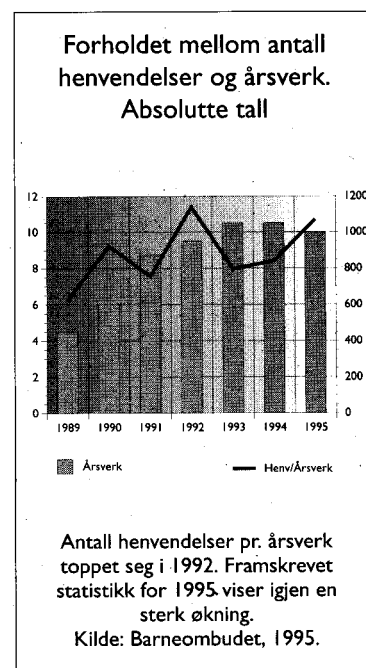
Barneombudets stab

Ny informasjonsmedarbeider ansatt (1994)
En sekretær i utdanningspermisjon (1994/1995)
Et års ulønnet permisjon innvilget for juridisk konsulent (1995)
En måneds ulønnet permisjon innvilget for ombudet (1994)
Et års permisjon innvilget for kontorsjef (1995/1996)
En kontorfullmektig pensjonert (1995)
Opprettet et 9-måneders engasjement innen feltet barnevern (1995/1996)

Navn	Stilling	Utdannelse	Arbeidsområde
Torgersen, Trond-Viggo	ombud	lege	
Borgen, Marianne	kontorsjef (perm.)	sosiolog	faglig leder, forskning og fakta
Haanes, Knut	I. kons.	lærer	adm. leder, flerkulturelle saker
Gaarder, Martin	I. kons.	journalist	presse- og informasjon, media
Gjesti, Else	I. kons. (perm.)	jurist	juridiske saker
Mostad, Knut	vikar I. kons.	jurist	juridiske saker
Hauge, Tove	I. kons.	lærer	pedagogiske saker
Egge, Marit	I. kons./ vikar kontorsjef	sosiolog	fam. med store problemer, unge
Solholm, Mildrid	vikar I. kons.	sosionom	fam. med store problemer, unge
Høyland, Christine	sekretær	sekretær	leder forværelset
Markussen, Wenche	kont.fullm. (perm.)	sekretær	forværelset
Falkenburger, Grete	kont.fullm. (pensj.)	sekretær	deltid sentralbord
Vike, Merete	kont.fullm.	sekretær	forværelset
Wetten, Ole Kristian		(siv.arb.)	forværelset
Somby Sandvik, Láila	prosj. leder	spes.ped.	samisk prosjekt 1992-1994

I barneombudets første åtte år var det til sammen tre personer som dekket alle kontorets funksjoner. Etter at jeg overtok ble det en sterk økning i antall henvendelser pr. medarbeider. Dette ble etter hvert kompensert ved at kontoret ble tilført flere permanente årsverk, slik at brukernes behov kunne imøtekommes. Uten en slik tilføring av menneskeressurser ville det blitt en eksponentiell økning antall henvendelser pr. årsverk som igjen nødvendigvis måtte ført til en radikal nedprioritering av viktige ombudsoppgaver.

Som alle andre kontorer må selvfølgelig også barneombudet prioritere strengt mellom de mulige sakene kontoret skal engasjere seg i. Med det økende presset fra media og befolkningen generelt møter ombudet allikevel svært høye krav i forhold til antall medarbeidere. Jeg velger å ta dette som en tillitserklæring, men strever med å holde rammene for arbeidstider og å styre etter egne, og ikke bare publikums og medias prioriteringer. Barneombudets kontor er det blant ombudene som har desidert høyest antall ekspederte henvendelser fordelt på antall ansatte. Sammenligningen for noen få år siden viste en mangedobbelt henvendermasse sett i forhold til de andre ombudene. Med en betydelig effektivisering, gjennom å ta i bruk ny teknologi og gjennom rasjonalisering av interne rutiner, har kontoret strukket sine menneskelige ressurser maksimalt. Det gjør også kontoret sårbart ved sykemeldinger og utskiftninger i staben. Rent administrativt har delingen av min arbeidstid mellom Bergen og Oslo ført til en ansvarsdeligering til kontorsjef og administrasjonskonsulenten som etter hvert har funnet en hensiktsmessig form.



Studenter i praksis

Ombudet tar hvert år imot studenter til hospitering.

Aktiviteter

Utredning av student fra Norges Kommunale Sosialhøgskole: Barns situasjon på krisesentre for voldtatte og mishandlede kvinner (1994)

Studentene får kjennskap til hvordan vi arbeider, og får samtidig inspirasjon til å arbeide videre med problemstillinger knyttet til barn og unges levekår. Studentene pålegges også mindre utredningsoppgaver som i noen tilfeller har blitt viktige faglige dokumenter for kontoret.

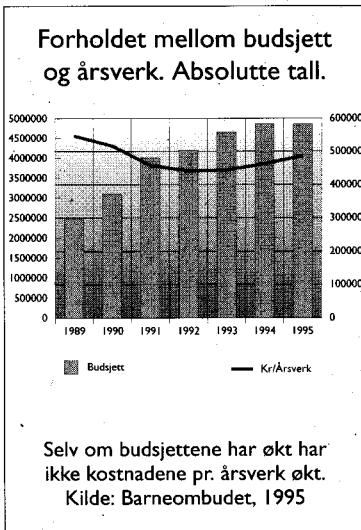
Barneombudets Råd avvirket

Barneombudets Råd ble etablert samtidig med Barnembudet for å supplere og støtte ombudets arbeid og være en slags faglig garanti for ombudets virke.

Aktiviteter

Barneombudets Råd avvirket med endring i loven (1994)

Rådet har vært gjennom flere faser med varierende antall medlemmer med ulike kvalifikasjoner. Til tross for en sterk vilje fra alle involverte har konstruksjonen vist seg lite funksjonell for ombudet. Etter forslag fra rådet selv og ombudet ble rådet derfor lagt på is i 1993, og avviklet i sin nåværende form med en lovendring i 1994. Etter dette kan ombudet oppnevne et rådgivende organ. Både antall medlemmer, virketid og funksjon er dermed gjort til et spørsmål om ombudets behov til enhver tid. Slik barneombudet arbeider i dag, er det et løpende samarbeid i et nettverk av kontakter som viser seg å være den mest funksjonelle arbeidsformen. Et formelt rådgivende organ vil derfor ikke være en aktuell arbeidsmetode slik behovet er nå.



Finansiering

Ombudet har egen post på statsbudsjettet, administrert av Barne- og familiedepartementet.

Aktiviteter

Store investeringer i omlegging til nytt datanettverk

Søkt om ny stillingshjemmel til forværelset for permanent bemanning

Budsjettet dekker lønn og vanlige driftsutgifter. Ut over dette kommer driften av ombudets døgnåpne meldingstelefon for barn og unge – Klar Melding Inn – som er gratis for henvenderen å ringe til.

Økningen i budsjettet følger i det alt vesentlige økningen i stillingshjemler. Selv om budsjettet totalt har økt har kroner pr. årsverk ikke økt. De store investeringene i teknologi og den høye aktiviteten tatt i betraktning har, altså ombudet en god utvikling når det gjelder kostnadseffektivitet.

Barneombudets Framtidsfond

Utenom barneombudets budsjett ble Barneombudets Framtidsfond opprettet i 1991, med startkapital donert fra private bedrifter og fra to departementer.

Aktiviteter

Oppfølging av «Din idè»-prosjektene (1994/1995)

Pengestøtte til oppstart av ungdomprosjekt i Arendal (1995)

Pengestøtte til oppstart av Barnevernets Ungdomsforening (1995)

Pengestøtte til ungdomssamling i forbindelse med FN-jubileet (1995)

Målet med Barneombudets Framtidsfond er å stille midler til disposisjon for ungdom (14-18 år) for å realisere prosjekter som skal gjøre det bedre å vokse opp der de bor. Styret består av en representant for Barne- og familiedepartementet (trukket ut i 1993), en fra NRK, en fra næringslivet og en fra barneombudet. Riksrevisjonen reviderer fondet.

I 1992 finansierte fondet pengepremiene til konkurransen «Din idé» som ble gjennomført i samarbeid med U-redaksjonen i NRK. Fire av de fem vinnerprosjektene har senere blitt realisert. Restkapitalen var ved utgangen av 1995 blir på ca. kr. 115 000 og står til disposisjon for fremtidige prosjekter innenfor fondets målsetting.

barneombud i andre land

Det norske Ombudet for barn og unge var lenge et ensomt barn. Så - i løpet av få måneder - fikk vi en svensk og en islandsk søster og en dansk halvbror. På nyåret 1995 ble det familietreff i Oslo - hjemme hos storebror. Nå venter alle spendt på hvor neste familiemedlem dukker opp. FNs konvensjon for barns rettigheter har gjort mange land fertile.

Norden

I dag har både Sverige og Island et ombud tilsvarende det norske barneombudet. Danmark har et *børneråd* med noe mer innskrenket mandat.

Land	Etabl	Antall	Stillinger
Norge	1981	10	Ombud, kont.sjef, 5 kons., 2 kont.fullm., siv.arb.
Sverige	1993	14	Ombud, kont.sjef, 9 kons., 2 kont.fullm., siv.arb.
Danmark	1994	5	Rådsleder, 6 rådsmedl. (ulønnet), 3 kons., kont.fullm.
Island	1995	3	Ombud, kont.sjef, kont.fullm.

Aktiviteter

Arrangert nordens første barneombudssamling (1995)

Utvekslet bakgrunnsstoff og erfaringer med de andre nordiske ombudene

Det svenske ombudet, *barnombudsmannen*, er stort sett bygget på den norske modellen, men har et også et overordnet ansvar for å passe på at FNs konvensjon om barns rettigheter blir fulgt opp nasjonalt. Fagstaben dekker følgende områder: presse og informasjon (2), juridiske spørsmål (1), barns vilkår (2), unges vilkår (1), psykososiale saker (1,5), barns sikkerhet og helse (2). Det svenske ombudet ligger administrativt under sosialdepartementet. Det sven-



Verden første barneombudssamling i Oslo februar 1995. Alle de nordiske ombudene møtte barne- og familie- ministeren på hennes kontor. Fra venstre: Louise Sylwander, Sverige, Frode Muldkjær, Danmark, Trond- Viggo Torgersen, Grøte Berget og Þórhildur Línadal, Island. (Foto: Morten F. Holm, NTB)

ske ombudet, Louise Sylwander var i sin tid med å stifte BRIS (Barns Rätt i Samhället) og er utdannet fysioterapeut.

Danmark har i lang tid diskutert innføringen av et barneombud, men av politiske årsaker har saken flere ganger blitt lagt bort. I 1994 ble det imidlertid etablert et *børneråd* som er et treårig prosjekt. Rådets leder, Frode Muldkjær, arbeider til daglig som radiojournalist. De seks øvrige rådsmedlemmene består av en dommer, en professor i psykologi, en forstander for en barnevernsinstitusjon, en kommunal fritidskonsulent, en universitetsstipendiat og en skolepsykolog. Halvparten er oppnevnt av regjeringen, den andre halvdel er oppnevnt av de frivillige organisasjonene som arbeider for barns rettigheter. Rådet skal møtes månedlig. Sekretariatet ligger i sosialdepartementet og har fire medarbeidere. Foruten sekretariatslederen, som er sosiolog av utdanning, består fagstaben av en jurist og en psykolog/lærer. Børnerådets ansvarsområde og funksjon er i alt vesentlig sammenlignbart med det norske barneombudet, selv om prosjektets mandat gir noe mindre handlefrihet.

Island har fra starten av 1995 også en *umboðsmaður barna*. Institusjonen er etter samme modell som Norge. Kontoret har i tillegg til ombudet selv, Þórhildur Línadal, som er jurist av utdanning, en kontorsjef, og ligger administrativt under statsministerens kontor.

Finland har ikke noe nasjonalt barneombud. Vår kontakt har derfor hittil vært via den frivillige organisasjonen Mannerheims Barnskyddsförbund, som har en tilsvarende funksjon som svenske Rädda Barnen hadde før det svenske ombudet ble innsatt. Det finske sosialdepartementet opplyser at man ikke har i tankene å etablere et nasjonalt barneombud i Finland.

Utenfor Norden

Det er vanskelig å fremskaffe en utfyllende liste over statlige ombudsfunksjoner for barn og unge utenfor Norden. Grunnen til det ligger i første rekke i en svært forskjellig tenkning omkring hva et ombud skal være. Følgende liste viser likevel bredden i ulike løsninger som er i funksjon:

Statlige barneombud

Land	Etabl.	Status
Costa Rica	1987	Egen lov. Innlemmet i Justisdep. 1992. Funksjon usikker
New Zealand	1989	Egen lov. Mye likt det norske ombudet. Juridisk vinkling
Østerrike	1989	Regionalt barneombud i Wien. Juridisk vinkling
Tyskland	1990	Fast tverrpol. utvalg i Bundestag. Har lite gjennomslag
England	varslet	Labor vil innsette minister og ombud for barn dersom de kommer i regjeringsposisjon

De fleste steder utenfor Norden er det frivillige organisasjoner som driver mye av det arbeidet barneombudet gjør i Norge. Selv om det er flere sivilombudsmenn som også tar barns saker, ligger deres arbeidsmetoder, tilgjengelighet og innsats svært langt unna det vi i Norden forbinder med et barneombud. I internasjonale barnefaglige fora kommer det stadig til uttrykk et ønske om forpliktende, nasjonal ordning med talspersonsansvar for barn og unge. Barneombudet mottar flere delegasjoner i året fra andre lands myndigheter som vil

vite mer om våre erfaringer. Mange er begeistret, men få, utenfor Europa, tror det er politisk vilje til å prioritere barns rettigheter på denne måten. Etter at ombudet presenterte de norske erfaringene under Europarådets juridiske konferanse i Budapest i 1992, har rådet arbeidet med et forslag om å anbefale europeiske land å etablere nasjonale organer med talspersonfunksjon.

Mange land har sivilombudsmenn som kontrollorgan for forvaltningen, men få land har interesseombud, slik som de nordiske landene. Enkelte steder har sivilombudet opprettet en egen avdeling for saker som angår barn. Felles for disse ordningene er at de er svært lite utadrettede og har få saker. Både i Spania, Guatemala og Canada finnes slike ordninger.

Grunnene til at den nordiske barneombudsordningen er lite utbredt er nok mange. De fleste steder utenfor norden vil nok vår forståelse av staten som ikke bare en maktfaktor men også som en service- og velferdsleverandør passe dårlig inn i folks forståelse av en statsforvaltning. Mange steder vil alt statlig oppfattes som en del av det politiske maktapparatet. Det ville være lite troverdig å innføre et statsfinansiert interesseombud i en slik tradisjon. Ombudet ville lett bli mistenkt for å gå i makthavernes ærend. Den nordiske kontradiksjonen som ligger i at et statsfinansiert interesseombud med troverdighet og tyngde kan motsi – og også motarbeide – den sittende regjeringen er et unntak i verdenssammenheng. En annerledeshet vi bør være stolte av.

Stor interesse for den norske modellen

Det vi forbinder med ombudsarbeid for barn og unge drives de fleste steder i verden av frivillige organisasjoner.

Aktiviteter

Mottat delegasjoner fra Skotland, Stor-Britannia, Brasil, Japan, Sør-Afrika, Belgia, Sveits og Polen
Holdt foredrag i Sverige, Danmark, Tyskland, Spania, Belgia, USA, Italia og Latvia
Intervjuet av presse fra USA, Italia, England, Irland, Japan, Frankrike og Nederland

I europeiske land utenfor Norden er det særlig UNICEF, Red Cross, Save the Children og Defence for Children International som er de



Den store italienske avisen Corriere della Sera laget i 1995 en reportasje om det norske barneombudet, her på Markusplassen i Venezia.
(Foto: Corriere della Sera)

mest aktive organisasjonene. I enkelte land er det nasjonale organisasjoner som er mest aktive i rettighetsspørsmål.

I sitt arbeid med å overvåke Barnekonvensjon innhenter FNs ekspertkomite rapporter fra disse organisasjonene i tillegg til regjeringenes rapporter. For Norges vekommende har barneombudet fått en egen invitasjon til å kommentere den nasjonale rapporten. Mange av de frivillige organisasjonene savner en ansvarlig instans i den nasjonale administrasjonen som er forpliktet til å tale barn og unges sak i statsapparatet. Rädda Barnens historiske innsats i Sverige viser allikevel at frivillige organisasjoners arbeid kan føre til store forandringer for barns rettigheter. Deres mangeårige arbeid er på flere måter vært spiren til både FNs konvensjon om barns rettigheter og det norske barneombudet. Denne konvensjonen har for mange land aktualisert debatten om et nasjonalt organ som kan ivareta barns rettigheter. På den måten har Norges erfaringer etter mange år med et barneombud fått ny aktualitet internasjonalt.

Regionale barneombud på kommunalt nivå finnes mange steder i verden, i form av forskjellige mer eller mindre faste ordninger. Så ulike steder som Porsgrunn, Jerusalem og Sør-Australia har eller har hatt ulike varianter av regionale ombud som arbeider for barns og unges rettigheter og medvirkning i lokalsamfunnet. I Tyskland er det også konkrete forslag om å opprette barneombud på Land-nivå. For mange land vil kanskje dette være det riktigste nivået å etablere et ombud på når man tar innbyggertallet i betraktning.

Etter at Stortinget ba Barne- og familiedepartementet evaluere barneombudsordningen, ble det nedsatt et utvalg under ledelse av professor Edvard Befring, som fikk i oppgave å utarbeide en rapport innen 1. november 1995.



Navnet «barneombudet» er ikke alltid like lett å stave riktig for våre utenlandske venner.

slik arbeider ombudet

Barneombudets fokus er barn og unge og dekker et vidt spekter av fagområder. Derfor må ombudet arbeide på tvers av faggrensene og den vanlige ansvarsinndelingen i kommunal og statlig forvaltning.

Alt som skjer i samfunnet påvirker barn og unge på en eller annen måte. Ulik problematikk krever ulik behandling. Bredden i spørsmålene er stor: En enkelt dyslektiker som ikke får spesialundervisning. Barn som ønsker kontakt med sine fedre når mor ikke vil – eller når far ikke vil. Manglende regelverk for pornografi sendt på telenettet. Barns eiendomsrett til kunnskapen om sitt eget genmateriale. Med slike spørsmålstillinger blir Ombudet fort et sentrum for debatt om alt som angår barn og unge.

Brukerne setter dagsorden

Det er i stor grad de som henvender seg til ombudet som setter dagsorden for vår arbeidstid.

Jeg har ønsket at en av ombudets funksjoner skal være å betjene enkeltpersoner, både barn og voksne, som trenger informasjon, råd og hjelp. Det er særlig blant disse mange enkelthenvendelsene det avdekkes mer prinsipielle spørsmål om forskjellsbehandling eller dårlig fungerende ordninger for barn og unge.

Enkelthenvendelser kommer fra hele spekteret av befolkningen: barn, foreldre, fagfolk og politikere. I tillegg har vi en svært aktiv og åpen dialog med pressen. Det innebærer både å få presentert og å presentere nye problemstillinger, finne bakgrunnsstoff eller koble journalisten til fagfolk, kommentere aktuelle saker og skrive kronikker.

Tilgjengelighet

Barneombudet som informasjonssentral har mange kanaler både inn og ut for den som ønsker å få kontakt.

Aktiviteter

- På ombudets initiativ innførte Ditt distrikt egne sider for barn og unge i sine nye telefonkataloger (1994)
- TV-spot rettet mot unge med reklame for Klar Melding Inns telefonnummer (1994/1995)
- Klistremerker og «kredittkort»-kalendere med adresse og telefonnummer delt ut (1994)
- Plakat med norske lovttekster, Barnekonvensjonen og ombudets adresse og telefon distribuert til alle landets skoler og politietater (1994/1995)
- Brukerundersøkelse utført av MMI (1995)
- Ferdigfrankerte konvolutter med informasjon og muligheter for å skrive til ombudet distribuert blant ungdom (1995)

Kontorets telefonnummer (2224 2630) står sammen med Klar Melding Inn (800 31 700) trykket på de første informasjonssidene i alle landets telefonkataloger i tillegg til ekstraoppføring på egne

Lov om barneombud

§3

Ombudet kan virke av eget tiltak eller etter henvendelse fra andre. Barneombudet avgjør selv om en henvendelse gir tilstrekkelig grunn til behandling.



Unge mennesker kommer sjelden i kontakt med maktmennesker. Enda sjeldnere stortingspolitikere og næringslivstopper som her. Barneombudets ungdomshøring, Nationaltheaterets Amfiscene 1991. (Foto: Scanfoto)

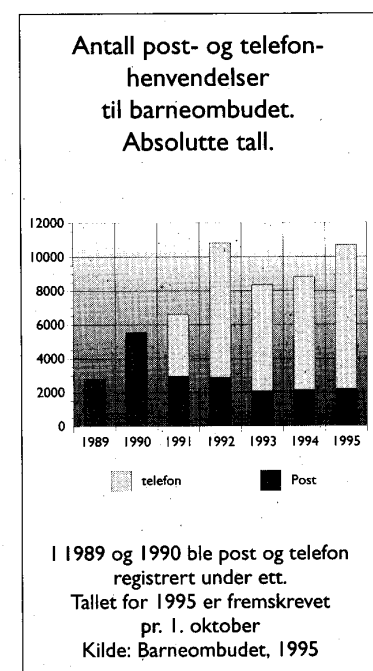
sider i Ditt distrikt. Dette siste nummeret ble også gjort kjent ukentlig i ABRIS på NRK Petre, egen TV-spot rette mot unge, sendt på NRK TV og på NRK Tekst-TV. Klistremerker og «kredittkort»-kaleedere ble distribuert gjennom ulike kanaler for å bekjentgjøre Ombudets adresse og telefonnummer. I forbindelse med ombudets ungdomssatsing ble det i tillegg trykket og distribuert en ferdigfrankert konvolutt med informasjon og muligheter til å sende ombudet en skriftlig melding.

Markeds- og mediainstituttet a.s (MMI) hadde tidlig på året en undersøkelse der barn og ungdom mellom 8 og 24 år ble spurt. Kunnskapen om barneombudet varierte i forhold til alder, og var størst blant de eldste. I den yngste aldersgruppen 8–11 år var det bare rundt halvparten som hadde noen formening om hva ombudet arbeidet med. Ellers var stor grad av sammenfall mellom det informantene *trodde* ombudet arbeidet med og hva de mente vi *burde* arbeide med. «Barn som har det vondt», «Barns rettigheter og interesser» toppet statistikken og barns sikkerhet mer generelt, incestutsatte barn og barns oppvekstvilkår var også områder som ble forbundet med ombudet.

Henvendelser

Etter en voldsom økning i antall henvendelser etter skifte av ombud i 1989 stabiliserte mengden seg utover i perioden. Men 1995 ser ut til å komme på høyde med toppåret 1992, når det gjelder antallet henvendelser.

Ved omlegging av registreringen i 1991 ble telefonhenvendelsene som førte til saksbehandling ikke lengere registrert på samme måte. En omlegging i rutine for registrering av telefonhenvendelser forklarer noe av spranget i det totale antall henvendelser. Etter en foreløpig topp i 1992 gikk antallet noe ned og stabiliserte seg gjennom 1993 og 1994. En av grunnene til at posthenvendelser gikk noe ned kan ligge i vår omdisponering av kreftene til å arbeide mindre med enkeltsaker til fordel for prinsipsaker. Nå ser det imidlertid ut til at 1995 vil bli et like travelt år som 1992.



Lov om barneombud

§3

Ombudet skal særlig:

- av eget tiltak eller som høringsinstans ivareta barns interesser i samband med planlegging og utredning på alle felter,
- følge med i at lovgivning til vern om barns interesser blir fulgt,
- foreslå tiltak som kan styrke barns rettsikkerhet,
- fremme forslag til tiltak som kan løse eller forebygge konflikter mellom barn og samfunn,
- følge med i at det gis tilstrekkelig informasjon til det offentlige og private om barns rettigheter, og tiltak de har behov for.

Over halvparten av henvendelsene kommer fra Oslo. Dette avspeiler nok i første rekke Oslos status som maktsentrum. Fordeler vi antall skriftlige henvendelser fra voksne på innbyggertallet skiller altså Oslo seg ut med 10 ganger så mange henvendelser pr. innbygger i forhold til de fleste andre fylkene. Eller er det Troms, Finnmark, Hordaland og Akershus som topper lista med 3-4 ganger så mange henvendelser pr. innbygger som resten av landet.

Denne fylkesfordelingen er svært forskjellig fra de muntlige henvendelser fra barn og unge. Her er det en jevn fordeling i forhold til mindrearige i befolkningen. Barn og unge fra nord og vest henvender seg noe hyppigere enn barn fra øst og sør.

Prioritering av arbeidsoppgaver

Spørsmål fra våre mange ulike henvendere tar mye tid. Det har vært vanskelig til enhver tid å skape balanse mellom de oppgaver loven pålegger ombudet, det etaten selv vil prioritere å arbeide med av disse oppgavene, og det behovet brukerne har.

Et mål har vært å dele vår utadrettede virksomhet i tre like andeler:

- informasjon, rådgivning og ukompliserte enkeltsaker
- saker som aktualiseres av fagfolk, politikere og presse
- barneombudets prioriterte saksområder

Mange saker befinner seg i flere av disse kategoriene. Intet er bedre.

Henvendelser fra voksne

Hva befolkningen henvender seg til ombudet om endrer seg over tid. Dette er sikkert en funksjon av hva hverdagen er fylt med, hva mediene er fylt med og hva ombudet markerer seg i forhold til.

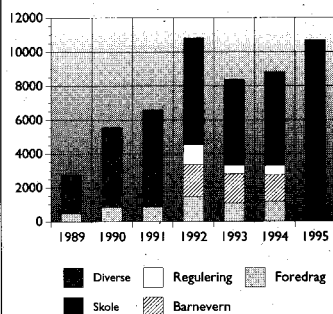
Aktiviteter

Nedprioritering av reguleringsaker, barnehagetilbud og tvister om samvær

Prioritering av ungdom, rettssikkerhet og skoletilbud

Tirsdagsgjest og tekst-TV-side som fagmedarbeider i «God Morgen Norge» TV2 (1995)

Henvendelser til barneombudet fordelt etter kategorier. Absolutte tall.



Meldinger til ombudets telefonsvarer, Klar Melding INN, er ikke inkludert i tabellen. Tallet for 1995 er fremskrevet pr. 1. oktober
Kilde: Barneombudet, 1995.

Siden 1989 er det gradvis gjort omprioriteringer i hvilke temaer som skal ha ekstra fokus hos ombudet. Dette skal stå i forhold til hva andre myndigheter har av ansvar for oppfølging og veiledning. Den politiske fokuseringen på områder ombudet har arbeidet mye med å få fram, har også gjort at pådriverrollen har blitt skiftet ut med rollen som observatør og vokter. Tre temaer som kontoret i stor grad har videresendt, eller henvist til andre instanser i den senere tiden er: Reguleringsaker, tvister om samværsrett etter samlivsbrudd og klager på barnehagetilbud. Dette siste har blitt mindre aktuelt ettersom regjeringen har prioritert barnehageutbygging og kommunene har fulgt opp dette. Den store diskusjonen om størrelsen på satsene, som truet barnehagetilbudets tilgjengelighet for endel barn på slutten av 80-tallet, har også avtatt.

I statistikken har vi arbeidet for å fordele henvendelsene på temaer. For enkelhetens skyld har vi her i stolpediagrammet slått sammen de kategoriene der andelen ikke har forandret seg. Denne diverseposten inneholder temaene «*familien i samfunnet*», «*offentlige tilbud utenom skolen*» og «*kultur og fritid*». Det som likevel synes ganske klart, også i statistikken, er at temaene har fordelt seg noenlunde likt innbyrdes, til tross for at det totale antallet henvendelser har variert.

Forespørsler om foredrag og tilstedeværelse har avtatt noe. Sett over tid er dette kanskje både en funksjon av at nyhetsinteressen som omga overgangen til nytt ombud har avtatt, at ryktet om streng prioritering av tid og dermed mange avslag har spredd seg, og at ombudets meninger kommer tydelig nok fram i andre sammenhenger. Særlig i media.

Rådgivere og problemløsere

Barneombudet får årlig rundt 8 000 henvendelser som besvares og forvaltes av staben. De fleste kommer pr. telefon eller brev og er fra voksne.

Svært mange av disse henvendelsene blir behandlet og avsluttet ved at det gis råd og informasjon om rettigheter, hva henvenderen selv kan gjøre for å få løst problemet og hvilke ansvarlige hjelpeinstanser man kan henvende seg til. Ofte henvises det også til hjelpetelefoner som *Barn og unges kontaktelefon*, *Bekymringstelefonen for foreldre*, *SUSS-telefonen* og *Wanda-senteret*.

Kontakt med kommunene

Ombudet har oftest kontakt med kommunalt plan når en sak virker fastlåst eller henvender er bekymret for et barn og «har prøvd alt».



Barneombudet på besøk i Bjugn kommune i oktober 1992. Fra venstre: Rådmann Espen A. Brustad, ordfører Morten Lund, barneombud Trond-Viggo Torgersen og første-konsulent Marit Egge hos barneombudet.
(Foto: Svein-Erik Furulund, Scanfoto)

Aktiviteter

Møte med KS om kommunenes ansvar for barn og unges medvirkning

Møte med kommuneledelsen i Drammen, Stavanger, Trondheim, Tromsø og Steinkjer

Det er både hjelpeapparatet og kommuneledelsen som får slike henvendelser fra ombudet på vegne av et enkelt barn. Dette har vi gjort i enkeltsaker både i barnevernsaker, skolekonfliktsaker, skoleveisaker og planleggingsaker. Ofte reiser også en eller flere slike saker prinsipielle spørsmål som vi tar opp på annen måte.

Ut over dette besøker ombudet ledelsen i kommuner for å få belyst og drøftet saksområder vi arbeider med, eller for å ta opp saker som angår enkelte kommuner spesielt.

Henvendelser fra barn og unge

Barn og unge henvender seg i første rekke til Klar Melding INN, en døgnåpen, gratis, telefonsvarertjeneste. Her forventer ikke barna svar personlig, men har fått det gjennom TV- og radioprogrammer direkte rettet til barn og unge.

Aktiviteter

Omlegging av Klar Melding Inn fra båndopptaker til voice-system (1995)

Gjennomgang av Klar Melding-systemet med Datatilsynet (1995)

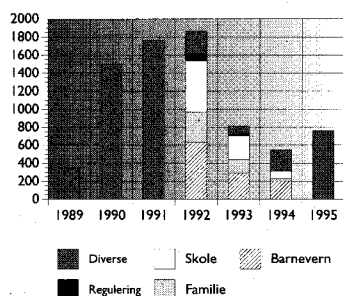
Klar Melding på NRK radio (1994) og NRK Tekst-TV (1995)

Meldingene fra henvendere under 18 år skrives av ordrett, anonymiseres og legges inn i en database. Her behandles de som et vesentlig kildemateriale i ombudets arbeid. Siden 1989 er mer enn 6.000 meldinger fra barn og unge akkumulert på Klar Melding systemet.

De få som henvender seg og ber om personlig assistanse har høyeste prioritet og blir kontaktet. Disse leser inn sitt telefonnummer og sin identitet. Dette er det de færreste som gjør. De fleste ønsker å meddele ombudet noe de synes er viktig og som vi bør arbeide med. Dette er en unik kilde til kunnskap både om hva barn og unge er opptatt av, og til deres måte å uttrykke en problemstilling på. Den er ofte vel så klar som voksne. Selvfølgelig ringer også noen barn inn masse «tulle-meldinger». Omfanget tilsvarende det andre kontakt- og hjelpetelefoner har, og disse blir ikke registrert i Klar Melding-systemets database, og kommer dermed heller ikke med i statistikken. Denne databasen sier oss mye om hverdagsobservasjoner som er verdt å ta med seg når vi skal prøve å påvirke planleggingen av fremtiden for barndommen.

Da Klar Melding INN ble innført i 1989 var det sammen med et TV-program som varte ti minutter og gikk ukentlig på NRK kl. 18.30. Dette opphørte i 1992. Deretter hadde vi et ukentlig timeslangt radioprogram i samarbeid med ABRS-redaksjonen i NRKs radiokanal P3. Dette programmet opphørte ved utgangen av 1994. Høyden på stolpene for 1990-1992 viser med all tydelighet hvor sterkt TV-

Meldinger til ombudets telefonsvarer, Klar Melding INN, fordelt etter kategorier. Absolutte tall.



For årene 1989 til 1991 er henvendelsene ikke kategorisert. Tallet for 1995 er fremskrevet pr. 1. oktober og ikke kategorisert. Kilde: Barneombudet, 1995.

mediet virker i en slik åpen, mediaformidlet dialog med barn. Det var særlig aldersgruppen 10-14-åringer med overvekt av jenter som kontaktet Klar Melding Inn i denne perioden.

Etter at samarbeidet med radioen opphørte var det en ytterligere markant tilbakegang av antallet meldinger fra barn. Med opprettelsen av samarbeidet med NRK Tekst-TV har imidlertid dette snudd til en like markant og gledelig økning i antall henvendelser. Nå holder ombudet en løpende dialog med barn og unge på side 411.

Temaene barn er opptatt av sprer seg over et vidt register. Nedgangen i antall meldinger har ikke i særlig grad påvirket fordelingen av temaene innbyrders. Temaene *familien i samfunnet* og *skole* er ikke like dominerende som før. Ellers er det tema *barnevern* som fortsatt dominerer i antall henvendelser samtidig som andelen i forhold til andre temaer er lik i forhold til tidligere år.

I løpet av perioden Klar Melding har eksistert har også Røde Kors bygget ut sitt nett av kontakttelefoner for barn og unge. Her får man snakke med noen, og drøftet det man har på hjertet. En landsomfattende sammenbinding av dette kontakttelefonnettet med en bakvaktsentral ble etablert i 1992. Flere har sikkert henvendt seg dit etter at TV-programmene opphørte. Det er bra dersom det var kontakt og en prat de ønsket. Det virker som barn og unge er svært klar over hva de kan forvente seg hvor. Det ser ut til at de velger bevisst mellom å legge igjen en beskjed på Klar Melding Inn, ringe barneombudet i kontortiden, eller ringe Barn og unges kontakttelefon.

Kontakt med barn og unge

For å være et oppdatert og troverdig talerør, må barneombudet bruke tid på å lytte til og samtale med barn og unge selv.

Aktiviteter

Medvirket ukentlig i «Klar Melding UT» i ABRS i NRK Petre
Medvirket i «Midt i Smørøyet» (1994/1995) og «Opp med Norge» i NRK TV (1994)
Besøkte Østensjø barneskole, Hav, og Byskogen ungdomsskoler, Kongsbakken, Granskogen og Gran videregående skoler, Ungdommens Hus i Tromsø, UFFA i Trondheim, Trøndergnisten, Nygjerdet 4H gård i Alta og uorganisert ungdom i Harstad
Deltok med stand på «Ung 95»
Avholdt ungdomshøringer i Sandefjord, Grimstad, Rogaland og Steinkjer (1995)
Åpnet Ungdommens kulturmønstring i Trondheim (1995)
Åpnet utstillingen «Elle melle deg fortelle» på Norsk Folkemuseum
Åpnet utstillingen med barns fotografier for «Oppdraget» TV 2 på Høvikodden
Ledet Voice of the Children's arrangement i Oslo på Verdensbarnedagen (1994)
Deltatt på ungdomskonferansen «Hvem er jeg?» arrangert av Kontaktutvalget mellom innvandrere og norske myndigheter (1995)
Arrangerte ungdomssamling med FN-sambandet og Voice of the Children i forbindelse med FN-jubileet (1995)
Møter med Norges Elevorganisasjon og Norges Gymnasiastsamband og organiserte barnevernsungdom

Ombudet har direkte kontakt med barn og unge når de henvender seg til kontoret, men også ved å besøke dem der de befinner seg i

Møter med ungdom i mange ulike sammenhenger har vært en del av barneombudets ungdomssatsning i 1995. På messen «Ung 95» presenterte ombudet seg med ny stand og nytt navn – Ombudet for barn og unge.

(Foto: Halden Arbeiderblad)



hverdagen eller på fritiden. Jeg ønsker at barn og unge selv i sterkere grad blir oppdragsgivere for barneombudets arbeid. Det må være lett å komme i kontakt med sitt ombud, og de må sikres informasjon om at det faktisk finnes både en person og et kontor som utelukkene har som jobb å tale deres sak og sikre deres rettigheter.

Det lave antallet henvendelser fra barn og unge i kontortiden, skriftlig eller pr. telefon, tyder på at mange vegrer seg mot å ta kontakt med et offentlig kontor. Det er svært forståelig. Da jeg etablerte Klar Melding systemet ved min start som ombud i 1989 var det ment som et mindre skummelt alternativ. Det har vært en betydningsfull kommunikasjonskanal og informasjonskilde for barneombudet de siste årene. Samarbeidet med NRK, først fjernsynet og så senere radioen og tekst-TV, har vært av avgjørende betydning for at dette systemet har fungert. Når det i det siste halvåret av 1994 viste seg at antall henvendelser fra barn og unge var gått sterkt ned, var det kanskje et signal om at ombudet må ta i bruk andre måter å komme i kontakt med barn på. Etter at Tekst-TV mediet ble en av kontorets kommunikasjonskanaler har dette bildet altså endret seg radikalt.

Barneombudet har også i de siste årene lagt vekt på å snakke med barn og unge i sitt eget miljø. Ombudet har besøkt skoler, skolefritidsordninger, ungdomklubber og tilstelninger. Det blir da som oftest også satt av tid til å snakke med barn og unge alene uten voksne til stede. I tillegg har vi hatt kontakt med eleveorganisasjonene og organiserte grupper av ungdom som har vært under barnevernets omsorg.

Kontakten med barn og unge selv gir viktig og nødvendig informasjon om hvordan det er å leve i dag i vårt land. Både det de tar opp og hvordan de tar det opp, speiler hva de er opptatt av og hvordan de opplever sin hverdag. Barn og unge har andre erfaringer enn voksne og er de nærmeste til å beskrive sin egen situasjon. De er ekspertene. De siste to årene tok ombudet spesielt kontakt med en rekke ungdomsmiljøer (14–18 år).

Barneombudets arbeid blir naturlig nok i første rekke kretsende rundt problemer og problemstillinger. Meldingene til ombudet drei-



Hver tirsdag i halvannet år snakket barneombudet med barn og unge på telefonen i programmet Klar Melding UT på ABRS i NRK P3. Trond- Viggo Torgersen og programleder Kjersti Kraft. (Foto: NRK)

er seg i all hovedsak om vanskeligheter og konflikter. Ombudet er opptatt av å hindre en ensidig negativ fokusering, særlig omkring ungdom. For meg har det derfor også vært viktig også å være med å vise fram barn og unges kunnskaper og talenter. Høsten 1994 fikk jeg en slik anledning da barneombudet ble invitert til å gi programmet «Oppdraget» i TV2 en nøtt å knekke. Vi valgte en fotoutstilling der barn selv skulle dokumentere hva som var bra og dårlig ved å vokse opp der de var. Resultatet av dette ble en flott begivenhet på Henie Onstad senteret med megetsigende vinklinger av kuer, besteforeldre, søppel, stygge hus og venner. Et spesielt og tankevekkende dokument på barns observasjonsevne. Ombudet åpnet utstillingen og kjøpte bildene for kr. 1 000 pr. skole mot at elevene skulle skrive til oss å fortelle hva de ville bruke pengene til. Investeringen skulle gjøres i noe som gjorde det bedre å vokse opp. Åsgård skole i Ås ga pengene til et minnefond etter en far som omkom i Estonia-ulykken. Fondet skal komme funksjonshemmede barn til gode. Den andre skolen, Ruseløkka skole i Oslo, ga pengene til Frelsesarméens innsamlingsaksjon 1995.

Som en del av ungdomssatsingen finansierte Statens Informasjonstjeneste i 1994 en 30 sekunders informasjonsfilm om ombudet. I et raskt billedspråk blir ungdom invitert til å gi Ombudet klare meldinger. Denne satsingen på å få et tydeligere forhold til ungdom ble så vidt påbegynt i 1994 og fulgt opp utover i 1995.

Barneombudets egne initiativ

Hovedproblemet har vært å prioritere ombudet egne saksområder på bekostning av de andre kategoriene. I dette arbeidet har vi etablert mer prosjektrettede oppgaver.

I vår årsplanlegging prioriteres en rekke oppgaver av kortere eller lengre varighet. Disse er beskrevet inngående i barneombudets årlige virksomhetsplaner. De prosjektrettede oppgavene kan ta utgangspunkt i problemstillinger som er reist via de mange henvendelsene kontoret får, men er like ofte forankret i forpliktelsen til å følge med på levekårsutviklingen for barn og unge. De spesielle områdene som ble prioritert å arbeide med er behandlet lengre bak i denne rapporten.

Dersom ikke de unges egne meninger slipper til i media, mister vi en viktig del av ytringsfriheten.
Illustrasjonsfoto
(Foto: Samfoto)



Fakta om barn og unge

For å inneha den autoritet et ombud for barn og unge må ha, trengs det fakta. Rå kunnskap, parret med etisk engasjement og mot til å framføre det, er ombudets sterke resept for å påvirke samtiden.

Aktiviteter

Nyoptrykk og distribusjon av Fakta om barn og unge (1994)
Utgivelse og distribusjon av faktaheftet Under 18 (1995)
Leder av i NFRs programstyre for «Barn i velferdssamfunnet» (1994)
Temadagene «Barn i fokus» i samarbeid med NFR og Nationaltheateret (1994)
Medlem av NFRs nye programstyre «Barn, ungdom og familie» (1995)

Den siste versjonen av ombudets faktahefte. Forløperen for *under 18*.
Illustrasjon: Bengt Good
Grafisk design:
Gazette magasinproduksjon a.s



Fakta om ungdom har tidligere vært svært sparsommelig og i liten grad bygget på de unges egne erfaringer. Å spre kunnskaper om barn og unge og deres levekår er et mål i seg selv. Jo flere som kan noe og interesserer seg for dette feltet jo mer sannsynlighet er det for at utviklingen går i positiv retning for den fjerdedelen av befolkningen som er umyndige. Heftet *Fakta om barn og unge* som fikk enda et opptrykk i 1994 trengte en oppfølger som var enda lettere tilgjengelig. I samarbeid med Statistisk Sentralbyrå ble nyskapingen *Under 18* klar til distribusjon våren 1995. Dette er et kondensert faktahefte i miniformat, ferdig hullet og dermed også tilpasset Filofax-brukere. Etterspørselen har vært enorm og andre opplag minker allerede ved utgangen av året.

Dette viser hvor stort behovet for lett tilgjengelig kunnskap om barn og unge er. Faktaheftene blir hyppig brukt både i utdanningsinstitusjonene, blant fagfolk generelt, politikere og pressefolk. Det er en sentral oppgave for barneombudet å være med på å utvikle oversikt-

lig og lett tilgjengelige framstillinger av data som sier noe om barn og unge selv og ikke bare behandler dem som vedheng til de voksne.

Barneombudet har de siste årene arbeidet aktivt for å styrke barneforskningen i Norge. Både ved å bedre kontakten mellom de ulike forskningsmiljøene og å styrke kompetansen. Det meste av dette arbeidet er blitt gjort via deltakelse i programstyrearbeidet i Norges forskningsråd. Barneombudet er også med på å ta initiativ til forskningsprosjekter utenom dette systemet. Spesielt har vi vært opptatt av å få i gang flere prosjekter der barn selv er de som blir spurt.

Sentralt i dette arbeidet er å sikre at eksisterende kunnskap blir gjort tilgjengelig for dem som trenger det. I den forbindelse har ombudet også tatt i bruk former som ikke er særlig vanlige blant seminariseter og konferansedeltagere. Vi har etter hvert et nært samarbeid med både skuespillere og reklamefolk. Ett eksempel på dette var NFRs store avslutningsmarkering *Barn i fokus* i april 1994 i Nationaltheatret. Som leder for programstyret *Barn i velferdssamfunnet* var ombudet sentral i planleggingen og gjennomføringen av dette arrangementet. I samarbeid med Nationaltheatret ble det spesialskrevet dramatiseringer og musikk til konferansen. En tilrettelagt fagutstilling var tilgjengelig for folk flest i teaterets foaje og lørdagens Amfitime var viet samme tema. Teaterets bidrag innbefattet også urpremiere på det engelske stykket «Beslutningen». Handlingen her kretser om å føde et funksjonshemmet barn eller velge abort. Denne oppsetningen ble en suksess og fikk forlenget sin planlagte spilletid.

Selv om å framskaffe anvendelig kunnskap og gjøre denne tilgjengelig for beslutningstakere er viktig, er det et stort tankekors at så mye av den kunnskapen vi allerede har om barn og unge ikke blir tatt i bruk. Det er naturlig å spørre om det skyldes at vi voksne ikke ønsker å gi barn og unge prioritet fordi det i flere sammenhenger truer vår egen handlefrihet.

Kontakt med fagmiljøer

Ombudet er uansett egen ekspertise avhengig av tett kontakt med andre fagmiljøer og personer med spisskompetanse innen ulike felt.

Aktiviteter

Deltatt på nasjonale fagkonferanser om barnevern, asylsøkere, helsestasjoner, samliv, kultur, rusfamilier, menn i barnehager, inneklima, foreldrekompetanse, spesialpedagogikk, psykiatri, medisin og fagmessen «Barndom i Norge 95»

Innledet på fagkonferanser i San Fransisco, Wien, Ghent og Riga

Deltatt på internasjonale fagkonferanser om barnevern i Berlin, fosterhjem i Bergen, lek i Tønsberg, foreldrekompetanse i Göteborg, mansrollen i Stockholm og seksuelle overgrep i Oslo

Besøkt institusjoner, foreninger og forskningssinstitutter for utsatte barn i England

Deltatt i ressursgruppe om barn og helse på Folkehelsa



Minifaktaheftet «Under 18», ferdig hullet og klar til å settes inn i Filofaxen, ble utgitt i 1995, og er en uhyre etterspurt oppfølger til de foregående heftene «Fakta om barn og unge».

(Foto: Samfoto/Design: Graf)

Ombudet bruker et stort kontaktnett, bestiller utredninger og etablerer prosjekter tilpasset vekslende behov for innhenting av kunnskap og erfaringer. Ombudet samler forskning og fakta fra mange og

Teatersjef Ellen Horn sammen med barneombudet i Nationalteatret under arrangementet «Barn i Fokus», som markerte avslutningen på Norges forskningsråds program «Barn i velferdssamfunnet» i april 1994.

(Foto: Samfoto)



uensartede kilder og bruker dette aktivt i sitt arbeid. Kravet om å kunne arbeide på tvers av tradisjonelle faggrenser preger ombudets virksomhet. Kontorets fagstab dekker et stort område med sin vide kompetanse, men er helt avhengig av kontinuerlig og aktivt samarbeid og diskusjoner med andre fagfolk. Ombudets nettverk av kontakter innen så og si alle deler av samfunnet er flittig i bruk både i forhold til å belyse enkeltpersoners spørsmål og i kartlegging og debattering av mer prinsipielle spørsmål.

Fagfolk ombudet kontakter deler velvillig sin kunnskap. Kontorets fagstab har særlig mye kontakt med fagfolk som arbeider i den statlige, fylkeskommunale og kommunale forvaltningen. Dette er oftest for å belyse eller løse enkeltsaker, men også for å drøfte generelle problemstillinger. Uten disse gode forbindelsene hadde barneombudet ikke kunnet løse sine oppgaver eller oppfylle intensjonene med ombudsordningen.

Fagmøter og rundebordskonferanser

Ofte inviterer vi fagfolk utenfra til å presentere aktuelle problemstillinger. På slike fagmøter kan en forsker legge fram resultater fra sitt arbeid, en fagperson fra en institusjon eller organisasjon kan redegjøre fra sitt ståsted, eller en fagbyråkrat kan presentere sin vurdering.

Aktiviteter

Rundebordskonferanse «Etter Bjugn»

Rundebordskonferanse om utvikling av helsestasjoner

Rundebordskonferanse om samsynsproblemer

Rundebordskonferanse om seksuelle misbrukere

Rundebordskonferanse om fosterbarns rettigheter

Diskusjonene i forbindelse med disse fagmøtene gir ombudet viktig kunnskap som danner basis for kontorets faglige arbeid. Når det dukker opp mer kompliserte prinsipp saker eller temaer der flere er involvert med ulik innfallsvinkel, benytter vi gjerne det vi kaller for rundebordskonferanser. Dette er uformelle drøftingsmøter, der fag-

folk med spisskompetanse inviteres til drøftinger om konkrete temaer. Her blir både konkret kunnskap utvekslet, dilemmaer luftet, råd gitt, nye kontakter skapt og en og annen unødvendig fagkrangel mildnet. Barneombudets rolle skaper faktisk ofte en forsøende eller meglende atmosfære i så måte. Rundebordskonferansene har flere ganger endt med en eller annen konkret handling der flere parter forplikter seg.

Høringer

Ofte vil det være interessant for mange å være med å lære om eller drøfte et særlig komplisert eller kontroversielt tema. Barneombudet har i slike tilfeller hatt god erfaring med høringer.

Aktiviteter

Høring om Fylkesnemdene (1994)

«Når Rødhette møter ulven» – høring om overgriperes rett til å arbeide med barn eller barns rett til beskyttelse (1994)

«Soria Moria slott» – høring om elevers rett til et godt arbeidsmiljø (1995)

Høringer krever mye forarbeid og er kostbart. Ombudet bruker derfor ikke å arrangere mer enn en eller to høringer i året. Ofte samarbeider ombudet med en eller flere andre instanser under forberedelsen av en høring. Høringer brukes særlig innen ombudets prioriterte saksområder.

Ett eksempel på dette er barneombudets høring 17. november 1994, «Når rødhette møter ulven». Intensjonen var å bringe fram kunnskap om og debattere måter å sikre barn mot seksuelle overgrep i barnehager. Saken var knyttet til et konkret lovforslag som lå til behandling i Stortinget. Til denne høringen hadde vi invitert sentrale europeiske forskere og norske fagfolk som innledere, politikere og arbeidstaker og arbeidsgiver representanter til debatt. I etterkant ble det laget en rapport med alle innleggene og debattene. Slike rapporter blir spredd til politikere, fagfolk og presse, og er ellers tilgjengelige, gratis, fra barneombudet.

Kontakt med departementene

En annen sentral påvirkningskanal er å være høringsinstans underveis i departementenes utvikling av lover og forskrifter.

Aktiviteter

Deltatt i referansegruppe for revidering av barneloven

Deltatt på idédugnad om foreldreveiledning på helsestasjoner

Deltatt på Fylkesmannsmøtet om ny barnevernlov

Etablert og deltatt på møte mellom Trøndergnisten og Barne- og familiedepartementet

En rekke informasjonsutvekslende møter med Barne- og familie departementet, Undervisningsdepartementet og Miljøverndepartementet

Siden 1989 har barneombudet gått Lucia gjennom korridorene og innom avdelingene i Barne- og familiedepartementet og opp på statsrådets kontor. I 1994 hadde ombudet med seg et narrespill som ble framført med blant andre statsråden selv som ufrivillig rolleinnehaver.

(Foto: Informasjonssekretariatet BFD)



Ombudet får i løpet av året flere henvendelser hvor kontoret bes om å komme med innspill. Barneombudet gir mellom 10 og 20 høringsuttalelser årlig. Ikke sjelden blir ombudets synspunkter gjengitt i Odelstingsproposisjoner eller andre offentlige dokumenter som oppsummerer de innkomne faglige kommentarene.

Ut over dette har ombudet hyppig kontakt, både formelt og uformelt, med ulike nivåer i mange departementer. Et av hovedproblemene med forvaltningens behandling av temaer som angår barn og unge er ansvarsfordelingen fagdepartementene i mellom. Selv om Barne- og familiedepartementet i dag har et formelt koordineringsansvar for regjeringens barne- og ungdomspolitik, er det mange spørsmål som ikke er koordinert. I mange tilfeller har barneombudet vært den som har koblet sammen ulike deler av forvaltningen som arbeider med samme problematikk ved å invitere til drøftelser.

Kontakt med Stortinget

Ombudet er også lobbyist for barn og unge. Foruten å følge debatter i Stortinget, blir ombudet ofte kontaktet av Stortinget, enten av komiteer, politiske sekretærer eller enkelte stortingsrepresentanter.

Aktiviteter

Møter med stortingskomiteer om 6-åringstilbudet, bioteknologi, livssynsfag i skolen, kvotering av menn til barnehager og utestenging av seksuelle overgripere fra barnehager

Ofte er det for å få informasjon eller synspunkter i aktuelle barnepolitiske debatter at en stortingskomitee ønsker besøk av barneombudet. Det hender også at ombudet selv ber om å bli innkalt til en komitee eller tar kontakt med de ulike partienes parlamentariske lederne eller valgte fagtalspersoner for å redegjøre for en sak som skal behandles partipolitisk. Det er en fin balanse mellom det å være lobbyist og beholde en partipolitisk uavhengighet. Det er derfor ingen ulempe å kunne vise til at ombudet har vært faglig støtte-

spiller for forslag fra *alle* politiske fløyer. Jeg er svært glad for den konstruktive kontakten med Stortinget, og har en klar oppfatning av at det politiske systemet bruker ombudet som sentral barnesakkyndig instans og kunnskapsbank. Alle møter med Stortingets komitéer blir, for den konstitusjonelle ordens skyld, forhåndsvarslet til Barne- og familiedepartementet.

Kontakt med media

Barneombudet har, med få unntak, daglig kontakt med pressfolk. Mange henvender seg på bakgrunn av kontorets postjournal, som er tilgjengelig via regjeringkvartalets pressesenter. De fleste henvendelsene kommer likevel fra journalister som arbeider med aktuelt stoff som angår barn og unge, enten det er nyhets- eller reportasjestoff. Barneombudet bruker også selv aktivt pressen i saker vi ønsker å skape oppmerksomhet rundt.

Aktiviteter

Medvirket i debatter i «Holmgang» på TV 2 og «Kveldsforum» og «Debatt 21» på NRK-TV, «Dagsnytt 18» på NRK Radio og «17.30» på P 4

Utallige intervjuer i ulike aviser, fagblader og nyhetsmagasiner på riks- og lokalradiostasjoner.

Deltatt i temaprogrammer om barneombudet på Channal 4 (England) og KTSF (USA) i tillegg til en rekke intervjuer i internasjonal presse

Skrevet innlegg og kronikker i Dagbladet, Aftenposten, Adresseavisa og Vårt Land

Skrevet månedlige innlegg til fast spalte i Foreldre & barn

Skrevet kapittel i debattboka «Hva skal vi tro – etter Bjugsaken» ISBN 8203260586 og «Fra barn til barn – en håndbok for barn med skilte foreldre» ISBN 8274810260

Arbeidsformene når det gjelder kontakten via presse og media varierer. Ombudet sprer tradisjonelle pressemeldinger, gir journalister bakgrunnsstoff og kontakt med fagfolk, gir intervjuer, medvirker i TV- og radio-debatter og skriver kronikker selv.

Jeg prioriterer sterkt å ha et åpent og aktivt forhold til pressen.



BBC på norgesbesøk for å lage reportasje om norske barn og det norske barneombudet.
(Foto: Barneombudet)

Dette gjelder både avisene, radiostasjonene, fjernsynsasjonene og fagtidsskriftene. Arbeidsformen må i stor grad tilpasses den journalistiske linjen som dekker hele spekteret mellom tabloide «pang»-formuleringer og lange resonnerende kronikker.

Gjennom hele 1994 og 1995 har vi hatt et fast samarbeid med Foreldre & Barn, der ombudets fagmedarbeidere i hvert nummer har en fast spalte – Klar Mening UT – hvor aktuelle temaer tas opp. Dette samarbeidet ble avsluttet i 1995.

Kontakt med frivillige organisasjoner

Barneombudet har også nær kontakt med frivillige organisasjoner. Både Redd Barna, Røde Kors, UNICEF og Mental Barnehjelp er samarbeidspartere for barneombudet.

Aktiviteter

Etablerte Forum for Barnekonvensjonen der ombudet er sekretariat

Deltatt på Redd Barnas 75-årsjubileum

Besøkt Røde Kors Kontakttelefonen for barn og unge

Debattmøte på IKO (Institutt for kristen oppseding) om livssynsundervisning

Arrangerte «En mandag med far» sammen med Mental Barnehjelp, Likestillingsrådet, SOHO og HMK Garden

Samarbeidet med Redd Barna om mindreårige asylsøkeres rettigheter

Samarbeidet med Wanda-senteret om hjelp til barn i alkoholskadde familier

Mindreårige asylsøkere, landsdekkende kontakttelefon, informasjon om FNs konvensjon for barns rettigheter, seksuelle overgrep mot barn, barn i alkoholskadde familier, barn og samlivsbrudd er alle temaer vi har samarbeidet med frivillige organisasjoner om.

Sammen med en rekke frivillige organisasjoner, foreninger og institusjoner etablerte ombudet i 1994 Forum for Barnekonvensjonen. Forumet skal løpende diskutere anvendelsen og oppfølgingen av FNs konvensjon for barns rettigheter i Norge.

Barneombudet har også jevnlig kontakt med mange yrkesorganisasjoner som har ansvar for fagfolk som arbeider med barn og unge til daglig. Deres kontaktpersoner inngår i det nettverket av kontakter som mobiliseres fra sak til sak.

barndommen endrer seg

Mange tenker nok på barndommen som noe som var bedre slik den var enn slik den blir. Det vitner om hvor viktig barndommen har vært for oss, men bærer samtidig i seg en undervurdering av barndommens utvikling.

Dette siste tjener ikke nåtidens barn. Vi bør minne hverandre om at vår barndoms sommere var varmere og lengre og at vintrene var lysere og mer snørike enn det meteorologene har notert i sine statistikker. Sånn er det å bli voksen – sånn er det å være meteorolog. Alle andre tror de har mer greie på været.

Barndommen er noe som utvikler seg i takt med tiden, og vår oppgave som voksne er å passe på at vi ikke ødelegger for den naturlige dialogen barndommen har med enhver nåtid. I stedet for å stritte imot bør vi få til en harmonisering med det brede spekter av barndommer som skal være med på å gjøre denne verden bedre å bo i for oss alle.

Den praktiske delen av vårt samfunnsengasjement bør kanskje snarere være å legge til rette for at barndommen skal få plass og tid til å bli det den blir for hvert enkelt barn, og så foredle de faglige krefte og institusjonene som skal gi barn og unge utviklingsmuligheter og den delen av kulturarven som vi er stolt av. På den andre siden bør vi åpne øynene og gå i oss selv samtidig som vi lar ansvarlighet føde faglighet for å hindre nye overgrep og møte havarerte barn med omsorg og livsmot. Denne delen av velferdssamfunnet må vi ikke høvle i budsjettsalderingene. Da forråder vi en av de mest utsatte gruppene i befolkningen. En av de gruppene som trenger vårt velferdssamfunn mest.

Hva trenger barn

Hva er det så barn og unge trenger i tillegg til de grunnleggende behov alle individer har? I første rekke respekt. Både som individ og som gruppe.

Vårt demokratiske system har ikke gitt barn og unge noen direkte medinnflytelse, slik stemmeretten gir de voksne. Barn må satse på foreldre og politikere som gode talspersoner for å få sine behov prioritert framfor voksnes behov. Etter loven er de underlagt sine foreldres makt, hvis utøvelse de færreste blander seg opp i, dersom ikke barnevernet involveres og overtar denne makten på vegne av samfunnet. Dette faktum pålegger foreldre og myndigheter et stort ansvar for å holde i hevd respekten for barn som individer med både kropp og sjel.

I tillegg til disse selvfølgelighetene trenger barn og unge å ha omgang med noen som er «gjerne» etter dem. De trenger den kjærlighet det ligger i å bli lyttet til, få begeistret oppmerksomhet og spontan glede øst over seg av en voksen. De trenger at vi som er voksne oppdager deres behov og gir rom for vekst og utvikling i takt med modenhet og individuelle talenter. Barn og unge trenger kjærlig tukt og veiledning i en familie, for å kunne bidra med sitt i et samfunn som trenger innlevelse og kraft for å bringe utviklingen nærmere en visjon.

Bare et barn (Trond-Viggo Torgersen)

Bare et barn kan skape en far og en mor av en lyst og en lengsel

Bare et barn kan puste liv i en slekt

Barn kommer fra et hemmelig sted der tiden renner inn i verden

Har du spurt et barn hva som er der ?

Barn viser kjærlighet – uten å kreve noe tilbake

Har du kjent at det gir deg glede og styrke – men gjør deg sårbar ?

Barn viser deg dine verste svakheter – uten beskyldninger

Har du kjent at det gjør deg til en sint kriger – uten noen å drepe ?

Barn viser deg din egen fortid speilet i nåtiden

Har du lyttet til forskjellen ?

Barn viser deg noe du aldri har sett før – et dataspill – en pønkersveis – et ozonhull i avisen – en midgardsorm

Har du spurt og lært – i stedet for å svare ?

Barn kommer fra et hemmelig sted der tiden renner inn i verden

Det har med seg spørsmål med skjulte svar – og svar med skjulte spørsmål
Den som vil lære noe om selve livet bør ikke overse en så sikker kilde

Bruk tiden – for plutselig er barnet forsvunnet langt inn i en voksen



Barndommen er i sterk endring. Fakta kan hindre at synsing får fotfeste framfor kunnskap. Illustrasjonsfoto (Foto: Samfoto)

Vi som er voksne får gjennom møter med nåtidens barndom og ungdom prøvet substansen i våre visjoner. Det er gjennom disse møtene vi tilegner oss den visdommen vi må ha for å gå neste skritt i en klok utvikling. Så avhengig er, etter min mening, vårt fellesskap av en god barndom for våre felles barn. Et samfunn som blir forlegent av å diskutere sine barns skjebner med disse dimensjonene for øyet dveler lite ved livets essens.

Barns familier forandrer seg

Forskning og statistikk viser oss med all tydelighet at begrepet familie er i endring. Kanskje er det mer uttrykk for at vi lever i en del av verden som for tiden huser klodens samlivs-laboratorium, som en svensk forsker uttrykte det.

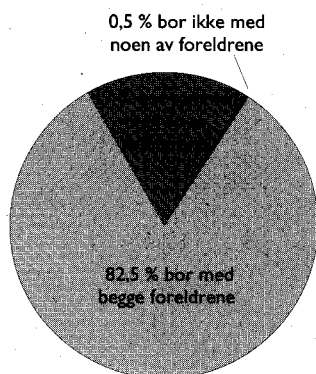
Fakta

- Barn fødes betydelig senere i foreldrenes liv enn for tjuen år siden
- Det fødes nå nesten like mange barn i samboerskap som i ekteskap
- Barn har sjeldnere enn før barnløse tanter og onkler
- Samboerskap oppløses oftere enn ekteskap
- Antall samlivsbrudd øker jevnt
- Samlivsbrudd skaffer barn nye søsken og nye voksenrelasjoner
- Samlivsbrudd fører som oftest til at barn ser fedrene mindre enn før
- Barn har nå flere besteforeldre i live enn noen generasjon før
- Besteforeldre har ikke tilsvarende mer kontakt med sine barnebarn
- Etter samlivsbrudd mister barn ofte kontakten med besteforeldre bortsett fra mormor
- Barn med oldeforeldre i live er et nytt fenomen sett i historisk lys

Effektene av etterkrigstidens utdanningspolitikk, likestillingsutvikling og materiell velstandsutvikling har fått konsekvenser. De fleste bør vi være glade for. Det tar bare så lang tid å finne en ny balanse. Sånn er det med all evolusjon. Det er vanskelig å se resultatet mens det modnes. Kanskje er skilsmissemfrekvensen en konsekvens av at vi som samfunn ikke har klart å dempe det sosiale presset på den nyetablerte familien? Kanskje er individets krav til å lykkes på alle fronter for strenge? Kanskje er den økonomiske politikken ikke tilpasset den nye situasjonen? Kanskje er arbeidslivets krav til karriere for forsert i forhold til barnefødsler og kjønnsrollejusteringer? Kanskje er det rett og slett for mange prosjekter som skal gjennomføres på for kort tid med for få ressurser? Etablering, eksperimentering og tilpasning tar mye tid og tålmodighet, og ofte er det nettopp dette som er mangelvaren i småbarnsfamiliene.

Nåtidens barn, som vokser opp i disse «samlivslaboratoriene», får altså en unik historisk anledning til i beste fall å være med på å skape noe som er bedre for individet. De er vitne til at forandringer utløser nye muligheter. Mange blir en del av et opprivende samlivsbrudd, som for flere også blir en rettferdig strid for å bevare det viktigste for barnet – foreldreskapet. Dette er ikke bare en strid som i dag utløses ved et samlivsbrudd. Den foregår innenfor og utenfor ekteskapets rammer, med eller uten foreldre med felles adresse. Før spurte man gjerne: Er du gift? Håpet var at det ville avdekke om barna hadde det bra. Det er ikke sikkert det i dag er det mest hensiktsmessige spørsmålet sett fra barnets side. Hvor mye gift er du? er kanskje mer relevant.

Barn som bor sammen med begge foreldrene, én av foreldrene eller ingen. Prosent.



De fleste barn bor sammen med begge sine foreldre.
Kilde: SSB, Befolkningsstatistikk, hefte III.

Barn er mindre sammen med sine foreldre

Tid er en begrenset naturressurs. Døgnet har bare 24 timer, også for barna. For en generasjon siden var det mest vanlig at mor var hjemme med barna til de begynte på skolen. Det er det som er minst vanlig idag.

Fakta

- De siste seks årene har småbarnsfedres overtid økt mer enn før
- De siste femten årene har småbarnsmødres arbeidstid utenfor hjemmet økt betraktelig
- Veldig mange flere barn har fått et barnehage tilbud de siste ti årene
- Skoletiden har økt både i undervisningstimer og år
- De siste tre årene har antall barn i skolefritidsordninger økt formidabelt
- Nye TV-kanaler, video og dataspill får mye oppmerksomhet og tar tid

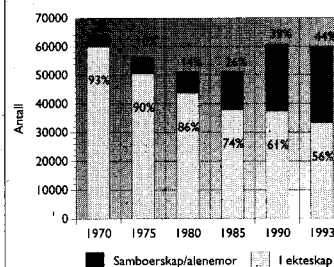
Før var det også slik at man gikk noen få timer på skolen de første skoleårene, og så økte det på. I dag er heldagsskolen i praksis i ferd med å bli innført med utbyggingen av skolefritids-ordningene. Det betyr igjen at barna er mer sammen med pedagoger enn slektninger alle hverdager. Så selv om vi har fått en helgedag til i uka – lørdag som før var arbeidsdag – så har barna mistet mye hverdagstid sammen med sine foreldre. Det vil de fleste voksne mene er trist. Men mener barna det? For mange barn er nettopp skolen blitt det stedet som kombinerer både leke- og læremuligheter. Det er blitt det stedet du treffer barn i mange aldersgrupper. Noen å velge mellom. Det kan ikke de nye familiene med små søskenflokker. En bror eller søster er ingen flokk. Og kanskje har heller ikke nåtidens barn de samme skrekkblandede opplevelsene av skolen som mange hadde før? Selv om barns henvendelser til ombudet kan tyde på at mye også her er som før. Pedagogens duglighet og bevisstheten om elevenes trivsel har nok allikevel generelt sett økt i løpet av den siste generasjonen. Selv om bevisstheten om mobbing og mistriksel har fått fokus, stemmer nok resultatet fra flere undersøkelser som rapporterer om barn og unge i Norge som blant de som trives best på skolen i hele Europa.

Bildemedienes teknologiske nyvinninger har sammen med en eksplosjonsartet utvikling på informatikkens side gjort nåtidens barn og unge til forskere med hjemmet som base. Det skremmer nok flere voksne enn det behøver å gjøre. Den vekkelsen kunne mange voksne med hell ha investert i interesse for nyvinningene, og dermed i respekt for den innsatsen barna gjør for å finne ut hva slags nytte vi kan ha av teknologien. Det de trenger er etikk, ikke kritikk. Foreløpig ser det ut til at det er en markant overvekt av gutter som bruker informasjonsteknologien. Hvorfor det? Når vi vet hvor mye makt det ligger i å beherske et slikt medium er det tvingende nødvendig å få jentene med også i denne sfæren før de sakker akterut og dermed står i fare for å bli det nye «språkets» analfabeter.

Barn isoleres

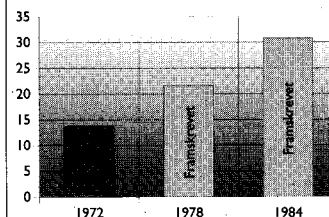
Vi kan ikke stikke under en stol at utviklingen også har avdekket store sorte hull i vår sosiale samvittighet. Barn som vokser opp med manglende omsorg blir stadig mer synlige. Det er bra, men det krever også at vi følger opp med

Barn født i ekteskap og i samboerskap/ alenemor. Absolutte tall og prosent.



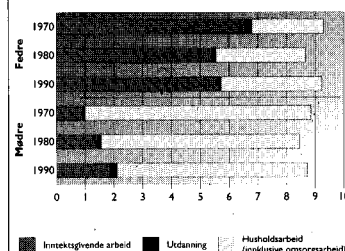
Stadig færre barn fødes med gifte foreldre.
Kilde: SSB, Befolkningsstatistikk, hefte III, samt Statistisk årbok 1975

Barn som opplever samlivsbrudd. Faktisk og framskrevet. Prosent.



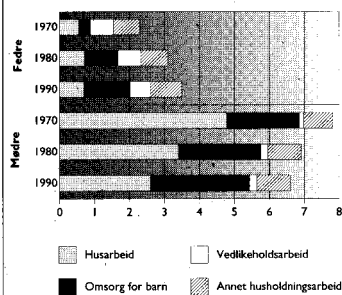
Stadig flere barn opplever at foreldrene flytter fra hverandre.
Kilde: Jensen & Moen, Enebarn, delebarn, stebarn?
Rapport nr. 14, NIBR, 1993

Småbarnforeldres tidsbruk på ulike typer arbeid. Timer og minutter.



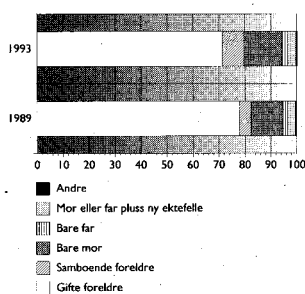
Fedre bruker mer tid hjemme.
Mødre bruker mer tid på jobben.
Kilde: SSB,
Tidsnyttingsundersøkelsen 1990

Småbarnforeldres tidsbruk
på ulike typer
husholdsarbeid.
Timer og minutter.



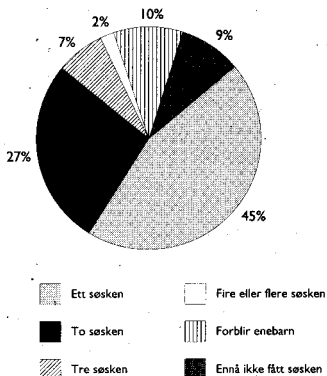
Fedre bruker mer tid sammen med barna. Mødre bruker mindre tid på husarbeid.
Kilde: SSB, Tidsnyttingsundersøkelsen 1990

Barn som bor sammen med begge foreldrene, én av foreldrene eller ingen. Prosent.



De fleste barn bor fortsatt sammen med begge foreldre, men andre kombinasjoner blir mer utbredt.
Kilde: SSB, Befolkningsstatistikk hefte III

Barn med ulike antall søsken. Prosent.



Det er relativt få barn som har flere enn to søsken.
Kilde: SSB, Familiestatistikk 1993

hjelp og ordninger som kan være gode erstatninger for et magert hjem.

Fakta

- Omsorgssvikt og overgrep mot barn avdekkes uten at tilfredsstillende hjelp når alle
- Helsestasjonene, som har vært viktige forebyggende enheter, nedprioriteres ofte lokalt
- Nedlegging av lokal skole, post og butikk har lenge utarmet nærmiljøene på landsbygda
- Denne utarming av nærmiljøet har kommet senere, men mer brutalt, i byene
- Valget står ofte mellom å være helt hjemme eller langt borte for å være med på lek og aktiviteter
- Biltettheten har økt formidabelt gjennom åttiårene og truer barns liv og lekesteder

Her har innsatsen for å styrke barnevernet vært helt påkrevet og fått bred støtte politisk. At denne prosessen også har avdekket svakheter i systemet, er ikke annet enn å vente. Mange barn opplever også at systemet forråder dem og blir en del av deres opplevelse av voksenverdenen som overgripende. De siste brukerundersøkelsene viser allikevel at de det angår er mer fornøyd med det barnevernet vi nå utvikler enn det som var før. Det er en trøst for dem som blir utsatt for dårlig kvalitet. Å sikre god kvalitet på hjelpen er likevel et arbeid vi ikke kan miste av syne hvis vi vil barnas beste. De siste årene har også barnevernsbarna selv hevet stemmen og vil helt klart påvirke hjelpeapparatets tenkning i tiden som kommer. Det er i seg selv et meget godt tegn.

Den jobben barnevernet ikke har gjort har ofte helsestasjonen oppdaget og i mange tilfeller vært med å forbedre med forebyggende arbeid og henvisning til andre deler av hjelpeapparatet. Her har det imidlertid vært liten grad av koordinering og mye krefter har gått til spille. Det er mye ugjort arbeid i å bygge bro mellom helsestasjon, barnevern, barne- og ungdomspsykiatrien og pedagogisk-, psykologisk tjeneste. Mange gode fagkrefter kan få mye, mye mer ut av å samle kreftene og bygge ned barrierene og fordommene mellom fagene.

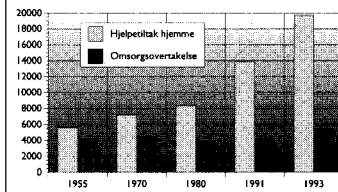
Vinnerne vinner mer og taperne taper mer

I tillegg til de spesielle utviklingstrekkene som er blitt belyst ovenfor, er det en snikende generell trend som gjør at de som klarer å gjøre det beste ut av utviklingen blir *vinnere* på flere og flere felter.

På samme måte blir de som ikke klarer overgangene *tapere* på flere og flere felter. Forskjellene blir altså i sum større enn før, både fra familie til familie, fra skole til skole og fra kommune til kommune. Dette er den utviklingstendensen som mange frykter vil føre til et 2/3 samfunn, der det blir en overvekt av vinnere og hvor taperne blir til stor belastning for seg selv og samfunnsøkonomien. De fleste forskere er enige om at Norge i dag er på vei mot et 9/10 samfunn. Ubehaget med dette er selvfølgelig den sammensatte problematikken denne 1/10 sitter igjen med. Før var det lettere å få en løsning ved å nå til bunns i ett problem, i dag henger ofte problemene sammen i lenker. Det krever at problemløserne også må ha klare samarbeidslenker. Barneombudets erfaring er at det her er mange store søkk mellom visjon og virkelighet både på lokalt nivå og på statlig nivå.

All samfunnsutvikling i vestlige kulturer går mot et større skille mellom de som griper og de som mister muligheter. Dette er en utvikling som på alle måter går mest ut over barnebefolkningen og som utvilsomt vil kreve mye politisk klarsyn, vilje og mot for å motarbeide.

Barn som fikk hjelp av barnevernet ved utgangen av året. Fra 1955 til 1993. Absolutte tall.



Antall barn som mottar hjelp fra barnevernet, har økt kraftig de siste årene. Det er hjelpetiltakene, og ikke omsorgsovertakelsene som har økt mest.

Kilde: SSB, Barnevernsstatistikk

to vanlige, uvanlige år

Selv for et barneombud er det umulig å gi noe bilde av hvordan 1994 og 1995 har sett ut med barns øyne. Det har vi ikke innhentet noen systematisert viten om fra barn og unge selv. Det er imidlertid en god idé til en senere årbok.

Noen viktige begivenheter for barn og unge

Det kan være nyttig å gjøre seg noen betraktninger om hvordan enkelte hendelser i 1994 og 1995 kanskje ser ut fra et barneperspektiv. Eller rettere sagt, hvilke hendelser i de to siste årene fikk, eller vil få, innflytelse på barn og unges oppvekstkår?



Reform 94 gir ungdom rett til videregående opplæring, men blir for mange desverre en plikt til et for teoretisk studium med påfølgende studiegjeld.
(Foto: Samfoto)

Reform 94, den store skolereformen for videregående skoler, vil bli husket som tilhørende nettopp 1994, selv om konsekvensene vil prege mange år framover, når justeringene skal gjøres. Retten til 3-årig videregående utdanning var et historisk gjennombrudd, som for mange av de første ble et mageplask i møtet med et svært teoretisert tilbud på de praktiske linjene. Oppfølgingstjenesten som skal organisere alle de alternative tilbudene skal vokse opp med forsøk og utviklingsarbeid er absolutt ikke innkjørt. Som en følge av lån og stipendreglene vil rundt 3/4 av de som tar opp lån for å gå på videregående skole ende med inkassokrav. Det må være en urimelig følge av en reform som skal gi alle rett til videregående opplæring.

Bjugnsaken preget avisene til og fra gjennom hele 1994 og store deler av 1995. Selv om saken har flest tragiske sider, har den vært med på å gi seksuelle overgrep mot barn et nødvendig fokus. Kanskje vil historikerne om noen år si at denne saken gjorde at det nødvendige politiske og faglige arbeidet for å beskytte barn fikk fart. I nåtid kan det imidlertid virke som om fokuseringen på barn var vel mye preget av seksuelle overgrep. En overfladisk telling viste at halvparten av alle oppslag som omhandlet barn i tabloidavisene i desember 1994, dreide seg om seksuelle overgrep. Det sier selvfølgelig mer om alvorlighetsgraden enn om omfanget på problemet. En annen beklagelig følge i kjølevannet av Bjugnsaken var at antallet meldte overgrepssaker gikk drastisk ned. Dersom dette skyldes at de som utsettes for overgrep har mistet troen på at rettssystemet kan ivareta deres interesser står vi overfor en falitt. De seneste tendensene viser imidlertid at dette er i ferd med å snu, antall anmeldelser viser igjen en moderat økning.

Obligatorisk mekling ved samlivsbrudd ble innført 1. januar 1994. Denne ordningen setter barnets behov i sentrum og har høstet svært gode erfaringer. Familierådgivingskontorene har endret seg fra å være et sted der ødelagte ekteskap skulle repareres til en meklingsinstans som skal sikre gode avtaler for barna. I snart to år har familierådgivingskontoret arbeidet etter den nye modellen som innebærer at alle foreldre som flytter fra hverandre får tre timers rådgiving. Målet er at foreldrene i løpet av denne tiden skal bli enige om en avtale som avklarer daglig omsorg og samvær for felles barn. Mye tyder på at i de aller fleste på denne måten får god hjelp. Den gir mulighet for å klargjøre lovverk og rettigheter, og gir foreldrene gode vilkår for å oppfylle lovens intensjon: gi barna en mulighet for å vokse opp med kjennskap til begge foreldre. Det vanligste grepet foreldre i konflikt tyr til er å kontakte advokat og forberede

rettsak. Det betyr ofte en tilspissing av konflikten. Dessuten er det dyrt og tar lang tid. For disse fastlåste samvørsakene kan det være nødvendig med mellomløsninger. Ombudet har reist debatten om utvidet mekling i fastlåste samvørsaker og akuttmekling i enkelte saker når situasjonen er kritiske og kaotisk der trusler har overtatt for argumenter, og barnet opplever redsel ved samvær i stedet for beskyttelse. Sammen med den utvidede meklingen kan dette gjøre familierådgivingskontorene i stand til å lykkes i enda flere forhandlinger enn i dag. Innføring av obligatorisk mekling ved samlivsbrudd er en milepæl for å bevare det som er viktigst for barna: et livslangt foreldreskap.

Nye aldersgrenser på kino ble også innført i 1994. 7-, 11- og 15-års sensurerte filmer er nå tilgjengelige også for 3 år yngre i følge med voksen. Voksengrensen 18 år er fortsatt absolutt. I tillegg har vi fått den nye kategorien «tillatt for alle». Den viktigste konsekvensen av dette er at film blir mer tilgjengelig for flere barn dersom de har med seg voksne. I prinsipp en bra måte å stimulere voksne og barn til fellesopplevelser. At tilbudet på innholdsløse voldsfilm med mye effekteri er regulert på kino har liten effekt på videomarkedet. Her flyter grensene og tilbudet både over og under disk, både med og uten alderskontroll. Det ble i tillegg dokumentert stadig mer graverende levende billedmateriale i dataspill og via satelitt og dataoppslagstavler. Det gjør sitt til at 1994 kan bli husket som det året sensuren ble flytende.

Kommersiell TV-hverdag er følgen av at TV2 treffer den yngre målgruppen. Flere barn og unge ser mer på TV, og økningen går på bekostning av NRKs programmer. Med det hår reklamefilmene etablert seg i de tusen hjem og er ikke lenger en eksotisk del av kinoopplevelsen. Utbygging av kabel-TV nett og salg av flere parabolantennar har også gjort sitt til at Norge har trådt ut av sin isolerte posisjon der hele folket var samlet foran samme TV-program. Med dette er barndommens mediainnhold for alvor blitt utsatt for markedskreftene. Dette må møtes med mer bevissthet og kunnskap hos foreldre og de pedagogene som møter barna i barnehager og skole. Foreløpig gjenstår det å se hvem som ser alvor og omfanget av dette ansvaret.

Kortere sommerferie for skoleelever er en av flere konsekvenser som følger tilpassing av en normalisering av forholdet mellom hverdagen for barn og deres foreldre. Det var det få som la merke til. Og kanskje var det en konsekvens de færreste merket. Kanskje var det til og med slik at ferien var vel lang for mange før i tiden. Selv om de fortsatt er der, er de spredte fridager som konsekvens av lærernes arbeidsavtaler på vei ut, til glede for foreldre, og midlertidig irritasjon for de som setter pris på en dag alene hjemme som herre eller dame i eget hus. På den andre siden er det fremdeles ikke gitt noen frihet til familien for å ta ut friker når det passer den private sfære. Det ville være en god måte å øke familietiden på.

Skremmende, tabloid-overskrifter møter de stadig yngre debutantene blant avisleserne. Nordmenn er blant de mest avislesende folk i verden. Tabloidavisene leder også her an det kommersielle racet for å kapre oppmerksomhet for sin salgspakat. Kjøttetende bakterier, katastrofer og mord slår ut på opplagssiden og preger derfor forsiden. Der avisene slipper, tar TV-nyhetene og skrekk-filmene over. Kanskje vil effekten på lang sikt være at neste generasjon blir mer kritisk til informasjon de ikke trenger. På kort sikt blir i allefall mange nyrekruttede lesere nødt til å konsultere sine foreldre for

trøst etter marerittet, med forsikringer om at faren for at katastrofen er overhengende er betydelig overdrevet.

Innvandrere får negativt fokus fordi noen få, men lett synlige miljøer, særlig i Oslo, preges av en truende eller voldelig ukultur. Den kortslutningen slik «taggingen» av mørkhudede og muslimer fører med seg, kan vise seg å være mer farlig enn de enkelttilfellene som preger nyhetsmediene. De siste to årene har føyd seg til en lengre motbakke for anti-rasistisk arbeid i Norge. Utviklingen av uheldige subkulturer blant våre nye landsmenn må bli analysert grundigere og satt inn i en større og mer konstruktiv sammenheng. Den koblingen vi har sett mellom «utlending» og «kriminell» som mediene har hjulpet til med skygger i dag for de «gode nordmennene» som står for de fleste og verste kriminelle handlingene i Norge.

Seksuelle overgrepere nektes ansettelse i barnehagene. Dette blir konsekvensen av en politisk drakamp der regjeringens forslag ble ytterligere skjerpet av Stortinget. Det må nå leveres en politiattest ved ansettelsen som viser om man har vært dømt for seksuelle overgrep mot barn. Her vant barna over byråkratiet og fagforeningene. Jeg er stolt over at ombudet bidro til dette. Det må få konsekvenser også for barnevernsinstitusjoner og skoleverket. Nye spørsmål dukker opp i denne sammenhengen. Hva med en som er dømt for vold mot barn, eller voldtekt mot yngre kvinner, eller er i familie med en som driver en familiebarnehage? Det bør følge en etisk debatt om vandel og ansvar for barn i kjølevannet av dette lovvedtaket.

Seksåringene er på flyttefot fra barnehagen til skolen. I sakte gallopp fyller kommune etter kommune sine skoler med et nytt årskull. Mange er svært lite forberedt på annet enn det praktiske. Den store forskjellen det er mellom barnehagens tradisjon og kultur og skolens har mange steder ikke ført til den fruktbare og gjensidige smitten ombudet, blant flere, hadde håpet på. Det er ennå tid til å gjøre mer ut av dette møtet. Kanskje vil seksåringene selv sørge for det. Mange steder er det klasserommene fysikk som får bestemme



Seksåringene er på full fart inn i skolen, men bare få steder er skolens utearealer tilpasset småbarnslek.
(Foto: Scanfoto)

rammene for innholdet. Skolens utearealer er bare få steder tilpasset småbarnslek. Pultene blir heller ikke mer barnevennlige om de stilles opp i andre formasjoner. Mange vil nok savne en nytenkning i lang tid framover og igjen er det ulikhetene som slår en. Det mangler nemlig ikke på gode eksempler. Noen skoler har laget misunnelsesverdige sammensmeltinger av det beste fra barnehagen, skolefritidsordningen og skolen. Her er det glidende overganger og gjensidig begeistring mellom skole- og barnehagefolk. Det gjenstår å se om det er de gode eller dårlige erfaringene som spres videst.

Elevers arbeidsmiljø har steget opp av det mørke dypet som en konsekvens av en bevissthetsøkning omkring barns hverdag. Barn tilbringer en stadig større del av sin hverdag i skoler og skolefritidsordninger uten en tilsvarende økning i mulighetene for å påvirke sitt arbeidsmiljø. Bygninger som forfaller, er allergifremkallende, eller fører til ulykker får nå fokus. Vanskeligere, men kanskje viktigere, er det å belyse det store omfanget av psykisk mistriivsel mange elever rapporterer til ombudet. Lærere som terroriserer enkeltelever eller hele klasser, som bruker lekser som straff eller avvisning eller plaging som maktmidler er vanskelige å få omplassert. De har beskyttelse i sin arbeidsmiljølov. Det har ikke elevene. I framtiden vil dette måtte trekkes klarere fram i den offentlige debatten, slik at elevenes rettigheter kan sikres bedre.

Ol-flausen

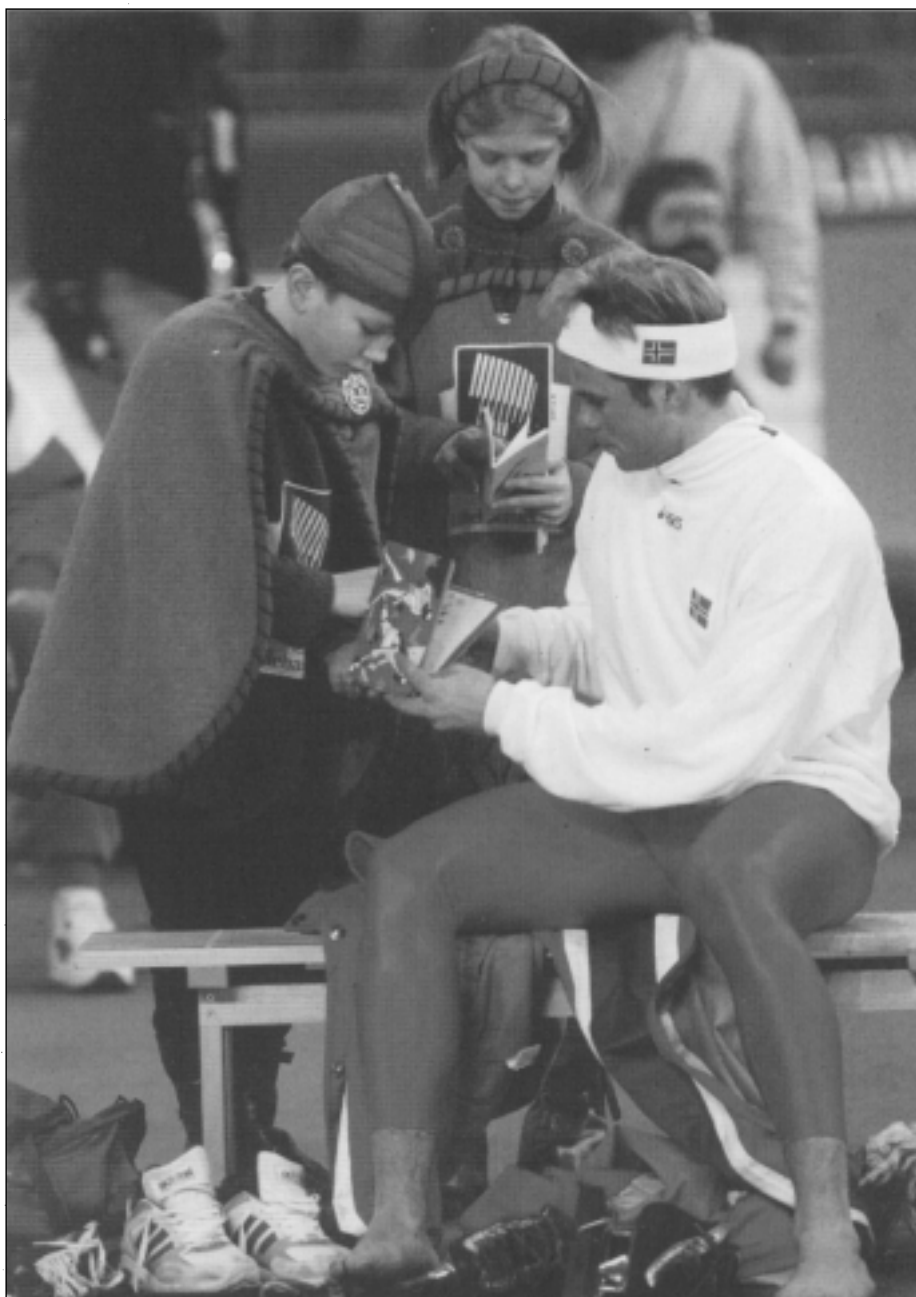
Selvironi er en dyd. Her følger derfor et dydig dypp i årets flause 1994. Før OL på Lillehammer var nemlig ombudet ute med et varsel som ble gjort skikkelig til skamme. Alle landets skoler ga elevene fri under OL-ukene. Barneombudet varslet barn og unge i drift og malte et mulig scenario med pessimistisk og bred pensel, Hvor feil kan man ta?

Aktiviteter

Møte med LOOC og kommuneledelsen fra områdene rundt Lillehammer (1994)

Møte med organisasjonen for barn og unge i Lillehammer (1994)

Meningen med å gi elever og lærere fri fra en til to uker under OL var at barna skulle få følge lekene på arenaene eller ved TV-skjermene. En annen ting er at skolebussene fra hele landet skulle brukes til transport i Lillehammerregionen. Skolebygg i en stor radius rundt OL-arenaene var også booket som overnattingssteder for frivillige og andre. Utover å slippe barna fri hadde kommunene tenkt lite på barnas hverdag i denne perioden. Det var overlatt til foreldrene. Men foreldrene hadde jo ikke fri. Ombudet så derfor mulighetene for barn og særlig unge kom i drift. Hva om 12-18 åringer fra Oslo haiket, eller satte seg på en buss eller snek seg med et tog til Lillehammer? Med den belastningen på regionen som var bebudet under OL, hva ville da skje? Transport- og overnattingskapasiteten var i utgangspunktet sprengt. Hvem hadde beredskap for slike tenkte tilfeller? Ingen! Lillehammer kommune hadde riktignok planlagt ordninger for sine egne barn og unge, men det var også alt. Ingen andre kommuner i regionen hadde noen planer. Hva med svensk ungdom fra grensetraktene? Hva ville et house-party med crack på Hamar medføre? Hadde noen tenkt på konsekvensene av



Verken Kristin, Håkon, Ådne eller andre barn og unge mennesker i dette landet led noen nød under OL på Lillehammer, slik barneombudet hadde fryktet på forhånd. (Foto: Jan Greve, Scanfoto)

tilstrømning til et tømt Oslo? Aldri har vel den sosiale pessimistiske kreativiteten hos Ombudet vært sterkere stimulert. Mange ristet på hodet og mente Ombudet overdrev farene. Bare en og annen nikket tankefult.

Så kom OL. Og Norge vant og alle viftet med flaggene og hadde nistemat og termos. Barna også. Og de skumle ungdommene. Alle var snille. Ikke ett house-party ble arrangert på Hamar. Eller noe annet sted, for den saks skyld, så vidt vi vet. Kriminaliteten i Norge gikk til og med midlertidig ned. Ikke at barn og unge bidrar særlig her til vanlig heller, men det var i alle fall ikke noe dårlig tegn. Etter en kvelds- og nattevandring i Oslo måtte til og med ombudet konstatere at det ikke fantes en eneste barne- eller ungdomstilstrømning noe sted. Ikke en gang en liten gjeng. Ikke på Oslo City. Ikke på Oslo S. Ikke på Galleriet. Steder det pleier å samles unge ungdom, både med og særlig uten kniv. Securitas-vaktene og kioskdamene visste ikke hvor de var blitt av. Folk spiste soft-is og bøyde nakken mot skjermene oppe på veggen. På Barnevernvakta var det bare stillhet og fyllte tekopper. Før midnatt denne dagen i februar

var Karl Johan befolket av en ensom gitarist, menn på vei hjem fra ekstrem overtid og mørkhudede menn i latterfylt konversasjon. Ingen var påvirket av narkotika, ingen viftet med norske flagg og ingen var mindreårige. Verre var det sikkert ikke på Hamar eller Gjøvik. Og i hvert fall ikke noe annet sted i et skolefritt Norge. Så feil kan man ta.

barnekonvensjonen

I 1994 leverte Norge for første gang sin rapport om barn og unges tilstand i lys av ratifiseringen av FNs konvensjon om barns rettigheter. Den neste skal leveres i 1998. Norge fikk ros for de aller fleste forhold. Men ombudet fikk medhold i sin kritikk av behandlingen av mindreårige i kirkeasyl, og støtte i sitt kritiske syn på anonym sæddonasjon. Ekspertkomiteen gjorde også Norge oppmerksom på misforholdet mellom obligatorisk skolegang og en offentlig skole med kristen formålsparagraf.

Norges første statusrapport

Norge ratifiserte FNs konvensjon om barnets rettigheter 8. januar 1991. I dag har 176 av de 185 FNs medlemsland forpliktet seg på samme måte og konvensjonen er dermed den mest utbredte i verden. Etter konvensjonens artikkel 44 skal partene sende rapport til FN over de tiltak som er vedtatt og som får virkning for barns rettigheter og om den fremgang som er gjort når det gjelder å nyte godt av disse rettighetene.



Den norske regjering sendte sin første statusrapport til FN i august 1993.

Aktiviteter

Møte med ekspertkomiteen i Geneve (1994)

Møte med Kirkenes Verdensråd i Geneve (1994)

Norges første rapport ble behandlet av FNs ekspertkomité i Genève i april 1994. De avsluttende merknadene fra komitéen ga Norge mye ros for sitt arbeid for barn og unge, men også noen kritiske kommentarer. FN kom med forslag og anbefalinger til hvordan Norge kan intensivere sitt arbeid som foregangsland på dette området. Komitéen ønsker at Barnekonvensjonen blir en del av norsk lov, og at Barne- og familiedepartementet styrker sin rolle i saker som berører flyktningebarn.

Den norske regjering sendte sin rapport til FN i august 1993. I forbindelse med gjennomgang av denne rapporten, ønsket FNs ekspertkomite innspill fra andre parter som kunne supplere det bildet den offisielle norske rapporten ga. Barneombudet sendte i desember 1993 et brev til komitéen der den norske holdningen til asylsøkerbarn i kirkeasyl ble påpekt. Ombudet mente at det var et brudd på barnekonvensjonen at ikke alle barn i Norge, også de som rent formelt sett oppholdt seg ulovlig i landet, i kirkeasyl, hadde fulle juridiske rettigheter til skolegang og helsestell. Barneombudet ble invitert til å legge fram sitt syn for komitéen i et forberedende møte i februar 1994. I den endelige behandlingen av Norges rapport (18. og 19. april 1994) var barneombudet tilstede med observatørstatus.

Ekspertkomitéens merknader

Komitéen roste Norge for betydelig innsats for barn og unge, men hevdet også at Norge måtte vurderes ut fra sine premis-

ser, og at det derfor kunne stilles krav om ytterligere forbedring og utvikling på dette området.

Komiteén så Norges potensiale også i det å bidra internasjonalt som pådriver for Barnekonvensjonen. Komiteén bemerket imidlertid at barn som ønsker det kan velge bort den obligatoriske religionsundervisningen i skolen, men at dette krever at foreldrene legger fram en søknad som viser at minst én av foreldrene er utmeldt av Den Norske Kirke. Dette hevder komiteén kan oppleves som en krenkelse av privatlivets fred som er i strid med konvensjonen.

Videre kommenteres det at den politikken Norge fører med hensyn til anonym sæddonasjon kan være i strid med konvensjonens bestemmelse om barns rett til å få kjennskap til sitt opphav.

Når det gjelder behandling av asylsøkere er komiteen bekymret over noen av de metodene som brukes under avhør av barn og enslige mindreårige. Det uttrykkes også bekymring over at familier blir splittet ved utsendelse, og at politiet ikke venter med å iverksette en utsendelse før hele familien er samlet. Komiteen merker seg også at barn i kirkeasyl ikke har hatt rettslig adgang til helsestell og skolegang. Barneombudets kritikk om at barna har en selvstendig rett til disse tjenestene, uavhengig av deres status i Norge, blir derved støttet av komiteén. I tråd med dette foreslår også komiteen at Norge vurderer muligheten for å styrke Barne- og familiedepartementets rolle i saker som berører flyktningebarn.

Forum for barnekonvensjonen etablert

Søndag 20. november 1994 feiret FN's Barnekonvensjon 5-års jubileum. Dagen etter etablerte en rekke organisasjoner Forum for Barnekonvensjonen. Målet er å utveksle informasjon og fremme samarbeid om konvensjonen i Norge. Forumet kan bli viktig for å styrke Barnekonvensjonens gjennomslagskraft i politikk, forvaltning, frivillig arbeid og i befolkningen som helhet. Barneombudet har fått tildelt sekretariatsfunksjonen.

Aktiviteter

Forberedelser og stiftelse av Forum for Barnekonvensjonen.

Ledet arbeidsutvalgsarbeidet.

Arrangert 1 møte i 1994 og 2 møter i 1995.

Under etableringen av Forum for Barnekonvensjonen ble det understreket at norsk lovgivning i store trekk oppfyller kravene i konvensjonen. På flere områder gir vår lovgivning også et bedre vern enn konvensjonen. Det ble også påvist områder hvor barns rettigheter ikke er tilstrekkelig ivaretatt, og hvor politikere, jurister, barnefaglig personell og andre bør øke sin innsats. Det gjelder i første rekke sikring av at intensjonene i lovgivningen på alle områder fører til rettighet i praksis. Barn og unges meninger må også i større grad bli en naturlig del av grunnlaget for beslutninger i demokratiske organer. Her kan en bred spredning og debatt om konvensjonens innhold være et godt verktøy i arbeidet for barn og unges rettigheter.

Forum for Barnekonvensjonen:

1. Forum for Barnekonvensjonens formål er å utveksle informasjon og fremme samarbeid for å utbre kunnskap om konvensjonen og støtte opp under gjennomføringen.
2. Forumet holder minst 2 møter pr. år. forslagsvis ultimo mai og november.
3. Barneombudet er sekretariat for forumet.
4. Deltagerne kommer med forslag til dagsorden og bidrar med innlegg.
5. Utgiftene knyttet til sekretariatsfunksjonen, møterom og enkel servering på møtene dekkes av barneombudet. Hver organisasjon/deltager dekker ellers utgifter til reise og opphold.

når barns rettssikkerhet møter rettens usikkerhet

Barnet har en utsatt stilling innenfor rettsapparatet, særlig i strafferetten. Barn blir selv aldri stilt for retten, men de er ofte ofre for straffbare handlinger. I overgrepssaker er de også ofte eneste vitne til de straffbare handlingene. Det skaper stort spillerom når forsvarsadvokaten skal gjøre sin del av jobben. Noen går langt for å så usikkerhet i retten om bevismaterialet.

Kulturkollisjon i strafferetten

Ombudet får mange henvendelser om seksuelt misbruk av barn. Disse henvendelsene gir et bilde av rettstilstanden for barn som ofre. Spesielt Bjugnsaken har lært ombudet at det kan være stor forskjell på «å tro på» i barnefaglig forstand og «å tro på» i juridisk forstand.

Aktiviteter

Møte med Riksadvokaten om påtalemyndighetens arbeid i overgrepssaker (1994)

Avgitt vitneforklaring til politiet og senere gransket av Riksadvokaten i Bjugnsaken (1994)

Skrevet kapittel i debattboka «Hva skal vi tro – etter Bjugnsaken» ISBN 8203260586

Bjugnsaken er fremdeles uløst. Barn er grovt seksuelt misbrukt og ingen er dømt for handlingene.
(Illustrasjon:
Faksimile fra Dagbladet)

BARNEHAGE-TRAGEDIEN

KJENDISADVOKATEI REFSER TROND VIGGO

Kjendisadvokaten refser barneop
Trond-Viggo Torgersen. De mener har
stemplet og forhåndsdomt den 43-
barnehageassistenten i Ser-Trond
som torsdag ble varetektsfengslet i
uker, siktet for seksuelt misbruk av 13 t

AVNÅRSLAG
- Det ble et grovt og en for-
følsomhet som ser ut til å
gjøre det vanskelig å se på
det som er en barnehageassistent, til
Dagbladet.

- Det som Trond-Viggo Torgersen
har sagt, er utrolig alvorlig
sagt. Og hvis domstolene har tatt
med seg også, må jeg si at jeg
har hatt store problemer med å
gjøre det som er en barnehageassistent, sier
Dagbladet.

«Livsfarlig»
Sjefadvokat Trond-Viggo
Torgersen er svært livsfarlig i sin
rolle som advokat, sier Dagbladet.
- Vi kan ikke leve med et barne-
misbruk som oppfører seg så
livsfarlig. Med alle uttalelsene
som er Torgersen og han er utrolig

Refses politiet
Politiet har fått en
ny oppgave, sier Dagbladet.
- Det er å se på politiet
og se på det som er en barnehageassistent,
sier Dagbladet.

Refses politiet
Politiet har fått en
ny oppgave, sier Dagbladet.
- Det er å se på politiet
og se på det som er en barnehageassistent,
sier Dagbladet.

Det er kanskje i første rekke snakk om en kulturkollisjon. En kollisjon mellom strafferettens hensyn på den ene siden, og barnets behov og barnets egenart på den andre. Strafferetten er bygget opp for å finne den skyldige og straffe denne. I systemet er det innebygget en beskyttelse for den tiltalte fordi partene er så ujevne i styrke. Alt er lagt opp for å sikre seg mot å domfelle feil person. For å hindre justismord. Den mistenkte eller «foreløpig kriminaliserte» er den utsatte, den svake part. På den andre siden står hele staten med alle sine ressurser og anklager mot dette ene individet. Logikken er altså at så mange funksjoner som mulig skal legges inn for at den svake part skal ha størst mulig sjanser for å forbli uskyldig til det motsatte er bevist. Det er også grunnen til at all rimelig tvil skal komme tiltalte til gode. Vi er alle sammen enige om at det skal være slik.

I overgrepssaker der barn er ofre, oppstår det imidlertid en ny ulikevekt. I en straffesak kommer jo barnet inn på den sterke siden. Staten står med hele sitt apparat på barnets side. Den som anklages, er fortsatt den svake i strafferetten. Det er altså innebygget at man skal være skeptisk til anklagen, at rimelig tvil skal komme tiltalte til gode. Dette stiller store krav til barnet. En voksen vil i slike tilfeller kjenne sin besøkelsestid og sette seg inn i hva som er best å gjøre, hvordan man bør ordlegge seg, hva man må være forberedt på av mistenkeliggjøring og hvor stor sikkerhet det må være i bevisene. Det sier seg selv at for et barn er dette en umulighet. Barn er barn og kan ikke være noe annet – heller ikke i rettssystemet. Poenget er at det derfor stilles store krav både til dem som skal formidle barns uttrykk, finne fram til innholdet i deres beskrivelser av et hendelsesforløp, og legge det fram så det når ut med samme troverdighet som et voksent menneske ville hatt i en rettsal. På den andre siden stiller det store krav til alle aktørene i rettsalen som skal forstå barnet, dets logikk, dets opplevelsesverden, slik de ville forstått en voksen i samme situasjon. Her arbeider for tiden det meste mot barna. Det er svakheter i alle disse leddene. I sum gjør det at barnets posisjon, som i strafferetten skulle være på den sterke siden, blir svekket av manglende faglighet. På den andre siden står den tiltalte, den svake, som i en slik situasjon får sterke kort på hånden til sitt forsvar. Sånn kan en ulikevekt i rettsalen komme i strid med strafferettens egentlige formål, som er å finne og dømme den kriminelle. Den kulturkollisjonen som er årsak til denne ulikevekten må mange flere, også innen strafferetten, interessere seg mer for.

Kanskje er konflikten mellom de ulike behovene i strafferetten i mange overgrepssaker uløselig. Det betyr at vi blir sittende igjen med dilemmaer. Men opplyste dilemmaer er lettere å forholde seg til enn mørklagte konflikter.

Etterforskningen i overgrepssaker

Selv om barn er viktige vitner i overgrepssaker, er det så langt ombudet vet ingen straffesaker som har endt med domfellelse utelukkende på grunnlag av mindreårige barns vitneutsagn.

Aktiviteter

Møte med avsnittet for seksuelle overgrep i KRIPOS
Sittet i referansegruppen for Prosjekt barn og unge, Oslo kommune

Melding fra jente, 14 år:

– Det er pappaen min. Han bruker å ta på meg. Det er så ekkelt, men jeg tør ikke si noe.

Grunnlaget for enhver straffesak er den samlede etterforskningen. Politi og lensmannsetat har manglet kunnskap og innsikt om seksuelle forbrytelser begått mot barn. Denne kunnskapsmangelen i politiet har vært forsøkt kompensert gjennom å lene seg mot hjelpeapparatet. På den måten har politiet mistet grepet på eget ansvarsområde. Hjelpeapparatet har, gjennom å «bidra» til etterforskningen, måttet tåle hard kritikk. Skepsisen til hjelpeapparatet har også smittet over på de områdene der de ulike faginstansene har ansvar og kompetanse. Det kan se ut som om både politi og hjelpeapparatet har tapt på alliansen. Begge instanser er nok svært ivrige etter å rydde opp i egne rekker, tydeliggjøre ansvarsområdet og gå opp grenser. Den beste måten å lykkes med denne typen oppryddingsarbeid er å øke egen kunnskap.



Dommeravhørene ble innført for at barn under 14 år skulle slippe å møte i retten som vitne. Fra «incest-rommet» på Politihuset i Oslo.
(Foto: Helge Mikalsen, Scanfoto)

Etterforskning og rettsbehandling blir nye overgrep. KRIPOS har i 1994 opprettet en egen enhet for etterretning og etterforskning av saker som omhandler seksuelle overgrep mot barn. KRIPOS vil heretter i større grad drive taktisk etterforskning og etterretning – til beste for barna.

Mangelfull etterforskning vil ramme alle involverte i en sak. Barneombudet er naturlig nok mest opptatt av hva dårlig etterforskning betyr for barna. Det er ille hvis etterforskning og rettsbehandling blir opplevd som nye overgrep, og i tillegg til ingen nytte. For å heve nivået på etterforskningen har KRIPOS tilegnet seg kompetanse innenfor saksområdet. KRIPOS vil i fremtiden kunne bistå det lokale politikammer eller lensmannskontor på samme måte som de i dag gjør i drapssaker. Utover det rent etterforskningsmessige tror vi KRIPOS sitt arbeid kan være med å heve det generelle kunnskapsnivået innenfor feltet.

I tillegg til den økte innsatsen gjennom KRIPOS, er det fremmet et forslag om at dommeravhør av små barn skal erstattes av en type granskning. Dommeravhørene ble innført for at barn under 14 år

skulle slippe å møte i retten som vitne. Da ordningen i sin tid ble innført ble det ikke satt noen nedre aldersgrense. Den manglende kunnskapen om hvordan små barn uttrykker seg har medført at dommeravhørene ofte er blitt dårlige og deres beviskraft er blitt sterkt redusert.

Ombudets viktigste anliggende er å hjelpe barn – ikke straffe voksne. Effekten av at rettsvesenet ikke er tilpasset barn har medført færre anmeldelser. Det er naturlig. Men i tillegg kommer det meldinger fra alle deler av hjelpeapparatet om at antall henvendelser både til barnevern, sykehus og barne- og ungdomspsykiatri går ned. Antall barn som blir hjulpet er kraftig redusert. Gjennom en slik utvikling er det ikke bare barns rettsikkerhet som er svekket – også deres sikkerhet. Igjen er det de enkelte fagmiljøer som må ha et hovedansvar i å tilbakevise mistenkeliggjøring og gjenskape tillitt. De siste månedenes statistikker viser at denne tendensen er i ferd med å snu. Det er likevel for tidlig å si noe mer om hva dette vil føre til.

Ulike samarbeidsgrupper opprettes nå både i kommuner og fylker. Et nasjonalt senter tilknyttet Aker sykehus ble åpnet sent i 1995. Oppgaven er å samle kunnskap for å kunne spre kunnskap. For alle som jobber for barns rettigheter og beskyttelse er dette viktig. For kunnskap viser seg å være på barnas parti. Jo mer vi lærer, desto vanskeligere blir det å neglisjere barns lidelse og deres selvfølgeligelige rett på beskyttelse.

Det barn forteller gjelds ikke

Ombudet har ropt fra avisenes førstesider, argumentert på møter, snakket i forsamlinger. Jeg har formulert det i maktens språk og villet at ingen skal være i tvil om at barn fortsatt har noe å fortelle oss. Også om seksuelle overgrep. Ombudet vil fortsette å ta dem på alvor.

Aktiviteter

Deltatt i debatter i media og skrevet kronikker om barns troverdighet

Ombudet får av og til henvendelser fra gamle mennesker – svært gamle mennesker. De forteller om forferdelige opplevelser fra en barndom som nesten er glemt. Men de husker maktesløsheten. De husker den stillestående aksepteringen i omverdenen. De husker at det var umulig å si fra. For hva var barns ord mot voksnes, og hva var barnets verd, satt opp mot voksnes makt? Det var klima for å tie – ikke for å fortelle.

I løpet av den senere tiden har vi igjen sett hvordan barns rett til å si fra er blitt krenket, og deres muligheter for å bli trodd er blitt redusert. Årsakene er ikke lineære og lett forklarlige. Men et kjennetegn går igjen – ugylldiggjøringen. Det er effektivt å ugylldiggjøre. Vi har alle opplevd en flik av følelsen – og glemmer det ikke lett. Når et «tja» og et skuldertrekk er alt du får til svar etter å ha delt viktige hendelser. Når total taushet eller mistro møter deg etter at du har blottlagt dine innerste hemmeligheter. Å ugylldiggjøre menneskers erfaringer er å frata mennesker egenverd. Når ugylldiggjø-

Melding fra jente, 9 år:

– Foreldrene mine er skilt, og mammaen min er gift med en annen en. Og når mamma er borte om natta og sånn, når hun jobber på sykehuset som hjelpepleier, så vil han bare...se meg naken...og så vil han kline med meg.

Videopptak av dommeres avhør av barn er en viktig del av bevisførselen i rettsaker om seksuelle overgrep mot barn. Men hva er dommeravhørene verdt som bevis når det kommer til stykket?
(Tegning: Harald Nygård, VG)



ring er knyttet til seksuelle overgrep, skjer det på ulike måter. Å ugyldiggjøre barnets troverdighet er det mest effektive. Det er enkelt å avskrive barnets historier som fantasi. Og så snubler vi inn i den forståelsen at fantasi er det samme som løgn. Og løgn er det rett og rimelig å ugyldiggjøre. Glemte er forståelsen av at fantasi er barnets måte å fortelle på. Barn uttrykker seg i bilder – ikke gjennom logiske og sammenhengende historier. Barnets bilder og fantasier står ikke i motsetning til virkeligheten. Bilder og fantasier utfyller den.

Diskusjonen om barns troverdighet er blitt en debatt om fagfolks kunnskaper. Har de faglig tillitt, vil de være blant barnets sterkeste talspersoner. Svekket deres omdømme, blir barnas stilling tilsvarende redusert. Det er gjort mye for å ugyldiggjøre fagmiljøene. Har det manglet saklig argumentasjon, har man tydd til latterliggjøring, forakt og nedlatenhet. Selv sakkyndige, oppnevnt av retten, folk som innen sitt fagområde nyter internasjonal anerkjennelse, er i norsk presse presentert som såkalte sakkyndige. Ikke bare som en glipp, men gjentatte ganger. Så unyansert har kritikken av hjelpeapparatet vært at man ikke har brydd seg om å presisere hvilken del av hjelpeapparatet som er blitt omtalt og hvilke faggrupper man sikter til.

Barn tenker ikke strategisk når de velger hvem de vil fortelle hemmelighetene sine til. Mange har ingen å fortelle til. Noen har mange. Kan de velge, velger de en de kan stole på. De går dit det er trøst og beskyttelse. Som oftest er dette hos foreldrene. Hvordan og når kan barn vite at deres troverdighet er avhengig av hvem de forteller til, og ikke hva de forteller. Hvordan kan barn vite at det de sier ikke «gjelds» når de deler den med mor eller far. Å gjøre foreldre ugyldige som barnets nærmeste og viktigste støttespiller står i skarp kontrast til den tiltro vi viser familien på andre områder. Det har skjedd i Norge, i FN's internasjonale familieår.

Noen mener ugyldiggjøringen er selve tilbakeslaget i arbeidet mot seksuelt misbruk av barn. Og da har ombudet en viktig oppgave å ivareta. For nettopp vissheten om hvor lett det er å neglisjere eller ugyldiggjøre barn og unge var begrunnelsen for opprettelsen av bar-

neombudet. Den begrunnelsen er ikke endret. Vi har derfor et spesielt ansvar for å si fra når sterke krefter vil bagatellisere barns lidelser, alminneliggjøre fornedrelse og tåkelegge kunnskap.

utsatte barn og unge

Utsatte grupper av barn og unge vil alltid ha høyeste prioritet hos ombudet. Slik var det også i 1994 og 1995. De mest utsatte er de som lever med overgrep og omsorgssvikt som en vesentlig ingrediens i sin barndom. En av de viktigste måtene å komme dem i møte på er å gjøre deres behov synlige og legitime, og å bygge opp et kvalitativt sterkt hjelpeapparat. De siste årenes utvikling i barnevernet er resultatet av et bevisst og langvarig strategisk arbeid der barneombudet har hatt en sentral rolle.

Stortingsmelding om seksuelle overgrep

Inni oss bærer vi alle et bilde av overgriperen, hvordan han ser ut og oppfører seg. Våre forestillinger er ulike, men har kan hende det til felles at vi ser for oss en mann som verken er ung eller gammel, antagelig ensom, litt utenfor, og ikke som andre.

Aktiviteter

Gitt innspill under arbeidet med Stortingsmelding nr. 53

Hatt kontakt med fagmiljøer Norge, Sverige, Danmark, Belgia og England

Holdt høringen «Når Rødhette møter ulven» (1994)

Drevet lobbying i Stortinget for å sikre barn mot overgripere (1995)

Lojalitetsfølelse og skam preger barn som blir utsatt for overgrep og omsorgssvikt.
Illustrasjonsfoto
(Foto:Samfoto)



Det er med forbauselse og ikke så lite motstand at vi må erkjenne at bildet av overgriperen ikke stemmer. Han kan være hun. Vennekretsen kan være stor, det sosiale engasjementet likeså. Dette har vi vendt oss til – nesten. At han også kan være ung, svært ung, det er vanskeligere å ta inn. Men det registreres stadig oftere seksuelle overgrep fra barn og unge som er litt eldre enn den misbrukte, ja til og med jevnaldrende. Vi burde ikke bli overrasket. Vi kjenner det fra både forskning og klinisk arbeid. I Norge er dette undersøkt noe, i enkelte andre land svært mye mer. Dr. Eileen Vizard er psykiater og tilknyttet Tavistock Clinic i London. Hun startet med å behandle barn som var misbrukt. Det var utgangspunktet. For å forstå mer begynte hun å arbeide med overgriperen. Hun oppdaget gruppen av unge overgripere gjennom historiene til de eldre. I dag leder hun prosjektet *Unge overgripere* (The Young Abusers Project).

Ombudet har både besøkt klinikken og tatt initiativ til å få dr. Vizard til Norge for å møte sentrale fagmiljøer og myndighetene. Jeg tror at debatten blir bedre og kunnskapen større ved at det trekkes inn ulike fagmiljøer. I forbindelse med stortingsmeldingen om seksuelle overgrep mot barn ble det arbeidet for at kunnskapen om unge overgripere skulle bli tilgjengelig for stortingskomitéen. Det lykkedes ombudet med. Ved siden av å erkjenne at unge overgripere finnes, er det avgjørende at denne gruppen tilbys behandling. Å behandle unge overgripere er ikke bare en innsats til beste for den enkelte. Det er i tillegg et svært viktig og generelt forebyggende tiltak.

Et eksempel kan kanskje bedre illustrere dilemmaene:

Anonymisert sak

Mor og far er skilt. Hanne på 4 år bor sammen med mor, og er hos far i enkelte helger og ferier. Hanne endrer seg, særlig opplever barnehagen sterke signaler på seksuelt misbruk. Mor blir innkalt. Hun er overbevist om at Hanne ikke blir misbrukt, men tar henne likevel med til medisinsk undersøkelse. Funnene er positive. Dommeravhør blir foretatt. Far blir tiltalt, men frikjent. At Hanne er misbrukt beviles ikke, men retten finner det ikke bevist at det var far. Mor ønsker å trygge barnet sitt ved å endre besøksordning. Far «svarer» med å be om daglig omsorg. Det vil for han bety den egentlige frifinnelsen. Det forberedes sivilsak om barnefordeling og besøksordning.

Hvem beskytter Hanne?

Ikke mor. Hun blir anbefalt av sin advokat å la Hanne besøke far. Holder hun Hanne borte, kan det brukes mot henne i samværsaken. Han ber mor gå til barnevernet.

Ikke barnevernet. Barnevernet vil ikke involveres, fordi dette er en barnefordelingsak. Dessuten er det bare i forhold til den som har omsorgen de kan igangsette tiltak. Å ta barnet bort fra mor for å beskytte det mot far, vurderes som uhensiktsmessig. De ber mor gå til retten for å få en midlertidig forføyning.

Ikke retten. Retten bestemmer at far skal få være sammen med Hanne frem til rettsaken, men bare under tilsyn. Retten sier ikke noe om hvilken type tilsyn. Tilsynet blir overlatt til en nær slektning av far.

Melding fra jente, 11 år:

– Gymlæreren vår er ekkel mot oss. Han kommer inn i dusjen og tar på oss. Vi vil ikke at han skal gjøre det.

Som indirekte begrunnelse for flere av avgjørelsene i denne saken lå vissheten om at far ikke var blitt dømt for seksuelle overgrep. Når juryen ikke hadde funnet det bevist at han hadde misbrukt datteren, kunne han jo ikke uten videre nektes samvær med henne. Glemte var forskjellen i beviskrav i en straffesak satt opp mot de langt mildere kravene til bevis i en barnevernsak eller barnefordelingsak. Beviskravene i strafferetten bygger på prinsippet om at all mulig tvil skal komme tiltalte til gode. I barneloven og barnvernloven skal tvilen komme barnet til gode. Mange av henvendelsene til ombudet berørte nettopp dette problemet. Stortingets justiskomite ble derfor bedt om å vurdere muligheten for å tydeliggjøre kravene til bevis i de ulike lovene. Jeg er svært glad for komitéens konklusjon, og forventer at regjeringen følger opp komitéens innstilling.

«Når Rødhette møter ulven»

Hvis du som 17-åring ble tatt med et par gram hasj, vil du for alltid være utelukket fra å jobbe som flygeleder. Selv om ingen mistenker deg for å ønske å ødelegge livet til passasjerer eller besetning. Dersom du som 30-åring ble dømt for å ha voldtatt et barn, vil du kunne få jobb i barehage. Selv om du har ønsker som kan komme til å ødelegge livet til barna.

Aktiviteter

Arrangerte høringen «Når Rødhette møter ulven» – overgriperes rett til å arbeide med barn eller barns rett til beskyttelse

Når virkeligheten er så grell som beskrevet ovenfor, må den endres. Barne- og familiedepartementet benyttet sjansen da ny barnehagelov

Det blir innført krav om egen politiattest for ansettelse i barnehager. Hva med institusjoner og skoler?
(Tegning: Gustave Doré, fra eventyret «Rødhette og ulven»)



skulle utarbeides. Ansettelsvilkårene i barnehagene ble vurdert, og endringer ble foreslått. I departementets forslag kan imidlertid en dømt overgriper få jobbe med barn etter en karantenetid på 5 eller 10 år, avhengig av om dommen var på over eller under 6 måneder.

Ombudet deler regjeringens intensjon i forslag til ny barnehagelov der de vil utelukke dømte overgripere fra å jobbe i barnehage. Jeg deler imidlertid ikke departementets syn på at de bare skal utelukkes i et begrenset tidsrom, men mener tvert imot at det er dokumentert at faren for gjentagelse, selv etter flere år, er så stor at vi ikke vil la tidligere dømte få jobbe med barn i det hele tatt. Noe annet er å spille hasard med barns rett til beskyttelse.

For å få en faglig oppdatering og spre kunnskap på området, arrangerte ombudet en høring. Godt kvalifiserte jurister og barnesakkyndige kom med viktige bidrag i høringen. Tittelen – «Når Rødhette møter ulven» – gjenspeiler klart nok hva slags situasjon vi står overfor.

Som et resultat av det som kom frem på høringen fremmet ombudet et forslag til lovtekst som utelukker overgripere fra å jobbe i barnehage på livstid og overleverte materialet til stortingskomitéen. Ombudets syn ble reflektert i innstilling og førte til en skjerping av barnehageloven i forhold til regjeringens forslag.

I eventyret om Rødhette og ulven gikk det bra med Rødhette. Vi vet at virkeligheten er annerledes. Vi kan aldri tillate oss å si «snipp, snapp, snute...» og tro at alt ordner seg til det beste for de svakeste. Å hindre at dømte overgripere kan jobbe med barn i barnehage er bare en flik av hva som må til for å sikre barn mot seksuelle overgrep. Også alle andre steder barn oppholder seg, om det er for å få omsorg, for å lære eller for å leke, må vi stille spørsmål ved om det er gjort nok for å beskytte dem mot seksuelle overgrep. Ombudet tror fortsatt det er mye ugjort, og at det finnes mange problemstillinger som bør diskuteres, og dilemmaer som bør reises. Ombudet har ikke skrevet et eventyr, men det foreligger en rapport fra



På barneombudets høring 17. november 1994 deltok dosent Berl Kutchinsky (tv) fra Danmark og Dr. Eileen Vizard (th) fra England. Kutchinsky arbeider med seksuelle overgrep i kriminologisk forskning, mens Vizard arbeider med behandling av unge overgripere. (Foto: NTB)

høringen «Når Rødhette møter ulven». Den egner seg ikke som høytlesning for barn, men er et godt faglig dokument. Rapporten fås ved henvendelse til kontoret.

Når slag erstatter ord

Noen ganger er ikke barnet direkte offer for overgrep eller mishandling, men lever i en familie med voksne som ikke mestrer sine egne liv. Det kan være foreldrene som misbraker alkohol eller har psykiske lidelser, eller kombinasjoner av dette og andre problemer. Noen barn lever også i hjem der grov vold mellom foreldrene er en del av hverdagen.

Aktiviteter

Initiert utredning av student fra Norges Kommunale Sosialhøgskole: «Barns situasjon på krisesentre for voldtatte og mishandlede kvinner» (1994)

Vært rådgiver for videoproduksjonen «Menn som slår» (1994)

Det må sterk lyssetting til for å oppdage hvilket liv barn lever i slike familier. Voksne utvikler en mengde strategier for å mørklegge sin egen utilstrekkelighet. En del av mørkleggingen er å skjule barnas lidelse og å unngå hjelpeapparatet. Hvis hjelpeapparatet intervenser, får de en vanskelig oppgave. Det skal stort mot til å frata skibbrudne voksne deres eneste redningsplanke – barna. En far sa om sin sønn:

«Han lå i en seng 3–4 meter fra der jeg gav min kone juling. Han våknet heldigvis ikke opp. Han merket ikke hva som skjedde...»

Barn i voldsfamilier sover ikke rolig natten igjennom, slik faren i sitatet over tror og håper. De er derimot spunnet inn i et nett av fornedrelse, maktesløshet og frykt. De er offer for en type mishandling som ikke er viet samme oppmerksomhet som andre typer omsorgsvikt.

Melding fra jente, 14 år:

– Jeg vil være anonym. Jeg har en mor som slår meg av og til. Det synes jeg er veldig dumt. Men er det egentlig barnemishandling?

Melding fra gutt, 16 år:

– Hva skal vi gjøre når
fattern drikker, slår og
jager oss ut?

Vi har lang tradisjon i selvhjelpsgrupper for mishandlede kvinner. Krisesentrene finnes over hele landet. De har gitt mange kvinner nødvendig hjelp, forståelse, solidaritet og omsorg. Kvinner er ofte også mødre. De kommer til senteret sammen med barna sine. I 1993 kom det 1713 barn til krisesentrene. Litt over halvparten reiste derfra i løpet av 14 dager. Noen ble boende opp til 3 måneder. Det er ikke lett å oppdage at krisesentrene huser så mange barn. Stort sett finnes det ikke leke – eller aktivitetsrom for de minste. Og for de litt større barna er det vanskelig å finne en plass til dataspillet, et sted for venner eller en krok der det går an å lese et Donald-blad i fred.

Barns rettslige og sosiale stilling på krisesentrene har blitt viet lite oppmerksomhet. Årsaken finner vi først og fremst i det historiske og kvinnepolitiske grunnlaget krisesentrene er tuftet på. I dag bør det være mulig å reise noen nye spørsmål, hvor også barnas behov blir tydeliggjort. Barnet som kommer sammen med moren sin, trenger et sikkerhetsnett som er annerledes enn hennes. Helsestasjon, barne- og ungdomspsykiatri og barnevern er først og fremst barnets hjelpere. De må brukes som det. På den andre siden er det viktig at det profesjonelle hjelpeapparat respekterer krisesenteret som et viktig hjelpetilbud.

Barneombudet har, sammen med likestillingsrådet og KRÅD, finansiert og vært rådgivere for en videoproduksjon som setter fokus på voldsmannen. I videoen «Menn som slår», møter vi konemishandleren. Han vedkjenner seg egen tilkortkomning, men ser også muligheten for endring. Han vedkjenner seg ansvaret for å gi gutten sin en annen og bedre oppvekst enn sin egen. Han gir oss innblikk i en for mange ukjent verden og åpner for ny forståelse. Selv om hans handlinger er uvanlige er hans begrunnelse allmen når han sier: «Jeg har alltid hatt en sterk evne til å undertrykke følelser. .. store gutter gråter ikke.» Filmen er ment brukt i opplærings- og undervisningssammenheng.

Barnevernets ungdomsorganisasjon

Det skal mye til for å synes når du er nesten usynlig for deg selv. Barn som kommer til bedre forhold i Barnevernets regi har stor medlidenhet med sine biologiske foreldre, men ønsker samtidig at de selv hadde blitt tatt hånd om før. Nå er de i ferd med å etablere sin egen organisasjon.

Aktiviteter

Forslagsstiller da Trøndergnisten fikk Barne-TV fondets pris (1994)

Tatt initiativ til det første møtet mellom Barne- og Familiedepartementet og Trøndergnisten (1994)

Hatt møter med og besøkt ulike organiserte barnevernsbarn

Deltatt på internasjonal konferanse om fosterfamilier i Berlin (1994)

Finansiert samling for etablering av Barnevernets ungdomsorganisasjon (1995)

Åpnet «Building bridges» – internasjonal fosterhjemskonferanse i Bergen (1995)

Melding fra jente, 13 år:

– I kveld er det julaften og jeg fikk juling fordi jeg veltet et glass på bordet. Skal man få juling for så lite? Jeg blir så irritert, men faren min er enda mer irritert enn meg... (gråter). Han kjefter i kveld når det er selskap. Det er flaut når andre hører på. Jeg synes jeg har så strenge foreldre.

Redselen for at barnevernet skal vende dem ryggen har hittil holdt dem tause. Nå har de andre å holde i hånden når de hever sin røst. «Gnister» og «stauder» er gode sammenslutninger av helt vanlige, uvanlige barn og unge.

Det er vesentlig å lytte til de erfaringene barnevernets barn har. De har unike kunnskaper som i enkelte tilfeller kan bety at forvaltningen må endre praksis, at fagpersoner må skifte perspektiv og at politikere må forandre lover. Slik burde det i hvert fall være.

Trøndergnisten, som var den første organisasjonen for barnevernsbarn, startet opp helt uten ombudets hjelp. Ombudet møtte dem første gang på fosterhjemskonferanse i Bergen i 1992. Siden har ombudet prøvd å være støttespiller, døråpner og bidragsyter. Barneombudet sto som innkaller til et møte med ungdomsorganisasjonene, departementene, fagforeningene og fosterhjemsforeningen. Ett resultat av møtet ble at ungdomsorganisasjonene sikres bedre økonomiske og organisatoriske betingelser, blant annet gjennom bevilgninger fra storbymidlene og ved at det er knyttet en stilling til Norsk Fosterhjemsforening med ansvaret for ungdomsarbeidet. Denne stillingen er finansiert av BFD. Et annet konkret resultat var at ungdomsorganisasjonen ble anerkjent som høringsinstans i KUF, når det gjelder barnevern- og sosionomutdanningen.

I 1995 ønsket ungdom fra «gnister» og «stauder» å binde kreftene sammen i en egen organisasjon løsrevet fra fosterhjemsforeningen. Med midler fra Barneombudets Framtidsfond ble det høsten avholdt en landssamling der foreningen ble stiftet. Organisasjonen skal være for og med barn og unge som er eller har vært under offentlig omsorg. Med dette vil denne lite synlige delen av barnebefolkningen få et nytt og sterkt talerør og et sted å søke råd og veiledning.

Disse ungdommene har særlig vært opptatt av ettervernet. De mener den nye loven om barneverntjenester gir et dårligere tilbud enn hva som var tilfellet med den gamle. På ulike måter har de jobbet for å øke forståelsen hos politikere, forvaltning og fagpersoner. Barnevernets barn ber ikke om mindre barnevern, men et bedre barnevern.

Utdrag fra brev til statsråd Grete Berget

Grunnen til dette brev er den nye barnevernsloven. Vi synes dere har gjort en flott jobb, men det er noe vi savner som er vesentlig for at en omsorgsplassering skal bli vellykket.

I den gamle barnevernsloven ble ettervern omhandlet som en egen paragraf. Det ble sett på som viktig at vi fikk arbeid eller skolegang. At vi på egenhånd eller ved andres hjelp skulle få tilfredstillende underhold og utviklingsmuligheter.

I den nye barnevernsloven står det litt om ettervern på forskjellige steder. Og de fleste punktene refererer til at man må fylle krav som: adferdsvansker, kriminalitet eller misbruk av rusmidler. Er dette riktig? At vi må være «umulige» for å få dekket et omsorgsbehov etter fylte 18 år?

Pga. den nye loven så har mange av oss fått opphevet omsorgen med virkning fra 01.01.93, og alle vedtakene som er gjort hvor en plan over vårt liv de nærmeste 2 årene er «gått i vasken».

Slik vi opplever barnevernet som brukere av dette systemet, så har vi bruk for et ordentlig ettervern.

Mange av oss kan nok klare seg uten, men de av oss som ønsker et ettervern må kunne få den trygghet at der er omsorgspersoner i barnevernet som kan hjelpe dem i overgangsfasen til å bli «voksen og selvstendig». At der er en mulighet.

Ja, vi vet at vi kan gå over på «Lov om sosial omsorg», men det er ikke så enkelt. Å gå på sosialkontoret er anderledes enn barnevernet. Vi har en fortid hvor våre foreldre er døde, alkoholikere eller rett og slett ikke ønsker å ta vare på oss. Dette er en tung nok byrde for oss om vi ikke skal gå på sosialkontoret og «kjempe» i tillegg. Det tar for mye av våre ressurser. Vi trenger all den energien vi har til å fullføre skole, klare å gå på jobb og i tillegg gå til psykolog osv.

Vi er barn uten foreldre som barnevernet er opprettet for slik at vi skal få trygghet og like oppvekstvilkår som andre barn. Barnevernet er vår redning, og ikke en inngangsport til å bli evig klient på sosialkontoret. Når vi opplever en omsorgsplassering, så møter vi en ny side av verden,

Melding fra gutt, 17 år :

Staten eier meg, for jeg får ikke bestemme i mitt liv. Jeg må ha godkjenning på alt! Jeg skulle ønske jeg fikk bestemme mer enn hva jeg gjør i dag. For eksempel hvor jeg skal bo.

Melding fra gutt, 15 år:

Barnevernet eier meg, og det synes jeg er bra.

Melding fra jente, 10 år:

– Foreldrene mine er fulle nå. Det er ikke morsomt at de drikker. Hva kan jeg gjøre for at de ikke skal bli fulle?

barnevernet i tillegg til at vi opplever at våre foreldre har sviktet oss. Det går ikke å takle alt på en gang.

Og det som «går først» er det praktiske. Vi klarer ikke å stå opp om morgenen, vi klarer ikke å behandle penger, ja vite hvordan samfunnet er og hva som er min plass.

Slike ting tar lang tid å lære og vi trenger voksne ressurspersoner som kan hjelpe oss med dette..»

Vi vet at det er en stor prosess å forandre på et lovverk, men kan du gjøre det for oss barnevernsbarn ?

Håper på positivt svar.

Med hilsen
Trøndergnisten

Rusmisbruk i familiene

De fleste barn har foreldre som drikker av og til. Mange, mange barn har foreldre som drikker for mye, for ofte, uten at noen griper inn. Ombudet har fått mange henvendelser fra barn og voksne om rusmisbruk.

Aktiviteter

Møter med Sosial- og helsedepartementet, Barne- og familiedepartementet og Helsetilsynet
Støttet aktivt opp om Wandasenteret, gjennom besøk, samtaler og opptredener i radio- og fjernsynsprogrammer

Det finnes lite tilgjengelig kunnskap om rusmisbruk i familiene. Rusmiddeldirektoratet laget i 1992 en rapport som sier litt om situasjonen til barn med rusmisbrukende foreldre i Norge. Vi vet for eksempel at fedre drikker mer enn mødre. Foreldre i byer drikker mer enn foreldre på landet. Foreldre med høy utdanning og inntekt drikker mest.

Ombudet har støttet opp om etableringen av Wandasenteret i Drammen som er bygget opp omkring Pål André Grindrud. Dette er et tilbud til barn av alkoholikere eller barn med alkoholikere i nær familie. Senteret er ikke et behandlingssted, men et sted hvor barn kan prate om sine opplevelser eller søke tilflukt i akutte situasjoner. Det bedrives også en svært omfattende opplysningsvirksomhet med utgangspunkt i senteret. Ombudet har hjulpet til med å gjøre Wandasenteret kjent, gjennom programmer i både fjernsyn og radio. Det foregår stadig utveksling av informasjon mellom ombudet og Wandasenteret.

Barneombudet fant ut at myndighetene ikke visste nok og ikke gjorde nok på dette området og arrangerte derfor i 1994 møter mellom Barne- og familiedepartementet (BFD), Sosial- og helsedepartementet (SHD), Helsetilsynet, et reklamebyrå, og Wandasenteret. Målet var å drøfte tiltak, blant annet muligheten for å lage en kampanje. Forslaget fra ombudet om å opprette en egen telefonlinje med grønt nummer for barn, ble også drøftet. Denne idédugnaden har resultert i at BFD i oktober 1994 sa at de ville innkalle til et møte om problemet, og at de ville inngå et samarbeid med Rusmiddeldirektoratet og SHD. Dette er ennå ikke satt i verk.

Melding fra jente:

– Storebroren min driver med narkotika. Jeg vet det. Jeg har ikke tort å si det til mamma og pappa. Hva skal jeg gjøre?

Da Pål-André Grindrud skulle gjeste Tande-Ps program «Opp med Norge» en lørdag høsten 1994 ble jeg bedt om å bidra. Resultatet ble teksten «Den som flasketuten peker på» som Inger Bjørnov laget tonefølge til.

**Den som flasketuten
peker på**

*(Trond-Viggo Torgersen)
til Pål André Grindrud*

En barneflokk er samlet
rundt en flaske som er
tømt

Med store øyne venter
de på hvem som skal bli
dømt

Se snurrebassen svirrer
rundt, mens halsen uler
hult

Snart mister en sin trygge
plass, men ennå er han
skjult

For den som flasketuten
peker på må tåle det han
får og den som flasketu-
ten peker på må skjule
sine sår

Så ble det han – en vin-
ner. Han er rar og alle ler
For flasketuten finner
ham og han vil leke mer
Men aftenklokker lokker
hjem de små fra der de
kom

Nå står han helt alene
med en flaske som er
tom

For den som flasketuten
peker på må tåle det han
får og den som flasketu-
ten peker på må skjule
sine sår

Han sovner mens han
venter på at klokka skal
bli to

Da kommer de som tøm-
te denne flasken før de
dro

Det er et skår i gleden til
en liten, leken gutt
at barndommen er over
alt og leken har tatt slutt

For den som flasketuten
peker på må tåle det han
får og den som flasketu-
ten peker på må skjule
sine sår

forskning

Uten høy integritet og pålitelig kunnskap står barneombudet svakt i kampen for barn og unge. Selv om ombudet ikke er gitt noen formell makt, forventes det mye av rollen som påvirkningsagent. Barneombudet kan bare forvente å bli lyttet til dersom uttalelser og utspill er basert på faglig innsikt og ekte innlevelse. Bare da vil det være vanskelig å ikke ta hensyn til ombudets uttalelser.

For barneombudet, både som talsperson og fagkontor, er det viktig å være oppdatert innenfor ulike forskningsfelt. Ombudet legger også vekt på å være kritisk til den tilgjengelige kunnskapen fra forskning og statistikk. Uten å granske kilder og metoder kan man lett konkludere på et for spinkelt grunnlag. Fremdeles er det ofte slik at kunnskap om barn og unge har framkommet gjennom voksne, selv om kontoret i mange tilfeller vet at voksne bare har begrenset forståelse av barns hverdag.

Dersom kunnskapen er holdbar, må det i neste rekke arbeides med å gjøre den tilgjengelig for ulike interessegrupper. Kunnskapen må tilrettelegges og presenteres på forskjellige måter, avhengig av om det er beslutningstakere, publikum flest eller barn og unge som er mottakerne.



Norges forskningsråds hus i
Stensberggt. 26 i Oslo
(Foto: NFR)

Tilgi dem ikke – de vet hva de gjør

Dette omskrevne bibelsitatet kan være uttrykk for et av ombudets arbeidsmål. Skal man påvirke må man også ansvarliggjøre. Det krever at kunnskapen er relevant og dekker områder som skal belyses.

En del kunnskap om barn og unge er i utgangspunktet vanskelig tilgjengelig, rett og slett fordi datagrunnlaget er for dårlig, eller ikke registreres med barn og unge som subjekter. De blir objekter, hengt på opplysninger om en eller annen voksen. Barneombudet var

derfor en aktiv medspiller for å få etablert Statistisk sentralbyrås barnefil, som nå er en realitet. Barnefila er en datafil med opplysninger om alle barn født hvert femte år fra 1950 til 1990. Den ble gjort tilgjengelig for forskere og andre via Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste i 1995.

Ombudet har også gitt innspill til Statistisk sentralbyrå (SSB) for å få endret deler av byråets statistikkrutiner, slik at tallmaterialet om barn rent generelt kunne bli bedre. SSB har vært svært imøtekomende både i forbindelse med utarbeiding av det tidligere *Fakta om barn og unge* og det nye miniheftet *Under18*.

Utover dette har barnombudet ofte direkte kontakt med ulike forskningsmiljøer. Det er ofte arbeidet med spesielle saker og problemstillinger som utløser denne kontakten.

Norges forskningsråd

Barneombudet har sittet som leder for forskningsprogrammet «Barn i velferdssamfunnet» (1988-1994). Avslutningskonferansen ble holdt i Nationalteatret fra 14. til 16. april 1994.

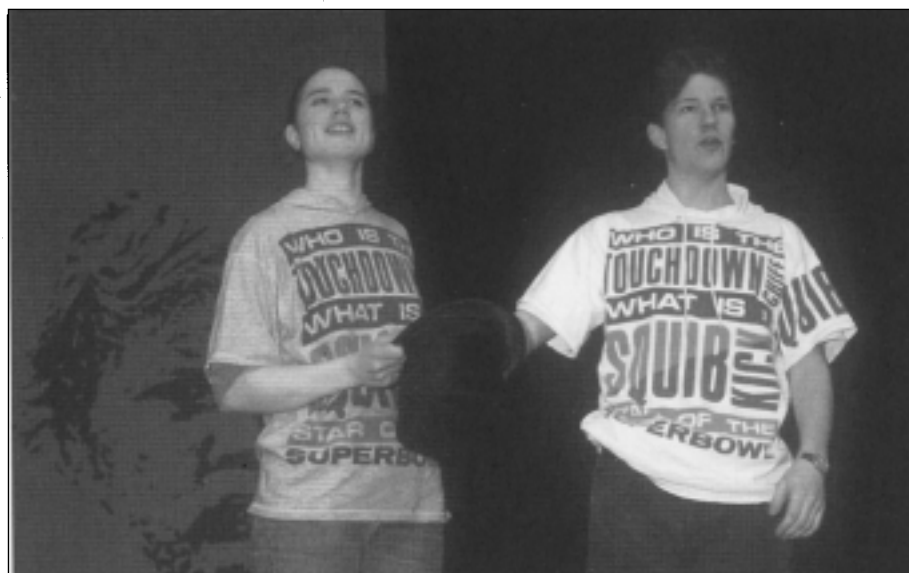
Aktiviteter

Leder av styret for forskningsprogrammet «Barn i velferdssamfunnet» (1994)

Medarrangør av temadagene «Barn i fokus» i Nationalteatret (1994)

Medlem av styret for forskningsprogrammet «Barn, ungdom og familie» (1994/1995)

Kombinasjonen av teaterstykke, fagseminar, utstilling og debatter gjorde denne markeringen til en særlig begivenhet i forskningsrådets historie. Tradisjonelt har slike programmer henvendt seg til en engere krets, også ved sin oppsummering. Her var *Barn i fokus*, som dagene ble kalt, et solid brudd med en lite kreativ tradisjon. Konferansen tok i bruk teaterkunstens mulighet til å formidle forskning på en anderledes og inspirerende måte. Det ble laget flere dramatiseringer på grunnlag av forskningens resultater. Sammen med musikk og forskernes foredrag ble dette flettet sammen til en tanke-



Skuespillerne Anne Ryg og Bjarte Hjelmeland under avslutningsarrangementet for Norges Forskningsråds program «Barn i velferdssamfunnet». Nationalteatret, april 1995. (Foto: Samfoto)

vekkende og lærerik helthet. For mange ble denne avslutningskonferansen et godt eksempel på hvilke gevinster det er i å tenke alternative formidlingsformer. Også fra teatrets side ble det uttrykt glede og interesse for lignende samarbeid. En fyldig og lesverdig rapport fra denne begivenheten er tilgjengelig hos Norges Forskningsråd. I tillegg ble det skrevet en bok med oversiktlige artikler på bakgrunn av denne forskningen.

Norges forskningsråds nye forskningsprogram «Barn, ungdom og familie» overtar der det forrige slapp, men med et videre mandat. Programmet startet opp i 1994 og skal vare til 1999. Deltakelsen i dette programstyret gir ombudet nye muligheter til påvirkning, både hva gjelder temaer, problemstillinger det bør forskes på og formidling. Ikke minst gir et slikt verv barneombudet en verdifull oversikt over hva som ellers skjer av relevant forskning innenfor andre programområder som har betydning for kontorets arbeid.

kommunene skaper ulikheter mellom barn

Barn er blant de viktigste brukerne av kommunale tjenester. Selv om det kommunale ansvaret har økt, er begreper som *barndom, oppvekstvilkår og oppvekstmiljø* relativt nye i det politiske vokabularet. Den nye kommuneloven, kombinert med utviklingen av inntektssystemet for kommunene, gir mange nye muligheter for å løfte barn og unge høyere opp på prioriteringslista. Men den nye kommuneloven gir dessverre like mange muligheter til å skyve dem ned.

Urettferdige ulikheter

Ulikhetene øker mellom kommunene når det gjelder tjenester til barn og unge. Jo større frihet kommunene er gitt i lovverket, desto større er forskjellene. De som skiller seg ut med gode tilbud er selvfølgelig ikke noe problem.

Aktiviteter

Møter med kommuneledelsen og fagansatte i et utall kommuner.

Barnehagedekningen er en god illustrasjon på hvor store variasjonene er i kommunens offentlige tilbud til barna. Prisene på barnehagetilbud varierer også sterkt fra kommune til kommune, fra drøye 1 000 kroner til over 3 000 – for samme tilbud.

Fakta

Kommune	Fylke	Barnehagedekn. (%)
Solund	Sogn- og Fjordane	90
Vik	Sogn- og Fjordane	83
Grimstad	Aust-Agder	25
Ballangen	Nordland	25
Fræna	Møre og Romsdal	25
Nes	Buskerud	25

Spørsmålet er om det bør stilles strengere krav til en felles minimumsstandard, som velferdsstaten mener skal gjelde for alle barn i Norge, uansett hvor i landet de bor. Ombudet setter ofte denne problemstillingen på dagsordenen, og det gjelder ikke bare barnehagetilbudet, men offentlige tilbud til barn i alminnelighet.

Også innenfor andre områder, som skole, spesialpedagogisk hjelp, helsetjenester, avlastningstilbud og barnevern er det store ulikheter mellom kommunene. Ulikheter er i seg sjøl ikke noe problem. Ulikhet og muligheter for lokale valg og prioriteringer kan også føre

Melding fra jente:

– Jeg bor i Talvik, som ligger i Alta kommune. Jeg har en hyggelig melding. Vi var lenge uten lekeplass i hele Talvik. Og så sendte vi brev til Alta kommune, og til slutt så måtte dem bare gi seg. Vi fikk en kjempefin, stor lekeplass med masse nye apparater. Takk.

Melding fra jente, 13 år:

– Jeg ringer fra Husøya i Senja. Her på Husøya er det ingenting å gjøre. Det finns ingen fritidstilbud, og det synes jeg dere burde gjøre noe med.

til et variert og rikt spekter av tilbud, tilpasset lokale behov. Ulikhet blir først et problem når det blir åpenbare mangler og svært ulik kvalitet på tilbudene, slik at noen barn ikke får noe eller bare får et svært dårlig tilbud. Det må ikke bli slik at hjelpen til barn og unge som trenger støtte fra det offentlige avhenger av hvilken kommune foreldrene velger å bo i. Derfor har barneombudet vært med på å reise en debatt, hvor spørsmålet har vært om det i sterkere grad bør *lovhjemles* hvilke rettigheter barn har i den kommune de bor i og hvilke krav til *standard* som bør følge slike rettigheter.

Kommuner lytter ikke nok til barn

Det er flere lover i Norge som klart sier at barn, som kommunens innbyggere, har rett til å bli hørt i saker som angår dem. Men kommunene klarer ikke å følge opp intensjonene i lovverket, og de fratar dermed fra barn og unge deres rett til å bli hørt.

Melding fra jente, 13 år:

– Jeg bor i Lillehammer. De kaller det for barnas by, men en skulle ikke akkurat tro at det er det. For det er ingen svømmehaller her. Vi må dra langt bort i Øyer for å svømme. Dessuten er det ganske lite barnehager og skoler her også, og det er dårlige skoler. Det er bare én fritidsklubb her som det går an å gå på, for de andre er det hasj og sånn på. Ingen voksne tar hensyn til oss.

Aktiviteter

Kontakt med Miljøverndepartementet, Barne- og familiedepartementet og en rekke kommuner

Kommunene mister med dette også verdifull informasjon, som ville kaste nytt lys over saksområdene. På denne måten får heller ikke politikerne uttømmende saksdokumenter som grunnlag for sine beslutninger. Det må da være en dårlig praksis for et demokrati?

I 1989 kom det flere grunnleggende endringer i Plan- og bygningsloven som hadde som mål å styrke barns rettigheter i den kommunale planleggingen. I denne loven ble barn tildelt en egen talsperson tilknyttet kommunens bygningsråd. Så langt barneombudet kjenner til er det stor variasjon fra kommune til kommune med hensyn til hvor mye tid og ressurser talspersonen får til å gjøre en reell innsats som talerør for barn og unge.

Vi vet lite om betydningen av de rikspolitiske retningslinjene som ble knyttet til den nye Plan- og bygningsloven. Etter dette har også den nye Kommuneloven slått fast at alle innbyggere har rett til å få informasjon og til å bli hørt. Rettigheter som altså også omfatter innbyggere under 18 år.

Med ratifiseringen av FNs konvensjon for barns rettigheter har Norge forpliktet seg til å gi barn rett til å uttale seg om saker som angår dem, og til å bli hørt.

Barn og unge er dyktige rådgivere

Hvordan kan vi ansvarliggjøre en kommunes fremtidige voksne dersom de ikke har erfart at det nytter å si sin mening tidlig i livet? En stor del av den kommunale planleggingen av bo-områder, veier, skolebygg og idrettsanlegg angår barn og unge. Men barn har ikke stemmerett, barn kan ikke delta i politiske beslutningsorganer.

De har heller ikke kompetanse til å nyttiggjøre seg mye av den informasjon som generelt er tilgjengelig for almenheten i kommunale saker. Derfor har kommunene spesielt store forpliktelser når det gjelder å sikre at barn og unge blir informert og at deres synspunkter blir endel av bakgrunns materialet for beslutninger før de fattes. Dette skal ikke gjøres fordi lovene sier det, men fordi barn og unge har relevante erfaringer og synspunkter som planleggere vil kunne nyttiggjøre seg. Barn og unge har som oftest andre erfaringer enn voksne. De er flittige brukere av sitt nærmiljø, har ofte kreative løsningsforslag og er verdifulle samtalepartnere i en planleggingsprosess.

Jeg har en følelse av at dette arbeidet hindres av myter om hvor vanskelig det er å snakke med barn og unge. Ombudet har derfor tatt initiativ til å få samlet inn erfaringer fra vellykkede og interessante forsøk i troen på de gode eksemplers makt.

Mange kommuner svikter når det gjelder barnefaglig kompetanse, og bruken av denne. Dette ser særlig ut til å gjelde etater som tradisjonelt forvalter mye makt, men som ikke er særlig åpne for innsyn; slik som tekniske og økonomiske etater. De samme etatene har ofte siste ordet i regulerings- og byggesaker som nettopp får stor betydning for barn og unge. Dette har blant annet ført til at ombudet, i forbindelse med høringsuttalelsen til ny Kommune lov, foreslo at hver kommune skulle ha en egen oppvekstsjef, med overordnet ansvar for oppvekstpolitikken i kommunen og med ansvar for å koordinere de ulike etaters arbeid.

mobilisering av fedre

I ni av ti tilfeller av familieoppløsning får mor hovedomsorgen for barna etter bruddet. Rettere sagt, hun fortsetter å ha hovedomsorgen etter at far har flyttet. Barna, som alltid har sett mindre til far enn til mor, ser enda mindre til far etter samlivsbrudd. Barna savner som oftest far. Far savner som oftest barna. Og far angrer så og si alltid på at han ikke var mer tilstede – mens han levde sammen med mor. Hvorfor var han ikke det? Spørsmålet stilles på flere kurs, konferanser og seminarer enn noen sinne. Hjelper det?

Foreldrekompetanse

Ombudet har vært talsperson for at foreldrekompetanse skal få mer fokus. I dette begrepet ligger det å se barns behov og klare å prioritere dette foran sine egne når det er nødvendig.

Tradisjonelt har det vært mor som har blitt assosiert med omsorg. Ikke underlig når hun er den som kan tilfredsstille barns behov tid-



Menn er barns dårligst utnyttede naturressurs.
Illustrasjonsfoto.
(Foto: Tore Bergsaker, Dagbladet)

ligst i livet. Fars rolle som støttespiller og som beskyttende løve for den lille, nye familien er kanskje lite verdsatt som et konstruktiv grunnmur for en rolle flere menn kan identifisere seg med og være stolte av.

Både kvinner og barn kan selvfølgelig klare seg uten menn. En kvinne uten en mann er som en fisk uten sykkel, ble det sagt i kvinnefora på sekstitallet. Det får stå som et humoristisk uttrykk for en kampstrategi som kanskje var nødvendig da, men som er funksjonell i dag. Mange barn mangler menn hjemme, i barnehagen og i småskolen. En slik mannefattigdom kan i verste fall føre galt av sted. Det var i alle fall hovedbudskapet fra forskerparet Bente og Gunnar Öberg under verdens første konferanse om barn og skilsmisser, som ble holdt i Oslo i september 1994. Svært mange voldsforbrytere er menn som har vokst opp uten en far i huset, hevdet de to kjente familierådgiverne. Materialet som ekteparet Öberg har samlet om barn som ikke ser sine fedre og fedre som ikke ser sine barn, presenteres i boken «Pappa se mig!». Gjennom over hundre intervjuer, nære, direkte og gripende, trer slutningen fram: Begge parter lider, før eller senere.

Dersom menn, og forsåvidt også kvinner, skal være nyttige for barn, må de inneha et minimum av kunnskap og en mulighet for å utveksle erfaringer og drøfte problemer. Det er særlig i forbindelse med starten av et foreldreskap dette må sikres. Helsestasjoner som fokuserer på dette og arbeider med autonome foreldregrupper, der pappa har sitt eget forum høster for tiden svært gode erfaringer. Fedre føler seg mer kompetente, barna blir mer knyttet til dem og mødrene føler at de har den støttespilleren de trenger: En våken, sterk, følsom, arbeidsom mann. Et foreldreskap er ikke noe som går over. Det ikke noe som kan forenkles eller forbigåes. Det er arbeid og forsakelse, men gir også en ubeskrivelig følelse av å leve og glede over å være betydningsfull. Intet mindre. Vi bør gi barn de beste foreldre de kan få. Helsestasjonen kan være det stedet som kan utløse et godt grunnlag og en god utvikling.

Konferansedager med menn og «En mandag med far»

Fars- og mannsrolle er også blitt storpolitikk. FN har en konferanse gående som handler om mannsrollen i forandring. Og våren 1995 ble det holdt en nordisk konferanse med samme tema i Stockholm. Nordiske ministre satte mannsrollen høyt på dagsordenen for nordisk samarbeid i 1995.

Aktiviteter

Debattleder på konferansen «Menn i barnehage» (1994)

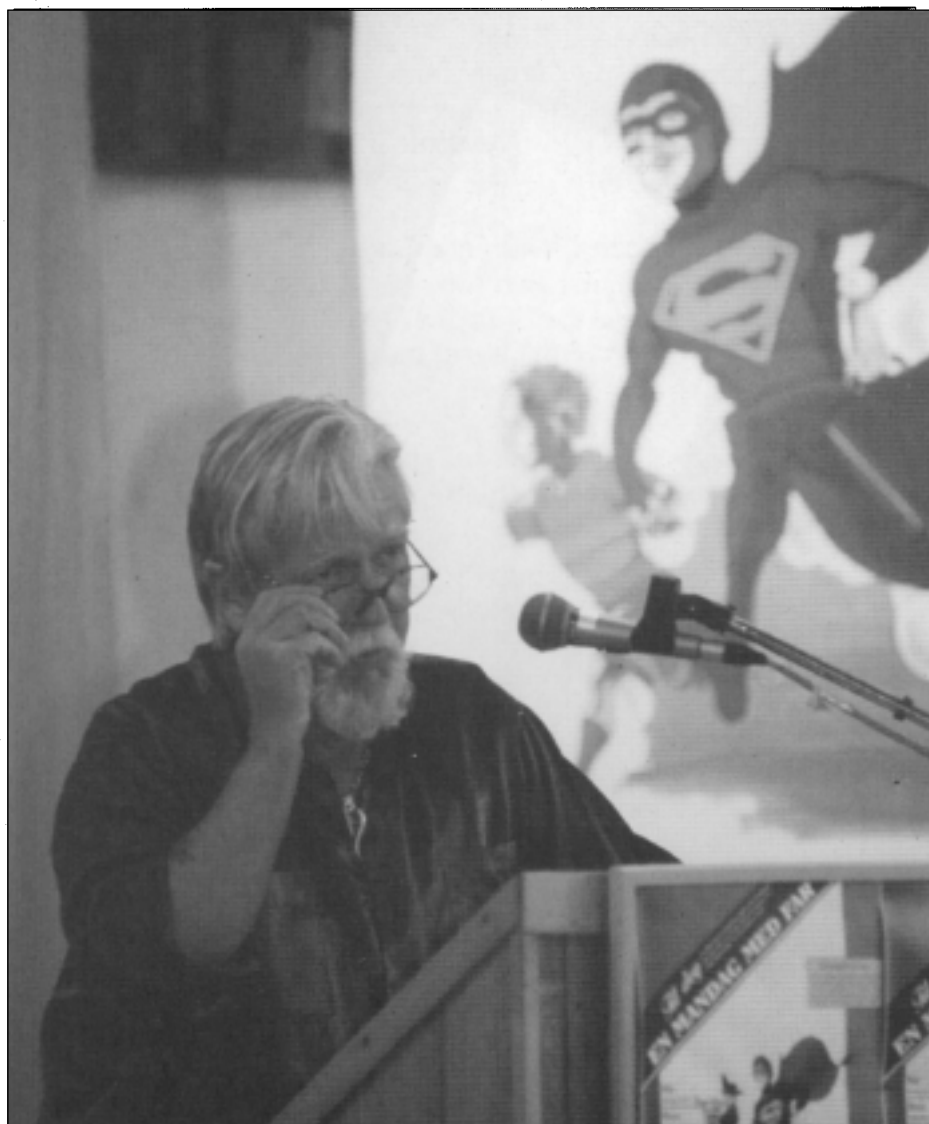
Arrangerte «En mandag med far» (1994)

Tatt opp temaet «barns behov for menn» i utallige foredrag og utspill

Deltatt på konferansen om mannsrollen i Stockholm (1995)

Fedre og familiepolitikk har i det siste vært hyppige temaer i medie-*ne. Tidskonto, fedrekvote, pappaperm og pappakurs* er begreper de fleste etter hvert kjenner innholdet i. Til tross for alle sosiale forordninger myntet på å få far til å delta mer i barnas oppvekst, føler nok mange at menn likevel trekkes i andre retninger.

– Jeg er engstelig for alt det farlige som barna mine gjør, sa Harald Heide Steen jr., som var en av foredragsholderne under barneombudets arrangement «En mandag med far» i Gardeleiren i august 1994. (Foto: Tore Bergsaker, Dagbladet)



På fedreseminaret «En mandag med far», møttes over hundre fedre, med og uten barn, i Gardeleiren på Hovseter i Oslo. Barneombudet tok initiativet til denne pappamønstringen, som forhåpentligvis har fått noen flere menn til å tenke over og snakke sammen om sin egenart som menn og fedre.

Mye tyder på at vår vestlige kultur mangler overlevering av erfaring, fra far til sønn og menn i mellom, om hvordan det er å være far, om hvilken jobb og forsakelse det faktisk er, men også om stoltheten og gleden det betales med – til slutt. Mange fedre er med andre ord ikke rede for jobben som far når de får sitt første barn. Forventninger til hva en mann skal være i dag er tildels uklare og lite diskutert menn i mellom. Det kan være en av årsakene til at få menn våger å uttrykke hvem de egentlig er.

Et av ombudets bidrag til en klargjøring var arrangementet *En mandag med far* som gikk av stabelen i Gardeleiren i Oslo i samarbeid med HMK Garden, Likestillingsrådet, Mental Barnehjelp og Samarbeidsorganet for Helseopplysning.

- Far er viktig for barna nettopp fordi han er så forskjellig fra mor, mente psykiateren Finn Skårderud.
- Mor er den som må ta seg av barnas hverdag når de er små, mente bokseren Steffen Tangstad.

- Far må ta permisjon tidligst mulig i barnets liv for å etablere seg, hevdet legen Asbjørn Aase Erdal.
- Far er viktig, fordi...han er far, sa humoristen Harald Heide Steen jr. Og særlig større kvalifikasjoner kreves heller ikke av en far enn at han er nettopp far. I hvert fall ikke i utgangspunktet, og i hvert fall ikke fra barna.

I løpet av dagen fikk barna leke på tjukke gymmatten og sitte på i beltebil med gardister, mens far gikk til og fra foredragene. I mid-dagspausen var det lapskaus i kantina. En anderledes dag for både liten og stor. Her var det mange barn, mange menn og mange mobil-telefoner.

Det var liten uenighet om at farsrollen ikke kan dikteres, hverken av fagfolk eller kvinner. Det viktigste for barn er at pappa er der, og er seg selv sammen med barna.

skolen

Skolen er Norges største arbeidsplass. Majoriteten av de som oppholder seg der er ulønnet. Elever må allikevel kunne betegnes skolen som sin arbeidsplass. Det er her de investerer sin tid og talent i kunnskap, systematisering av kreativ tenkning, sosial kompetanse og arbeidsrutiner. Dette er det som av samfunnsøkonomene betegnes som landets største valuta.

Myndighetene ønsker å høyne nivået for den allmene utdannelsen. Det betyr av vi i større grad også må gi de som ikke i utgangspunktet klarer å henge med på tempoet en sterkere oppfølging. Gjør vi ikke det vil reformene skape tapere blandt de som ville klart seg bra i tidligere tider. Dersom vi ønsker at hele befolkningen skal tjene på de enorme framtidsinvesteringene våre nye skolereformer er, må vi også reformere mange av våre tanker om barn og unges innsats for fellesskapet. Deres hverdag er i dag preget av organisering og voksenstyring langt flere timer av dagen enn før. For en generasjon siden var syvåringen på skolen rundt tre timer daglig. I dag er mange på samme alder på skoleområdet i ni timer. På skoleveien var det forrige generasjon fire barn pr. bil. I dag er det mer enn fire biler pr. barn. Skolereformene trengs i høyeste grad, men de mangler fokus på det sosiale livet i og rundt skolen. Skal vi få det beste ut av de gode intensjonene må hele skolen fra elever og lærere til rektorer og vaktmestere utvikle sine roller og løfte mot samme mål: Læring og trivsel for alle.

Elevenes arbeidsmiljø

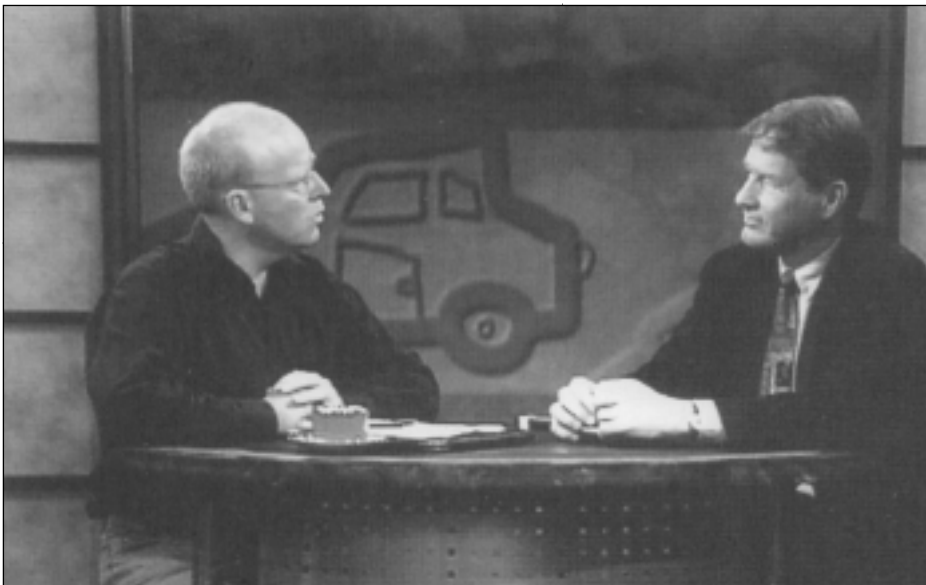
Elever kommer i faresonen når hverdagen preges av fysiske eller psykiske dårlige forhold fordi de ikke har en selvstendig, lovfestet rett til et godt arbeidsmiljø.



Fire femteklassinger på Ullevål skole kommenterer valgkamp og politikere.
(Foto: Scanfoto)

Aktiviteter

Arrangert flere møter med elev- og lærerorganisasjonene
Gitt innspill til Lovutvalget (Smith-utvalget)
Gitt innspill til Stortingets kommunalkomité
Arrangert høringen «Soria Moria slott» om elevers arbeidsmiljø.



Voksne arbeidstakere er beskyttet av Arbeidsmiljøloven. Så lenge elever befinner seg på samme sted og har samme behov er de altså beskyttet av lærerens rett til et godt arbeidsmiljø. Der elever og lærere har ulike behov står imidlertid eleven uten beskyttelse av lovverket. Det er mange eksempler på at innelima, støyforhold og toalettforhold er dårligere for elevene enn for lærerne. Beskyttelse mot mobbing og trakassering etterlyses av barn og unge selv, og av foreldre og lærere.

Det er mange faktorer som taler for et bedre vern for elever. Barn og unge tilbringer mer tid på skolen enn før. Mange fritidstilbud for barn og unge holder også til i skolens lokaler. Grunnskolereformen omfatter blant annet skolefritidstilbud og et pedagogisk tilbud til seksåringer. Reformen stiller andre krav til både personell og lokaler. Når barn tilbringer opptil ni timer daglig på skolens område, kreves det tilrettelegging av miljøet. Det må skapes større utfoldelsesmuligheter og større trygghet. Reform 94 gir alle ungdommer rett til videregående opplæring. Det betyr også at stadig flere ungdommer tilbringer mange timer daglig i skolelokalene. Men barn og unges arbeidsmiljø gjennom 13 år av deres liv, er ikke beskyttet av loven.

Dette er bakgrunnen for at barneombudet har tatt initiativ til et samarbeid med elevorganisasjonene (Norges Gymnasiastsamband og Norsk Elevorganisasjon) og lærerorganisasjonene (Skolenes Landsforbund, Norsk Lærerlag og Lærerforbundet). I 1994 gjennomførte ombudet flere møter for å få fram mer kunnskap om barn og unges arbeidsmiljø på skolen.

For å få vite hvordan forholdene var i andre nordiske land, tok barneombudet kontakt med myndighetene i våre naboland. Sverige utvidet sin arbeidsmiljølov til å omfatte elever i 1990, og laget et

Melding fra jente, 10 år:

– På skolen der vi bor er det så ekle doer. De er fulle av rust og er helt ekle å sitte på. Og på guttedoen sier guttene at det lukter helt forferdelig. Så det er ingen gutter som orker å gå på do. Og ingen jenter heller.

Torbjørn Jagland i samtale med barneombudet på TV2s «God Morgen Norge». Lederen for Arbeiderpartiet er enig med barneombudet i at skoleelever trenger å få lovfestet sin rett til et godt arbeidsmiljø. (Foto: TV2)

Melding fra jente, 10 år:

– Jeg har astma, og på skolen vår så er det mange som har det. Der er det sånne plater i veggene. Vi fryser og klarer ikke å arbeide. På gulvet er det sånne tepper som er ti år gamle. Da får jeg ikke puste, og det er mange andre som har det slik. Jeg er veldig glad for at du tar det opp.

Barn tilbringer stadig mer tid med pedagoger og stadig mindre tid med sin familie. Illustrasjonsfoto (Foto: Scanfoto)



Melding fra jente:

*– Vi lurte på om læreren
vår har lov til å drive å drite
oss ut når vi gir feil svar?
Og om han har lov til å
gjøre forskjell på folk?*

Melding fra gutt, 10 år:

*– I går så... På den skolen
jeg går, der er det veldig
vanskelig å være. De begyn-
ner å slå og sparke, og jeg
får ikke gjort noe av det jeg
skal og jeg lærer ingenting.
Og jeg er ti år, blir snart
elleve. Jeg får ikke vært
med på det de andre er
med på. Jeg er veldig lei
meg. Jeg har ikke mer å si.
Ha det!*

opplegg for verneombud og oppfølging. Paragrafer mot mobbing og trakassering er tatt med i den svenske skoleloven og læreplanen. I Danmark arbeider Sundhetsministeriet med å få inn arbeidsmiljøbestemmelser for barn i den danske arbeidsmiljøloven. I Norge derimot ble Arbeidsmiljøloven revidert i 1994 uten at elever ble tatt med. Barneombudet ga innspill til Stortingets kommunalkomité, etter at Kommunaldepartementet hadde orientert om forarbeidene. Ombudet ønsket å få utvidet arbeidstakerbegrepet til å omfatte elever som går i skolen, men nådde ikke i fram i den runden.

Andre veier ble også vurdert. Kunne kanskje elevenes arbeidsmiljø vernes gjennom Lov om helsetjenester i kommunene? Etter å ha innhentet opplysninger om praksis ble det klart at denne loven stort sett bare ble håndhevet i ekstreme tilfeller, hvor følgene var at skolene ble stengt. Dette ser altså ikke ut til å være et godt nok instrument for å gi generell beskyttelse av elevers arbeidsmiljø.

Den mest aktuelle påvirkningsmulighet som gjensto, var å gi innspill til lovutvalget (Smith-utvalget) som skulle gå gjennom opplæringslovene med tanke på samordning og revidering. Ombudet foreslo at Arbeidsmiljølovens bestemmelser også måtte gjelde for elever i skolen. I forslaget lå det også innebygd at mobbing som problem må inkluderes, og at elevene må ha rett til å komme seg trygt til og fra skolen. Dessuten må mobbing fokuseres sterkere i de nye opplæringslovene og i læreplanene, påpekte ombudet overfor lovutvalget. Smith-utvalget konkluderte med at dette feltet trengte mer utredning.

I tråd med dette bestilte ombudet en juridisk betenkning fra Tine Eidsvåg ved juridisk fakultet ved Universitetet i Bergen. Hele problemområdet ble så belyst på høringen «Sora Moria slott» 16. oktober 1995. Her ble svenske erfaringer, norske eksempler, og juridiske muligheter bragt fram og debattert av interessehaverne i skolen og parlamentarikere. Det var stor enighet om at det å likestille elever og lærere på de fleste områder i arbeidsmiljøloven var en riktig tanke. Hva ombudets innsats på dette området fører til rent juridisk og politisk gjenstår imidlertid ennå å se.

Elevdemokratiet – et skinnedemokrati?

Skoleledelsen har ansvar for å utnytte elevenes ressurser til å skape et godt miljø på skolen. På mange skoler har elevene liten innflytelse på forholdene, både formelt og reellt.

Aktiviteter

Besøkt ungdomsskole i Tønsberg og Tromsø, og videregående skoler i Eidsvoll og Tromsø
Tatt opp spørsmål om styrking av elevdemokratiet med Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet

Gitt bidrag til departementets elevhåndbok «Veiviseren»

Betingelsene for at elevene skal ha innflytelse, er at de formelle organene fungerer, og at barn og unge faktisk blir brukt som informasjonskilder og rådgiver i saker som angår dem. De meldingene ombudet får tyder på at det mangler mye her. Under besøk på ungdomsskoler og videregående skoler var tilbakemeldinger fra elevene at deres handlingsrom var svært lite. Selv om elever sitter med førstehåndskunnskap om hvordan skolemiljøet fungerer i praksis, gjøres det liten bruk av deres kompetanse. Slik reglene er kan skoler på barnetrinnet velge å ikke ha elevråd i det hele tatt, noe som ytterligere svekker barneskoleelevenes innflytelse og hindrer opplæring i skoledemokrati.

I forbindelse med innføring av Reform 94 ble elevenes medvirkning satt på dagsordenen av departementet gjennom et prosjekt om elevens medvirkning på 3 videregående skoler. Erfaringene derfra skulle bidra til utfomingen av elevhåndboka «Veiviseren». Den skulle være en guide for elevene om deres rettigheter og plikter i skolesamfunnet. Ombudet besøkte noen av elevene som var med på dette arbeidet. Elevene ga uttrykk for at stramme rammer og hardt utdanningsløp i videregående skole gjorde at få engasjerte seg i skoledemokratiet. I tillegg til arbeidpress og karakterjag, oppga elevene følgende grunn til ikke å engasjere seg: – Skoledemokratiet er et «skinnedemokrati», med liten reell innflytelse. «Veiviseren» ble til slutt ikke en skoledagbok for alle med utgangspunkt i elevens behov og ønsker, men et læringsdokument som måtte kjøpes.

Ytterligere svekkelse av elevinnflytelsen ble resultatet da grunnskoleloven ble tilpasset den nye kommuneloven. Nå har ikke elevene lenger fast representasjon i samarbeidsutvalget på ungdomstrinnet. Barneombudet mener at elevene må kunne møte i utvalget, men fratrer dersom saker som krevder taushetsløfte er oppe. Dette vurderes nå på nytt av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

I høringsuttalelsen til læreplanen *Prinsipper og retningslinjer for den 10-årige grunnskolens oppbygning, organisering og innhold*, har barneombudet påpekt at skolen sjelden utnytter elevenes kapasitet til å bidra i skolesamfunnet.

Felles verdifag i skolen

Hvorfor skal barn og unge som går i samme klasse være adskilt når de skal lære om rett og galt, religion og filosofi?

Melding fra jente, 9 år:

– Nå har vi begynt med elevråd. Der får elevene også lov til å bestemme. Før hadde vi bare melk, nå har vi melk, juice og yoghurt.

Aktiviteter

Gitt mange intervjuer og skrevet flere artikler om felles verdifag i skolen

Møte med biskop Rosmarie Køhn

Diskusjonsmøte på Institutt for Kristen Oppseding

Møte med Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen på Stortinget

Møte med ulike religiøse og ikke-religiøse samfunn

I dag er barn i grunnskolen som oftest styrt av foreldrenes kirketilhørighet når de skal velge mellom kristendom, livssynsundervisning eller fritak. Selv om de har selvstendig rett til å velge kirkesamfunn etter fylte 15 år, er barn avhengige av at foreldrene har meldt seg ut av Den norske kirke for å få livssynsundervisning. FN's ekspertkomité for barns rettigheter påpekte 22. april 1994 at den obligatoris-



Biskop Rosmarie Køhn møtte barneombudet til en samtale om kristendomsfagets framtid i skolen høsten 1995.

(Foto: Øystein Gloppestad, Vårt Land)

ke religionsundervisningen i Norge strider mot barns rett til privatliv.

I dag splittes elevene i samme klasse i kristendomstimene. Noen har kristendom, andre har livssynskunnskap og atter andre har fri. Dermed mister elevene muligheten til felles innføring i kulturarv og viktige moralske spørsmål. Skolen får også et organiseringsproblem med sammensatte grupper og det er vanskelig å finne kompetente lærere til å undervise i livssynsfaget, hvor elevgruppene kan bestå av barn med svært forskjellig bakgrunn. Noen barn er helt fritatt og får ikke del i verken kunnskapen eller felleskapet i disse timene.

Melding fra gutt, 13 år:

– Jeg har et spørsmål om livssyn. Jeg lurer på hvorfor en av foreldrene må melde seg ut av statskirken før jeg kan få livssyn? Jeg har spurt kristendoms læreren min og livssynslæreren min, men de vet ikke hvorfor. Kan dere hjelpe meg å finne et svar på det?

Alle barn som har rett og plikt til å gå på skolen bør få del i skolens opplæring i etiske og filosofiske spørsmål. Det kan de best få ved et felles fag som kan integrere barn fra ulike kulturer og med ulik bakgrunn. Det er uheldig å splitte elevene i religions- og livssynstimer, og særlig bekymringsfullt er det at mange barn ikke deltar i noen form for undervisning om slike tema. Barn og unge trenger felles normer. Skolen kan skape en møteplass for diskusjoner om likhet og ulikhet og for utviklingen av identitet. Selv om skolen skal hjelpe foreldrene med oppdragelsen, bør religionsutøvelse være foreldrenes ansvar i samarbeid med de enkelte trossamfunn. Dette har lenge vært ombudets syn og har kommet fram i intervjuer, artikler og debatter i media. Både Stortinget og departementet er også godt

kjent med dette gjennom høringsuttalelsen til ny læreplan for grunnskolen og ombudets forslag til lovutvalget (Smith-utvalget).

Utrygg skolevei og nye skolekretsgrenser

Mange barn er hver dag redde for hvordan de skal komme seg til og fra skolen. Barn har rett og plikt til å gå på skolen, men ingen rett til trygg skolevei. Omlegging av skolekretsgrenser har også ført til at noen ikke kan gå på skole i sitt nærmiljø, men må dra til en skole lengre unna. For barna er dette uforståelig og urettferdig.

Aktiviteter

Fulgt opp initiativet med å kartlegge kriterier for farlig skolevei, i samarbeid med Trygg Trafikk og Transportøkonomisk Institutt

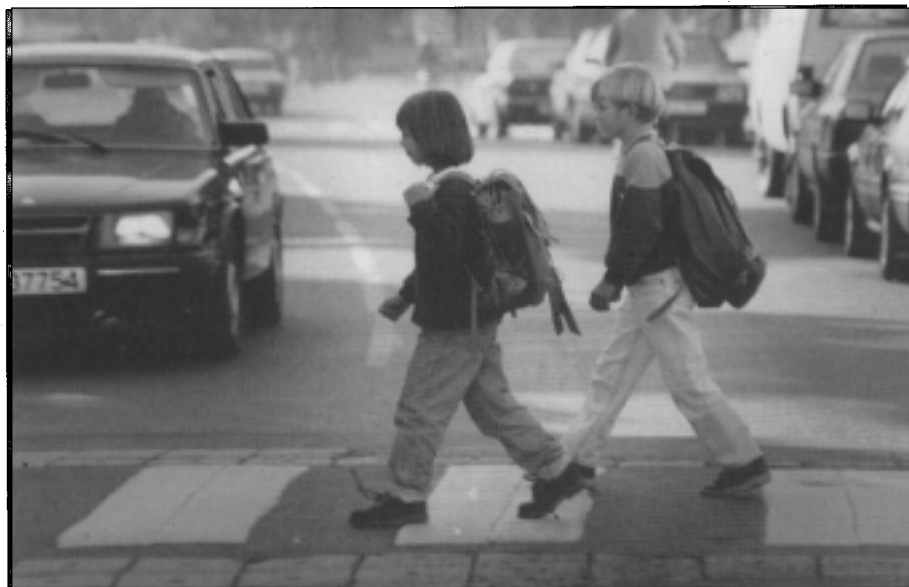
Tatt initiativ overfor Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Lovutvalget om styrking av retten til trygg skolevei

Kontaktet Kommunenes Sentralforbund i forbindelse med problemene knyttet til skolekretsgrenser

For disse barna legges ikke forholdene til rette slik at barn og unge kan komme seg til og fra skolen med liv, helse og humør i behold, til tross for at de har både rett og plikt til å gå på skole. Slik det er i dag, har bare elever som bor mer enn 4 km fra skolen rett til gratis skyss. Det er opp til kommunene å bestemme om de vil sikre skoleveien eller betale skyssutgifter for elever som bor nærmere skolen, selv om skoleveien kan være farlig. Ombudet får stadig eksempler på at kommunene ikke prioriterer fram slike tiltak. Hvert år begynner rundt 50 000 nye barn på skolen, for tiden er det fler og fler av disse som bare er seks år. I foredrag, ulike offentlige debatter, i møte med departementet og stortingskomitéen har ombudet holdt fram at barn og unge bør få rett til trygg skolevei eller gratis skyss til og fra skolen dersom forholdene er farlige. Også dette var med i ombudets forslag til Smith-utvalget når opplæringslovene nå skal gjennomgås.

Melding fra jente, 12 år:

– Jeg har en gladmelding! På skolen vår har vi strevd lenge for å få en gang- og sykkelvei, og nå har vi fått det. Nå kan alle sykle uten å være redde. Før så måtte vi sykle og gå langs veien, og det var ikke så hyggelig.



Barn har plikt til å gå på skolen, men kommunen har ikke plikt til å sørge for at de kommer dit trygt.
Illustrasjonsfoto.
(Foto: Scanfoto)

Melding fra jente, 12 år:

– Jeg er innmari sur for at det ligger en skole ved siden av her, og den får jeg ikke gå på til neste år. Jeg går i sjette klasse på G.... skole og vil begynne på H.... skole. Men jeg må ta trikk hver dag, og må gå på G.... skole. Og dette har masse politikere bestemt. Og dette er dårlig gjort!

Barneombudet og Trygg Trafikk har sammen sendt brev til alle landets ordførere for å sikre barnas skolevei. I den forbindelse var det viktig å finne kriterier for en farlig skolevei. Dette kartleggingsarbeidet kom i gang i 1994 etter initiativ fra Trygg Trafikk og barneombudet og utføres av Transportøkonomisk Institutt.

Elevenes trygghet og sikkerhet på skolebussen er noe ombudet også har satt fokus på i flere medier. Av økonomiske grunner har det vært tillatt å beregne tre barn på to seter i skolebussen. Begrunnelsen er at barn tar mindre plass en voksne. Skoleelever har imidlertid med seg både ransel og gymtøy og tar ofte minst like stor plass som en voksen. Praktiseringen av denne regelen har ført til mange henvendelser til ombudet om overfylte busser der de minste blir trent ut i midtgangen hvor de dingler uten å kunne se ut og ofte uten noe å holde seg fast i. Mange var svært uopplagte når de til syvende og sist kom til skolen. I 1994 ble reglene endret slik at barn også skulle få hvert sitt sete på skolebussen fra 1. januar 1995. Da hadde ombudet arbeidet for dette i 13 år.

I familiene forventer man gjerne at barna kan gå på skole sammen med sine venner og søsken, og delta i fritidsaktiviteter i skolen. Ikke minst synes barn at det er selvfølgelig. Lov om grunnskolen sier at barn skal gå på skole i sin krets, men at kommunen kan avgjøre noe annet. Mange kommuner har innført flytende skolekretsgrenser, blant annet av økonomiske årsaker. Det betyr for mange barn at de blir plassert på en annen skole enn de har forventet, at de får lengre skolevei og at de skilles fra venner. I 1994 tok barnombudet opp dette problemet med Kommunenes Sentralforbund og med Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet uten at det har ført til noen klare endringer i signalene fra disse instansene.

Seksåringene inn i skolen

Barn trenger ikke mer av det som er dårlig. Barneombudet har derfor over flere år fulgt reformen om pedagogisk tilbud til seksåringene og utviklingen av skolefritidsordningene.

Aktiviteter

Gitt høringsuttalelse til den nye læreplanen

Kvaliteten i skolens bundede og ubundne tid ikke bare for seksåringene, men også for sju-, åtte- og niåringene, har vært et oppfølgingsstema lenge. Variasjonene er store fra kommune til kommune og fra skole til skole. Hver kommune har sin historie med sentralisering og desentraliseringsbeslutninger som har truffet utbyggingbehov og til- og fraflyttingsbølger. Dette får store konsekvenser i et så lite tett befolket land som Norge. Å flytte ansvaret for seksåringene fra et frivillig barnehagetilbud til obligatorisk skolegang får derfor svært ulike utslag avhengig av foreldrenes adresse. En så radikal reform avhenger derfor mye av om kommunene tar i bruk erfaringer fra forsøk, at de økonomiske og praktiske rammebetingelsene er gode og ikke minst at holdningen er å gi barna et tilbud med tanke på deres behov. For ombudet har det vært viktig å fremheve at reformen må influere på hele småskoletrinnet, fordi dette kan bety en etterlengtet, positiv fornyelse. Reformen forutsetter høy kvalitet i

tilbudet til de nye skolebarna, noe ombudet også har understreket i møter med stortingskomitéen.

Som ledd i dette påvirkningsarbeidet har jeg også besøkt flere skoler for å se på organisering av skolefritidsordninger for elever fra 6 til 11 år. I høringsuttalelse til den nye læreplanen «Prinsipper og retningslinjer for de 10-årige grunnskolens oppbygning, organisering og innhold» har ombudet markert at kvaliteten i tilbudet ikke må vike for kvantiteten. Skolens organisering må tilpasses også *barnas* hverdag.

Reform 94 – en bra reform for hvem?

Reform 94 gir alle ungdommer mellom 16 og 20 år rett til videregående opplæring. Er retten reell for alle, og kan reformen også ha uheldige bivirkninger?

Aktiviteter

Arrangert rundebordskonferanse om ungdom og økonomi

Møter med elevorganisasjonene

Gitt innspill til elevdokumentet «Veiviseren»

Besøkt skoler

Reformen har mange og tildels uoversiktlige følger. Den innebærer at over 100 grunnkurs blir til rasjonalisert til 13, derav 10 yrkesrettede. Noe som i seg selv naturligvis må føre til store omstillinger på mange plan og krever betydelig informasjonsarbeid både til brukere og pedagoger. Det er også skapt en fylkeskommunal oppfølgingstjeneste som i prinsippet skal fange opp de ungdommene som faller utenfor, og gi dem et alternativt opplærings- eller arbeidstilbud. Ombudet har fulgt forberedelsene til og oppstarten av reformen. Dette arbeidet vil bli intensivert etter hvert som flere erfaringer høstes.

I forbindelse med reformen har departementet utviklet elevdokumentet «Veiviseren», som skal hjelpe elevene til selv å evaluere sin skolegang. Ombudet besøkte videregående skoler for å få elevenes reaksjoner på reformen og deres tanker om påvirkning og evaluering av undervisningen. Mange elever var forholdsvis pessimistiske når de skulle bedømme sine muligheter til å være med å forme læremiljøet på sin egen skole. Det ligger mye nedvurdering av elevers evne til medvirkning i gamle gymnasvegger. Bedre ser det ut til å være på yrkesrettede skoler. Både dette, elevenes arbeidsmiljø og oppfølgingstjenesten har vært gjenstand for diskusjoner med departementet og elevorganisasjonene. Ombudet har særlig konsentret seg om situasjonen til utsatte elevgrupper. De unges økonomiske evne til å ta videregående utdanning har vært belyst ved en rundebordskonferanse, hvor både forskerne og elevorganisasjonene la fram sin kunnskap om ungdom og økonomi. Mye tyder på at en liten gruppe elever kommer svært dårlig økonomisk ut av det med den praksis Lånekassen i dag har. Enkelte elever går ut av videregående skole med inkassokrav og stor lånebyrde. Det kan umulig være en tilsiktet følge av en rett til videregående opplæring.

Melding fra jente, 15 år:

– Jeg lurer på... for jeg skal begynne på videregående til neste år, så lurer jeg på om jeg får noe stipend til å kjøpe bøker og sånn når jeg bor aleine sammen med moren min, som ikke tjener så innmari mye penger? Det er det jeg lurer på. Takk.

Melding fra gutt:

– Jeg har problemer med lesinga. Lærerne er veldig dumme, så jeg får ikke noe ekstraundervisning. Ha det!

Rett til hjelp til å lære

Barn som trenger ekstra hjelp blir ofte kasteballer i systemet. Førskolebarn og skolebarn får ofte ikke den spesialpedagogiske hjelpen de har behov for og rett til etter Lov om grunnskolen.

Aktiviteter

Møter om PP-tjenesten, samsynsproblemer og døve førskolebarns situasjon.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PP-tjenesten) skal som første instans gi en sakkyndig uttalelse om hva slags og hvor mye hjelp et barn trenger. Allerede på dette stadiet ligger det hindringer i veien. PP-tjenesten har i dag ikke kapasitet til å behandle alle henvendelsene raskt og grundig nok.

Barneombudet har på grunn av mange henvendelser, tatt opp situasjonen til førskolebarn i Oslo som ikke får den hjelpen de har rett til. Byrådsavdelingen skal nå evaluere PP-tjenesten. Ofte vokser problemene fordi barn ikke får hjelp i tide. Det er mange eksempler på barn og unge som ikke får hjelp fordi det diskuteres om det er skolens, barnevernets eller barne- og ungdomspsykiatriens ansvar å hjelpe. Foreldre og foresatte henvender seg ofte til ombudet når hjelpeapparatet skyver ansvaret over fra en instans til en annen. Ombudet vil, både når det gjelder enkelttilfeller og prinsipielt, fortsette å arbeide for at barn får tidlig hjelp og kontinuerlig oppfølging.

Interne konflikter i fagmiljøene kan også føre til at barn ikke får den hjelp de har krav på. Både det teoretiske grunnlaget for å hjelpe og hjelpetiltakene eller behandlingen kan lage fronter som ikke tjener barn og unge. Barn med samsynsproblemer er et eksempel på en gruppe som blir utsatt for dette. Barneombudet har i dette tilfellet holdt en rundebordskonferanse med de aktuelle fagmiljøene og brukergruppene for å nå fram til større forståelse og dermed et bedre øyehelsetilbud for barna. Selv om situasjonen ble avklart er uenighetene mange og tar mye energi fra det fruktbare samarbeidet som kunne banet vei for nytenkning.

Hørselshemmede småbarns rettigheter

Døve og hørselshemmede barn trenger et godt omsorgs- og opplæringstilbud så tidlig som mulig i livet for å få et levende språk og for å forebygge psykiske problemer. Å komme inn i et visuelt, gestikulerende «språkbud» så tidlig som mulig er nøkkelen til en optimal utvikling for disse barna. For tiden er det mye som står i veien for at formuleringen «rett til språkopplæring» har et forsvarlig innhold for mange døve og hørselshemmede barn.

Melding fra jente, 13 år:

– Jeg blir mobbet på skolen...fordi jeg gjør det veldig sakte... og trenger dobbel undervisning.

Grunnskoleloven § 8.6 gir førskolebarna *rett* til tilpasset spesialpedagogisk tilbud. Dette skal selvfølgelig organiseres til beste for barna. Voldsløkka spesialbarnehage har gjennom mange år bygd opp kompetanse for å imøtekomme døve og hørselshemmede førskolebarns behov. Ved omorganisering og overføring av det administrative ansvaret fra skolesjefen til bydel St. Hanshaugen–Ullevål ble det

utløst et kompleks av gamle og nye konflikter mellom politikere, foreldre og fagfolk. Kommunikasjonen mellom de ulike ledd fungerte heller ikke tilfredsstillende. Mange av pedagogene med spesialkompetanse sluttet i barnehagen, og det ble problemer med å erstatte disse. Resultatet ble at barna ikke fikk det tilbudet de hadde krav på skoleåret 1994-1995. Dermed mistet mange hørselshemmede barn verdifull begrepsinnlæring på det mest optimale tidspunktet i livet. For mange vil dette være tid som ikke kan erstattes med tid på et senere utviklingsstadium.

Ombudet ble tidlig kontaktet av foreldre og pedagoger som forutså hva som kom til å skje. Ombudet undersøkte den politiske behandlingen og prøvde å danne seg et bilde av konflikten med informasjon fra alle parter. Etter min mening var denne saken svært firkantet behandlet av kommuneledelsen, med lite vekt på å komme partene i møte. Det viktigste ble derfor å få *alle* partene til å møtes for å finne fram til en best mulig og raskest mulig løsning for barna. Det ble arrangert møter i barnehagen, på ombudets kontor og i byrådsavdelingen for barn og unge der ombudet forsøkte å komme fram med forslag til hvordan barnas behov best kunne ivaretas av alle parter. Målet var å få profesjonsstrid, politiske og økonomiske motiver og bitterhet til å vike for barnas behov. Dette meklingsarbeidet førte ikke fram. Ettersom tiden gikk ble tilbudet gradvis redusert og utarmet av den pågående konflikten, og før sommeren 1995 var det vanskelig å gi foreldrene et annet råd enn å kjempe for sine barns tilbud om nødvendig med søksmål mot kommunen. Høsten 1995 er alle stillingene i barnehagen besatt og kommunen driver tegnspråk-opplæring av nytt personale. Det er allikevel langt igjen til et tilfredsstillende språkmiljø for disse barnas spesielle behov. For meg er dette blitt et grelt eksempel på hvordan voksnes konflikter kan stå i veien for barns behov.



Mange av audiopedagogene i Voldsløkka barnehage sluttet som følge av en konflikt mellom politikere, foreldre og fagfolk. Resultatet ble at mange hørselshemmede barn ikke fikk det tilbudet de hadde krav på i året 1994-1995. (Foto: Rolf Chr. Ulrichsen, Scanfoto)

ulike kulturer i Norge

Det er en myte at Norge gjennom tidene har vært et homogent samfunn. Vi har tvert imot alltid vært i brytningen mellom ulike kulturer. Det er kanskje nettopp det som har gitt oss den fellesskapsfølelsen vi mobiliserer når samholdet trengs.

Vikingenes handelsreiser og plyndringstokte bragte med seg impulser fra en stor verden. Vår egen urbefolkning, som vi riktignok i alle år har forsøkt å fornorske, kvenene i grenseområdene i nord, tyske gruveingeniører i kong Christians sølvgruver, hanseatene i Bergen og andre folkegrupper har alle bidratt til at vi i dag er oss. Nå, i de senere år, er flerkulturen preget av arbeidsvandring fra den tredje verden, utenlandske oljeeksperter i Nordsjøen og ofrene for krig og nød som søker en trygg havn i vårt land. Også disse er med på å skape en ny, felles definisjon på det vi kaller «det norske».

Samiske barn og unges levekår

Barneombudet har hatt lite kompetanse og kunnskap om samiske barn og unges situasjon. Kontoret har også hatt få henvendelser som har tatt opp spørsmål knyttet til samiske barn. Siden barneombudet er ombud for *alle* barn i Norge, ble det en forpliktelse å styrke kunnskapen og å være bidragsyter for å synliggjøre samiske barn og unges situasjon. Derfor tok ombudet, sammen med Sametingets president, initiativet til et prosjekt for å kartlegge samiske barn og unges levekår.

Aktiviteter

Drevet prosjekt for å kartlegge samiske barn og unges levekår (1992-1994)

Bestilt supplerende kartlegging fra Samisk Høgskole (1994/1995)

Delansvarlig for fagseminar om sameprosjektet ved Finnmark Høgskolesenter (1995)

Da barneombudet arbeidet med Fakta om barn og unge i 1992 var det vanskelig å få tak i kunnskap om samiske barn. Barneombudet hadde heller ikke fått mange meldinger eller saker fra barn som tok opp forhold knyttet til å være same. Etter å ha kontaktet Sametingets president, Ole Henrik Magga, ble det besluttet å søke midler fra Barne- og familiedepartementet til et to-årig kartleggingsprosjekt. Målet var å finne fram, og gjøre tilgjengelig, eksisterende kunnskap om samiske barn og unge. I tillegg skulle barn og unge selv få komme fram med sine tanker og erfaringer. Departementet bevilget pengene og barneombudet ansatte i august 1992 Láila Somby Sandvik som prosjektleder. Senere ble også Samisk Høgskole trukket inn i arbeidet med å systematisere tilgjengelig statistikk og kunnskap.

Majoritetsbefolkningens forhold til urbefolkningen er, også i norsk historie, et trist kapittel. Vi kan bøte på dette gjennom å tilrettelegge for at samiske barn og unge fra nå av i sterkere grad blir med på å forme både den samiske og den norske virkeligheten.

Sitat fra samisk gutt,
17 år:

– Jeg blir litt flau når jeg har besøk av vennene mine og mamma gnåler samepolitikk. Når hun har besøk av sine venner og de setter i gang å diskutere samepolitikk, da blir jeg flau hvis vennene mine hører på. Jeg synes mamma overdriver.



Alle samiske barn og unge bør ha rett til opplæring i sitt eget språk. I dag er de prisgitt kommunens prioriteringer.
Illustrasjonsfoto
(Foto: Samfoto)

Med dette prosjektet fikk ombudet bedre kontakt med de samiske miljøene. Láila Somby Sandvik, som selv er nord-same, reiste rundt og besøkte skoler og steder der barn og unge er, for å snakke med dem om deres erfaringer og tanker rundt det å vokse opp som same i dag. Jeg har også selv besøkt samiske områder, både i nord og sør, truffet barn og unge og tatt opp saker med lokale beslutningstakere.

Av ulike grunner ble selve kartleggingsprosjektet forsinket, men i september 1995 ble resultatene presentert på en fagkonferanse på Distriktshøgskolen i Alta i samarbeid med Samisk Høyskole. Rapportene *Like som snøkrystaller* og *Samiske barn og unge* forligger nå på norsk og nord-samisk og vil være viktige grunnlagsdokumenter for Sametingets varslede barne- og ungdomsplan.

Asylsøkerbarn

Barn i asylsøkerfamilier blir fremdeles regnet som et nummer i rekken av fremmedsaker. Barneombudet vil arbeide for at barna får fulle rettigheter i henhold til norsk lov og barnekonvensjonen. Barne- og familiedepartementet må leve opp til sitt ansvar også for disse barna mens de er i Norge.

Shyrete (Soya) Halili forsøker å få møte justisministeren, men blir avvist.
(Foto: Håkon Berg)



Aktiviteter

Deltatt i og holdt møter om barn i kirkeasyl
Møte med Kirkenes verdensråd i Genève (1994).

Debatten rundt barn i kirkeasyl fortsatte inn i 1994. Selv om de mest akutte problemene ble løst gjennom en samarbeidsavtale mellom staten og kirken, der de fleste kirkeasylantene fikk fornyet behandling av sine søknader, står det allikevel en hel rekke ubesvarte spørsmål tilbake.

Hvilke selvstendige rettigheter har barna? Har asylsøkerbarn fått en innskrenket rettssikkerhet i forhold til norske barn? Blir disse barna først sett som fullverdige individer den dagen de har fått oppholdstillatelse? Hvordan rimer dette med Norges forpliktelser i henhold til Barnekonvensjonen? Disse spørsmålene ble aktualisert ved at barn i kirkeasyl ikke fikk fulle rettigheter til skolegang og helsestell.

Barn er uten skyld for den situasjonen de har kommet opp i, enten de er flyktninger med oppholdstillatelse eller de sitter i kirkeasyl. Norge bør bestrebe seg på å gi barn og unge en best mulig livskvalitet, enten de får fortsette å bo i landet, eller de må returnere til hjemlandet. Barn er ikke foreldrenes medfølgende bagasje, men selvstendige individer. Så lenge de er i vårt land er de også vårt ansvar. Dette ansvaret kan vi ikke rømme fra ved hjelp av juridiske spissfindigheter.

Sitat fra jente, 16 år, med chilensk bakgrunn:

– Jeg føler meg egentlig ganske norsk. Jeg setter like stor pris på grovbrød, kjøttkaker og Kardemommeby som alle andre.

Første generasjon nordmenn

Våre nye landsmenn, som det så fint heter i alle festtaler, bidrar til at vårt land forandrer seg. Noen misliker denne forandringen, andre ser at forandring også kan kalles utvikling. Uansett, forandringene er her, og historiens klokke kan ikke skrus tilbake. Hvordan møter vi endringene, hvilken

ballast har vi i oss selv som gjør at vi kan tåle at alt ikke er som før? Hvilken styrke og forankring har vi som kan gjøre det mulig for oss å stille krav uten å trække på medmennsker?

Aktiviteter

Deltatt på flere seminar om flerkulturelle barn og unge
Møte med muslimske menigheter i Norge.



Ved Gran skole på Furuset i Oslo er 28 nasjoner representert blant elevene. Her er én elev fra hvert land. (Foto: Scanfoto)

«Alt var meget bedre under krigen...», synger Ole Paus og tar tak i vår forenkling av virkeligheten og vår evne til å drømme oss bort til en eventyrverden der alt var så mye lettere. Vi vet at dette er en myte – en naiv drøm. Vårt demokrati og vår kultur kan måle sin verdi og styrke gjennom måten vi behandler endring på. De som best merker dette er barn og ungdom som vokser opp i Norge med foreldre som selv er innvandrere. Vi kaller dem vanligvis andre generasjons innvandrere. De bør heller kalles første generasjons nordmenn. De står midt i spenningsfeltet mellom foreldrenes kulturelle forankring i et fjernt hjemland, og sin egen virkelighet i barnehage, skole, fritidsklubb eller ute blandt folk flest. De kjenner ofte det norske samfunnet bedre enn foreldrene gjør. De behersker dette samfunnet – på sin måte, for de er en del av det, og de fleste trives med det. De blir ikke skremt av det, slik foreldrene ofte gjør. Det de kan bli skremt av, er framtidsutsiktene. Denne usikkerheten deler de med de fleste, både når det gjelder skolegang, arbeidsledighet, vold, boligpriser, renter og velferd. Hvordan gir vi denne gruppen muligheter til å vokse og utvikle seg? Vårt eneste svar må være: Å gi dem flere valg og gi dem styrke til å velge.

Nye roller – ny identitet

Ombudet vil utfordre alle foreldre til i større grad å akseptere opprøret fra sine barn, ikke som noe destruktivt, men som noe som kan gi vekst. Felles for alle foreldre er at dette kan være vanskelig.

Melding fra jente, 13 år:

– Jeg synes det er så dumt at det er så mange foreldre som har glemt at de selv har vært tenåringer. Voksne skjønner liksom ikke hva ungdomsfølelse er. Hvis jeg prøver å si: «Jeg så en gutt på skolen i dag som var så pen», så sier de: «Jammen du er for ung til sånt!». Jeg synes det er et problem. Ikke et sånt alvorlig et, ikke sant, men voksne generelt har veldig lett for å glemme at de selv har vært unger, altså.

Aktiviteter

Deltatt på seminarer og møter om ungdom

Alle foreldre vil det beste for sine barn. Det er bare ikke alltid at det beste for foreldrene er til det beste for barna. Foreldrene har truffet visse valg, eller de har blitt påtvunget visse valg. Nå bor de imidlertid *her* og barna vokser opp *her*. For innvandrerforeldrene kan usikkerheten og angsten ved å ha ansvar for ungdom i en annen kultur enn det de selv var unge i, virke uoverkommelig. Dette må de av oss foreldre som har et annet utgangspunkt kunne leve oss inn i.

Ombudets oppgave er å lytte til hva barn og unge selv mener og være et talerør for disse ulike synspunktene. Ombudet har tatt opp saker som tvangsekteskap for jenter, valgfrihet i forhold til livssyn og religiøs forankring, korporlig avstraffelse og likeverd mellom jenter og gutter. Like viktig er det å holde fram den styrken det gir å være en del av flere kulturer, beherske flere språk, være internasjonal, være flerdimensjonal og faktisk kunne være en brobygger. Dette må både majoritetsbefolkningen og foreldrene se nytten av i en tid der internasjonal kommunikasjon og handel er en del av enhver nasjons investeringsplan.

Samtidig er det nettopp her vi voksne stilles på prøve. Denne ungdomsgruppen møter motstand fra to kanter, fra oss som tilhører majoriteten og fra sine egne foreldre. Vil vi inkludere denne generasjonen samtidig som vi aksepterer at de utgjør et nytt element i samfunnet vårt? Og vil foreldrene deres akseptere at de går nye veier, bryter med mye av det gamle, med det bestående, og skaper sin egen verden?

Unge med fotfeste i flere kulturer blir i en større sammenheng allikevel bare en svært synlig del av det *hele* ungdomsgruppen representerer. Opprør mot det bestående har alltid vært ungdommens privilegium og lodd. Oftest har også dette opprøret brakt verden framover. Opprør mot vitenskapelige «sannheter», opprør mot kulturelle normer, opprør mot autoriteter og opprør mot religiøse dogmer. Vår nasjon er fundamentert i et opprør. Vår lutherske kirke er sprunget ut av opprør. Stemmerett for alle startet med opprør. Likestilling mellom kvinner og menn har kostet kamp og opprør. Uten at vi er villige til å akseptere opprøret, forandringen og forskjelligheten, vil vi skyve en hel generasjon fra oss inntil de overtar kulturstyringen. En slik holdning tjener ingen. Problemet for mange av dagens voksne er vel snarere at denne omskapelsen ser ut til å gå så fort i vår tid. Vi rekker ikke å glemme forrige trinn i utviklingen før vi beveger oss til det neste.

Uansett hvordan det måtte føles er det nettopp i møtet mellom de etablertes og de unges tanker, erfaringer og deltagelse nåtiden befinner seg. Her ligger også nøkkelen til utviklingen. Vår kultur har en unik sjanse til, sammen med våre nye landsmenn, å utvikle den toleransen og gleden over forskjeller som må til for å bevare freden og nyte fellesskapet. Det er jo nettopp *forskjellen* vi alle jubler over når vi skal finne oss en *make* for å skape fremtiden.

barn og bildemedier

Barn befinner seg i en verden av lyd- og bildeopplevelser som forandrer seg hurtig. Hurtigere enn foreldre og ministre klarer å følge med på. Staten har plikt til å verne barn mot skadelig informasjon, fastslår artikkel 17 i FNs Barnekonvensjon. De nye bildemediene har i dag så godt som fri passasje til barns følelsesliv og tankeverden. Ombudet foreslår at alle bildemediene forvaltes under ett.

Når cyberspace blir lekeplass

Norske myndigheter har i dag ingen effektiv kontroll med hva som formidles til barn via satellittfjernsyn, data-programvare, elektroniske oppslagstavler (BBSer), videogrammer, seriehefter og rollespillmateriale. Dette har ombudet advart mot flere ganger, både i foredrag, intervjuer, artikler og henvendelser til myndighetene.

Aktiviteter

Hatt besøk av datafagfolk og fått flere kontakter i BBS-miljøene
Holdt flere foredrag for lærere, barnehagepersonell og foreldre
Bidratt med tiltak i Regjeringens handlingsplan mot vold i bildemediene
Besøkt Norsk Virtual Reality Senter

Det mest effektive middelet mot å bli mediemisbrukt er å forstå medievirkeligheten. Ombudets metode på dette feltet er å samle kunnskap og å overvåke medieutviklingen i barnas verden. Dernest å spre kunnskap og forbrukerbevissthet blant barn og foreldre.

Cyberspace er betegnelsen på det dataskapte rommet, der hvor mennesker og datamaskiner i et nettverk møtes. Å ferdes i dette rommet kalles gjerne å «surfe» eller å kjøre på de «elektroniske motorveiene». Barn er ofte de flinkeste sjåførene på de elektroniske



Redigert utdrag fra en samtale mellom en ungdom og en voksen på en elektronisk oppslagstavle (BBS):

- Hei Aleksander!
- Hva faen! Hvordan vet du hvem jeg er?
- Well, du har KIMxxx.xxx, klassifisert som det, så go ahead. Du har barneporno, ditt svin!
- Hm, hm, er ikke du SYSOP på en porno-BBS da?
- He, he...not.
- Hm, mener du det alvorlig, det om å slette?
- For å si det slik, basen din inneholder bilder som er direkte i strid med norsk lov. Det er flere politimenn som var vitne til utlissing og henting av bilder fra din BBS for noen dager siden. Jeg skal gi deg et godt råd: Mange av bildene bør vekk før du får purken på døren.
- Hm, fuck!!! Hvem er du da?
- Har du ikke hørt om meg?
- Nope!! Hm, har nettopp startet BBSen! Jeg er en gutt på 13 år.
- He, he. Vel jeg tror du er litt eldre enn det. Men synes du at basen din er OK for gutter i samme alder da?
- Nope!!! Faen!! Jeg er redd!!
- Well, «The Priest» har tatt ned ca 12 baser i løpet av sin karriere, så du har litt grunn til å være redd.

Barn forsker i de nye mediene. Særlig gutta er aktive. Barneombudets informasjonskonsulent Martin Gaarder og Andreas på SpaceWorld i Oslo.
(Foto: Bente Frøylog, NORPRESS)

Melding fra gutt, 14 år:

– Jeg vil si noe om vold på dataskjermen. I siste nummer av «Tecno» så var Dan Børge der og testa noe med vold. Jeg synes bare at det skal være aldersgrense og ikke sensur på dataspill. Og elektroniske oppslagstavler bør være der for dem som har lyst til å bruke dem.

motorveiene. Det betyr også at de gjerne finner de farligste «exite-ne», avstikkerne som fører dem til grenseløse steder og opplevelser. Det er like eventyrlig og ulovlig som selvfølgelig for et barn å søke slike fristeder. Barn trenger en form for flukt fra den gjennomregulerte og voksenstyrte hverdagen. For de fleste barn slutter ikke timeplanen når det ringer ut. Den fortsetter gjerne med timelange lærings-, trenings- og øvingsøkter på ettermiddager og kvelder, styrt av voksne. At behovet for å streife fritt omkring melder seg, er forståelig. Cyberspace byr på denne innendørs muligheten, men noen fristeder der er for råe, for ondskapsfulle og rett og slett for motbydelige til at barn kan ferdes farefritt omkring.

Barn er forskere og filosofer av natur. De skal ikke stenges ute fra den nye informasjonsverdenen, hvor de selv er pionérer. Teknologien er ikke ond i seg selv, det er bruken det kommer an på. Ombudet er mest opptatt av at barn skal lære å bruke den nye medieteknologien aktivt og bevisst, til sin egen fordel. Men inntrykkene barn risikerer å møte når de bruker de nye mediene, gjør at ingen kan si «fritt fram». På elektroniske oppslagstavler, BBSer, som *kan* nås med PC og modem, ligger det bilder og tekst, ja, til og med filmsekvenser, som omhandler seksuelle overgrep mot barn, sex med dyr, virkelig tortur og oppskrifter på narkotika, sprengstoff og satanistiske og nazistiske seremonier.

Dette vet man, og i 1994 fikk ombudet dokumentasjon på en del av dette stoffet. I lovens forstand er alt dette ulovlig, men nesten umulig å slå ned på, fordi det er uklart hvilket juridisk ansvar som kan pålegges dem som opererer BBSene, systemoperatørene eller «sysopene» som de kalles. Det behøver ikke å være «sysopene» selv som har lagt inn det ulovlige materialet. Dessuten er svært mange systemoperatører mindreårige, og kan ikke straffes på linje med en voksen som hadde gjort det samme.

Barneombudet har appellert til justis- og kulturmyndighetene om å finne et juridisk verktøy som gjør det mulig å gripe inn overfor produsenter og distributører av ulovlig dataunderholdning. Redaktøransvar er blitt diskutert, men det ble ikke funnet fram til noe lovtiltak mot BBSer hittil.

Manglende kontroll med dataunderholdningen gjelder også de mange tusen forskjellige dataspillene som er til salgs i forretninger, eller kan fåes via «shareware» på nettverk og BBSer. Stadig nye ekstremt voldelige og pornografiske dataspill strømmer ut på et marked som hovedsakelig utgjøres av barn. Med CD-rom er dataspillene blitt som tredimensjonale filmer med stereolyd. Opplevelsen er med andre ord komplett, og innlevelsen og inntrykkene desto sterkere. Ombudet mener at slike spill etter hvert må betraktes på samme måte som filmmateriale, altså komme innunder Statens Filmtilsyns jurisdiksjon. Det er fortsatt opptil den enkelte forhandler å sette aldersgrenser på dataspill.

Barn er gjerne de første til å forstå grensesprengende teknologi. Virtual Reality (VR), «nesten-virkelighet», er et eksempel på det siste. Når teknologien lar menneskets sanser flyte sammen med datamaskinens spillverden, må det nesten et barns nysgjerrighet og aktive undring til for å skjønne hvordan dette virker. Med hjelm, briller, øretelefoner og hansker kan barn ved hjelp av VR få sanseapparatet plassert inn i dataspilletts rom. Følelsen av å ha hovedrollen i spillet blir nesten lik 100 prosent. Spørsmålet mange skeptikere stiller er om barn mister evnen til å skille mellom virkelighet og

Melding fra jente, 14 år:

– Jeg bruker datamaskinen min til å lage musikk
– teknomusikk

fiksjon gjennom slike medieopplevelser. Forskningen har ennå ikke gitt ombudet noe svar på dette spørsmålet. Man vet fortsatt ingenting om virkningen, man bare tror.

Et besøk på Norsk Virtual Reality Senter, på Drammensveien i Oslo, viste at VR-utstyr er på full fart inn i gutteværelsene. Salg av Virtual Reality-hjelmer og briller kom i gang i Norge i 1994. Ombudet har ikke registrert at myndighetene har sett nærmere på Virtual Reality-produktene, med tanke på å beskytte barn som forbrukere.

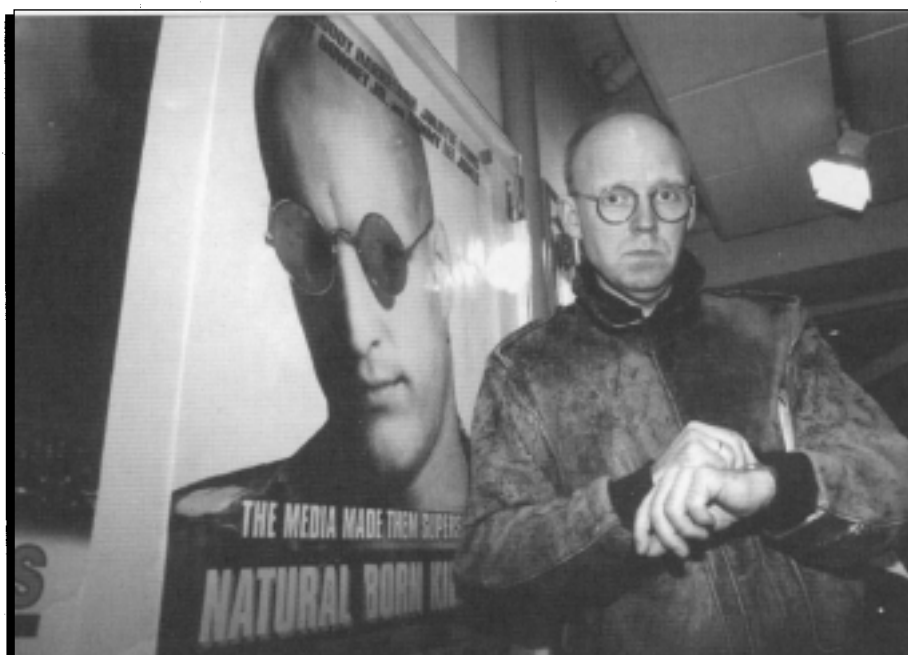
«Natural born killers» – media dreper!

– Se opp, media dreper! var ett av budskapene i Oliver Stones råsterke voldsepos om tenåringer og seriemorderne Mickey og Malory i filmen «Natural Born Killers». Høsten 1994 aksjonerte barneombudet mot at filmen fikk 15-års aldersgrense. Statens Filmtilsyn omgjorde til slutt vedtaket sitt, og satte aldersgrensen opp til 18 år.

Aktiviteter

Aksjonert mot Filmtilsynets 15-års aldersgrense på filmen «Natural Born Killers»
Foreslått for Kulturdepartementet å innføre en ankemulighet overfor Filmtilsynet
Foreslått for Kulturdepartementet å opprette et felles statlig tilsyn for alle bildemedier
Informert om ombudets syn på filmkontroll gjennom intervju i bladet «Filmmagasinet» og en rekke andre medier

I forbindelse med denne episoden kritiserte ombudet myndighetene for manglende kontroll med sterke voldsfilmene. Enten filmene vises på kino, selges eller leies ut på video eller settes opp på fjernsynskanalenenes sendeplaner, har ikke barn godt nok vern mot sterke voldsscener.



I oktober 1994 aksjonerte barneombudet mot Statens Filmtilsyn. Filmene «Natural Born Killers» hadde fått 15-års aldersgrense, noe som ville bety at 12-åringene kunne se filmen i følge med noen over 18 år.
(Foto: Aftenposten, Scanfoto)

Melding fra gutt, 12 år:

– Jeg lurte på om sønne videoutleiere kan leie ut filmer med 18-årsgrense til barn? Det var en i klassen min som fikk leie tre sønne skrekkfilmer som var for atten år. De var helt forferdelige. Så fikk mora og faren vite om det, og gikk til forhandleren. Forhandleren sa at sånt kan ikke ha forekommet her. Så jeg lurte på hva skal liksom videoforhandleren gjøre?

Etter de nye aldersgrensene, som trådte i kraft sommeren 1994, kan 12-åringer se filmer på kino med 15-årsgrense, sammen med noen over 18. Likeledes kan 7-åringer se filmer med 10-årsgrense og 4-åringer se filmer med 7-årsgrense, hvis de er i følge med en myndig person. Bare 18-årsgrensen gjelder absolutt.

På kino virker 18-årsgrensen som den skal, men på video virker den ikke. To tredjedeler av alle 11-åringer har sett 18-årsfilm på video hjemme eller hos venner. Aldersgrensene som Statens Filmkontroll og Videogramregisteret (nå slått sammen) setter på filmer, har i realiteten bare veiledende effekt. Og der stopper egentlig statens kontroll med hvilke filmer barn ser. Bak hjemmenes vegger, hvor privatlivets fred regjerer, har staten ingen kontroll med filmmateriale som formidles barn via satelittfjernsyn, video eller dataskjerm.

Statens Filmtilsyn hevet altså aldersgrensen på «Natural Born Killers» til 18 år, dagen før den fikk norgespremiere. Da hadde ombudet allerede arrangert en pressekonferanse på kinoen Konsertpaléet i Bergen. Minutter før pressekonferansen fikk ombudet støtte fra kulturminister Åse Kleveland, som mente at aldersgrensen burde vurderes på nytt. Avisenes filmkritikere og andre medieeksperter hadde også rykket ut og sagt at filmen var for sterk. Under pressekonferansen fikk ombudet melding om at Filmtilsynet hadde omgjort sitt vedtak i kritikernes favør.

Ombudet brukte denne anledningen til å reise generell kritikk mot myndighetenes mangelfulle forvaltning av voldsfiler. Gjennom Straffelovens § 380 har både barn og voksne en ganske sterk beskyttelse mot seksuell usedelighet på film. Men noen tilsvarende lovparagraf finnes ikke til beskyttelse av barn eller voksne mot grov vold. Dette er mildest talt et moralsk paradoks når man vet at seksualitet er tillatt, mens vold er forbudt.

Under diskusjonen om «Natural Born Killers» satte ombudet også sterkt fokus på Statens Filmtilsyns funksjon og rolle i den moderne medievirkeligheten. Tilsynet kan nemlig ikke påklages, instrueres eller avsettes, slik den gjeldende ordningen er. Kulturministeren lovet i 1994 å se på muligheten for å opprette en ankeinstans, som i framtiden kunne overprøve Filmtilsynets avgjørelser. Hittil har ikke Kulturdepartementet informert ombudet om hvorvidt initiativet vil bli fulgt opp.

Utdrag fra ombudets pressemelding om filmen «Natural Born Killers»

Aldersgrense 15 år på filmen Natural Born Killers:

Filmtilsynet beskytter ikke barn mot visuell vold

Barneombudet ber Filmtilsynet om å vurdere filmen «Natural Born Killers» på nytt, og heve aldersgrensen fra 15 til 18 år. Aldersgrensen på 15 år betyr at barn ned til 12 år kan se denne filmen sammen med voksne. Etter å ha sett filmen konkluderer barneombud Trond-Viggo Torgersen med at Oliver Stones ekstremt sterke voldsepos er helt uegnet for barn.

...å ikke få tak i budskapet kan slå helt motsatt ut i forhold til regissørens intensjoner. Derfor mener barneombudet at Filmtilsynet har brutt Lov om film og videogram, ved å tillate «Natural Born Killers» for barn.

Barneombudet mener vedtaket om å gi «Natural Born Killers» 15-års aldersgrense «strir mot lov eller krenkjer sømd eller verkar forråande eller moralsk nedbrytande», som det heter i § 4 i Lov om film og videogram, jfr. § 5 om aldersgrense i samme lov. Hvis ikke Filmtilsynet omgjør sitt vedtak, vurderer barneombudet å anmelde Filmtilsynet til politiet for uaktsomt brudd på nevnte lov og paragrafer.

...i samme omgang ber barneombudet Kulturdepartementet om å sette søkelyset på Statens Filmtilsyns rolle og funksjon, og på nytt vurdere barneombudets forslag om å få et felles statlig tilsyn for alle bildemedier: kinofilm, video, fjernsynssendinger, dataspill, BBSer, Virtual Reality-installasjoner, tegneserier, bildeblader og rollespill-materiale.

Ombudet har ikke mottatt noe svar fra regjeringen som kunne tyde på at det forelå planer om å opprette et felles statlig tilsyn for alle bildemedier.

Barneombudet mener at mediesituasjonen påkaller et helhetssyn i medieforvaltningen. For eksempel dukker mange filmprodukter ofte opp i flere forskjellige bildemedier, før eller siden. I stigende grad også som figurer og spill i leketøysforretningene. Hollywoodfilmen «Terminator II» er blitt både fjernsynsfilm, videofilm, tegneserie, dataspill, rollespill og leketøysfigur. Det burde være svært tankevekkende at det bare var på kino at de under 18 år *ikke* fikk oppleve actionhelten Arnold Schwarzenegger som maskinmennesket «T 1 000» fra framtiden.

I megasonen – innendørs laserkrig

«Megazone» dukket i 1994 opp som et helt nytt underholdningstilbud: Laserkrigslek for barn og voksne på en innendørsbane i Oslo sentrum. Ombudet for barn og unge mottok noen klager på «Megazone» fra enkeltpersoner og en Oslo-skole. Ombudet fant ikke grunn til å aksjonere.

Aktiviteter

Besøkt Megazone og snakket med innehaverne
Sendt ut tenåringer som spilte «Megazone» og rapporterte tilbake til ombudet

«Megazone» er en mørk, røyklagt labyrint, på størrelse med en håndballbane, som man kan entre for 60 kroner. Aldersgrensen er 12 år. Deltakerne blir utsyrt med lasergevær og en vest med selvangivende treffpunkter. Målet er å treffe motstanderen med laserstrålen og unngå å bli truffet selv.

Laserstrålen er helt ufarlig. Mørket, lyseffektene, røyken og musikken, gjør dette til en form for suggererende medieopplevelse. Men dette er altså ikke et videospill. Man er der, og det hele er virkelig, i kulisser hentet fra det 21. århundrets «Starwars».

Rapport fra Jo, 13 år

Ronny, Andreas og jeg spilte sammen med 14 andre. Jeg ble nummer åtte av 17. Det var veldig gøy. Men «grønn 6» løp etter meg hele tiden når geværet ikke virket og skjøt på meg. Jeg synes gjerne at det kunne vært litt mer variert landskap for det var bare vegger og oljetønner. Det kunne for eksempel ha vært hus, elver og stener også. Det kunne kanskje vært gøyere hvis vi var delt opp i lag, og at det var færre med.

«Megazone» – en moderne form for «politi og røver»?



Jeg traff med 33.2 prosent av skuddene mine.

Konklusjon: Det var gøy. Men kunne vært bedre. Ikke skadelig for ungdom.

Etter en undersøkelse av hva «Megazone» gikk ut på, kom ombudet fram til at spillet var en moderne form for «politi og røver» og fant ingen gode nok grunner til å gå inn for å nekte barn dette underholdningstilbudet, så lenge aldersgrensen var 12 år. Det har ikke kommet flere klager på «Megazone» etter dette. Ombudet mottok heller ingen rapporter om uhell eller skadevirkninger i forbindelse med «Megazone» i løpet av 1994-1995.

Melding fra jente:

– Jeg er så glad for at mamma tok meg med på kino i dag.

Ny teknologi har alltid vært en del av underholdningsverdenen. Parringen av fantasi og teknologi har gjennom tidene gitt barn og unge fantastiske opplevelser. For hundre år siden var en mekanisk spåkone fantastisk. Rundt neste hjørne er det kanskje en «interaktiv VR-tur i sensoround kroppsdrakt» til din favorittplanet sammen med din favoritt helt som er fantastisk. Nå som før er det likevel virkeligheten og ikke uvirkeligheten som er mest skremmende. Det er der, i virkeligheten, vi voksne i første rekke trengs som beskyttere og talspersoner for våre barn og unge.